

Művészet és Gondolat

KALLIGRAM

■ 2017 ÁPRILIS ■

XXVI. ÉVFOLYAM, 2017. ÁPRILIS

TARTALOM

KALLIGRAM — 25 ÉV

■	3	PAVEL HOLLÄNDER	■
		Ami sürgetően fontos
<i>Fordította és a jegyzeteket írta: G. Kovács László</i>	(esszé)
■	11	NÉMETH GÁBOR	■
		A séta	(próza)
■	14–16	ZÁVADA PÉTER	■
		Sziget a szigetben; Félbehagyni az ellipszist; Hajók	(versek)
■	17	KIRÁLY KINGA JÚLIA	■
		Apa Szarajevóba ment – Siegeszug	(regényrészlet)
■	23–24	KORPA TAMÁS	■
		Na Skale (630m)	(versek)
■	25–28	JUHÁSZ TIBOR	■
		A Mária Valéria; Vázlat a munkásszállókról; Ahogy otthon;
Kényelem; Kolónia; Amerika; Ingázók	(versek)
■	29	GERŐCS PÉTER	■
		A portrékészítő	(részlet)
■	39–41	BOZSIK PÉTER	■
		Fél hat körül; A legnagyobb mém;
Kaleidoszkóp; Lessze	(versek)
■	42–44	HAJÓS ESZTER	■
	42	Csukd csak be odabent	
	43	Csak beszélnek	
	44	Félség	(novellák)
■	45–46	DEMUS GÁBOR	■
		úgy mondod, örülsz, hogy fiatalságod...
ahogy egyszerre megindultak, távoli...	(versek)
■	47	MÉCS ANNA	■
		Banach, Tarski meg én	(novella)
■	50–51	OLTY PÉTER	■
		Fons Juventutis; Egy PC-játékból; Sikertelen szuicidium;
Szent Teréz extázisa	(versek)

■	52–57	TÁMBA RENÁTÓ	
	52	Mocsok	
	53	Langy víz	
	54	Triptichon	
	56	Alkoholszintem nulla	
	57	Kivonulás	(kisprózák)
■	58–59	CSOMBOR RITA	
		Mezítláb; Csíkos és pöttyös; Egy másik reggel; Gomblyuk	(versek)
■	60	MAKAI MÁTÉ	
		Tériszony: Az Európa-kiállítás	(novella)
■	66	VARGA IMRE	
		Túl éneemen; Kié, mondd, kié?; A láthatatlan	(versek)
■	67	LED ZEPPELIN ÉS GRENDEL EZREDES	
		<i>Toldi Veronika interjúja Grendel Lajossal</i>	
■	74	KIRÁLYHÁGÓN INNEN, KIRÁLYHÁGÓN TÚL	
		<i>Mészáros Marina interjúja Markó Bélával</i>	
■	81	SZILÁGYI ZSÓFIA	
		Mélyen orosz, mélyen magyar	
		– <i>A falu a magyar és az orosz kortárs irodalomban</i>	(tanulmány)
■	88	KÁDÁR JUDIT	
		„libertinage közelében járó asszonykedvelés”	
		– <i>Herczeg Ferenc és a nők az Új Idők megalapítása előtt</i>	(tanulmány)
■	94	PÁL SÁNDOR ATTILA	
		Tárgytisztítás (György Péter: <i>Az ismeretlen nyelv</i>)	(kritika)
■	98	BÁTORLIGETI MÁRIA	
		Összefércelt valóság (Böszörményi Zoltán: <i>Az irgalom ellipszise</i>)	(kritika)
■	100	BÁN ZOLTÁN ANDRÁS	
		NOÉ VENDÉGLŐJE – A 31. SZÁMLA	
		A Petőfi-Maraton	(esszé)

KALLIGRAM
Művészet és Gondolat

FŐSZERKESZTŐ: Mészáros Sándor
kalligram@interware.hu
Csehy Zoltán (Pozsony)
csehyzoltan@gmail.com

SZERKESZTŐK:
Ágoston Attila (koordinátor)
oz.kalligram@gmail.com

Száz Pál
palika.100@gmail.com

Szilágyi Zsófia
szilagyi73@gmail.com

Tóth-Czifra Júlia
toth.czifra.julia@gmail.com

GRAFIKAI SZERKESZTŐ: Hrapka Tibor
TÖRDELŐ: Róth Andrea

SZERKESZTŐBIZOTTSÁG

A SZERKESZTŐBIZOTTSÁG ELNÖKE:
Grendel Lajos

A SZERKESZTŐBIZOTTSÁG TAGJAI:

Földényi F. László,
Keserű József,
Márton László,
Németh Zoltán,
Hizsnay Zoltán,
Rédey Zoltán

Szerkesztőség:
KALLIGRAM, spol. s r. o.

Staromestská 6/D

P. O. Box: 223

SK-810 00 Bratislava 1

Tel.: 00421/ 2 54415028

FELELŐS KIADÓ: Szigeti László

Szlovákiai megrendelések:

oz.kalligram@gmail.com, valamint
a Szlovák Posta alábbi címén: Slovenská
pošta, a. s.; Stredisko predplatného tlačé;
Uzbecká 4; P. O. Box 164; 820 14 Bratislava
214; e-mail: predplatne@slpost.sk

Magyarországi elérhetőség:

kalligram@interware.hu

Támogatóink:

A Szlovák Köztársaság Kormányhivatala
(Realizované s finančnou podporou Úradu
vlády Slovenskej republiky – program
Kultúra národnostných menšín 2017)

Nemzeti Kulturális Alap

ÚRAD VLÁDY
SLOVENSKEJ REPUBLIKY

Kiadja a Kalligram Polgári Társulás / OZ
Kalligram, Hlavná / Fő utca 39/17,
SK-929 01 Dunajská Streda / Duna-
szerdahely [IČO:42291810] és a
Pesti Kalligram Kft., 1094 Budapest,
Tűzoltó u. 8. sz. fél em. 2. Adószám:
12241273-2-43

Nyomja: Expresprint s.r.o., Partizánske
Példányszám/Náklad: 700 db/ks
Ára / Cena: 700 Ft / 2,5 EUR.

Magyarországon terjeszti
a Relay Hírlapkereskedelmi Rt.
és a regionális részvénytársaságok.

EV 358/08 ISSN 1335-1826

Havilap, megjelenik az adott hónap
10. napjait.

www.kalligram.eu

AMI SÜRGETŐEN FONTOS

Az 1990-es években, amikor a politika színterén Vladimír Mečiar¹ és az általa alapított, rohamcsapatként tevékenykedő pártalakulat, a Demokrátikus Szlovákiáért Mozgalom (Hnutie za demokratické Slovensko, HZDS) játszott domináns szerepet, a rossz hangulat éveiben csodálatra méltó emberek tetteinek köszönhetően a szabadon folyó párbeszéd kicsi szigetei tünedeztek fel. Jól emlékszem a Polgári Kezdeményezés Állandó Értekezletére (Stála konferencia občianskeho inštitútu, SKOI), az Archa² kiadóra és egy másikra, a Kalligram Könyvkiadóra. E háromból az első kettőt hamarosan elmosta az idő óceánja, a harmadik azonban kitartóan állta a hullámverést, s negyedszázadon át minden évben újra megajándékozott bennünket a Szóval, a szépirodalmi vagy bölcséleti művekben testet öltött gondolatok kincsével. Minden Nagy Történetben jelen van a *deus ex machina*: a Kalligram történetében ez nem más, mint Szigeti László, a filozofáló magyar publicista és kiadóvezető, a szervezés és a beszerzés mestere, ösztönzések és szellemi kihívások kútfője, szellemében és tetteivel is közép-európai ember. A kiadó által megszólaltatott alkotások hangversenyéről a jogfilozófiai művek sem hiányoztak: tisztelt kollégámmal és kedves barátommal, Alexander Brösl-vel³ együtt lehetőséget kaptunk arra, hogy az Exempla Iuris (Jogi példák) elnevezésű sorozat révén megismertethessük a szlovák közvéleményt a jogfilozófia alapvető műveivel; ez öröm számomra és ajándéknak tekintem.

Most 2017-et írunk, és az előző két év Európája annak a megriadt állatkának a képét idézi, amelyik az autók fényszóróitól elvakítva éjjel próbál meg átjutni az úttesten. Azt követően, hogy az 1990-es években Francis Fukuyama bejelentette „a történelem végét”, úgy tűnt, létünk kulcskérdései abban állnak, hogy túllépünk-e az állami költségvetés deficitjének a maastrichti kritériumokban meghatározott mértékét, elfogadjuk-e vagy sem a regisztrált partnerség törvényi szabályozását, s vitázzunk-e intellektuális aprólékosággal a könnyű drogok dekriminalizálásáról, avagy használatuk liberalizálásáról. S egyszer csak újra – micsoda meglepetés! – ott találtuk magunkat a történelemben. Amnéziától szenvedve, hézagos történelmi emlékezetünk miatt nem tudjuk, mit üzen nekünk az a térkép, melyre František Palacký rajzolta rá Közép-Európa politikai koordinátáit. Palacký⁴ volt az, aki *Levél a frankfurti nemzetgyűléshez* című, 1848. április 11-én kelt nevezetes írásában és nem kevésbé híres, *Az osztrák állam ideája (Idea státu rakouského)* címet viselő cikksorozatában rámutatott a Közép-Európa egyes nemzeteinek szuverenitását meghatározó koordinátákra s az Oroszországban és Németországban testet öltő „kontinentális lemezek” köz-

ti surlódásra, miközben a térség nemzetei épp közéjük szorultak: „Képzeljék el az Osztrák Birodalmat, amint köztársaságok és köztársaságocskák sokaságára oszlik – minő kedves alap az egyetemes Orosz Monarchia számára!” Egyszer csak rájöttünk, hogy a föld egy harmadát „failed states”, összeomló államok töltik ki, amelyek saját entrópiájukat másokra is kisugározzák. Egyszer csak rájöttünk, hogy az ember továbbra is éli az életét s közben konfrontálódik a számára érthetetlen irracionalitással; hogy továbbra is az igazságosság és a bizonyosság dilemmájának körében él, melyről a jogász tud egyet s mást: egy nappal az elévülési határidő után megszűnik a bűncselekmény büntethetősége, és az elkövetést nem lehet felelősségre vonni; egy nappal a tartozás behajthatóságának lejártá után az adós már nem köteles a hitelezőnek fizetni – hányszor szembesültünk ezzel a dilemmával, s idéztük a Cseh Köztársaság alkotmánybíróságának plenáris ülésén I. Habsburg Ferdinánd jelszavát: *Fiat iustitia pereat mundus*⁵.

Petr Pítha, a katolikus pap és nyelvész, a matematikai lingvisztika cseh iskolájának egyik megalapítója a prágai várban található Szent Vitus székesegyházban 2015. március 10-én így fogalmazta meg a diagnózisunkat: „Azt mondjuk: Békében élünk, közben azonban folyik a harc, folytatódnak a támadások, folyik az öldöklés. Ostobaságunktól és gőgüinktől vezettetve kioktatjuk az egész világot. Azt mondjuk: A vallásháborúk középkori esztelenséget jelentenek. Elvárjuk, hogy mindenki hajtsa félre Istenét, mert mi így tettünk. Ők azonban nem tesznek így, mert látják rajtunk, hova vezet ez: kultúránk széthullóban van, mi pedig kihalóban. Azt mondjuk, hogy párbeszédet kell folytatnunk velük, ők azonban nem fognak meghallgatni bennünket, mert a vallás dolgairól akarnak beszélgetni, nekünk viszont nincs semmilyen vallásunk, mivel végtelenül liberálisak vagyunk. Azt mondjuk, hogy kölcsönösen tisztelnünk kell egymást, ők azonban nem tisztelhetnek bennünket, mert ők képesek az igazságukért az életüket áldozni, miközben mi csak hátrálni fogunk... Azt mondjuk: erőseknek kell lennünk, hogy megvédjük a békét, de mit kezdünk a fegyvereinkkel, ha nincsenek férfiaink, akik kézbe vennék őket? Miért is tennék ezt, ha nincs valamilyen eszményük? Olyan eszmény, amelyért valaki meghalni is hajlandó. Bizony nyomorúságosak vagyunk és nevetségesek. Megfosztottuk térségünket a kultúra kötőanyagától, katedrálisaink összedőlnek, az emberek közössége pedig önző egyének viszálykodó tömkelegévé változik. Elveszítettük az ember értékét és mértékét, mivel teljesen logikus, hogy ha félrehajítjuk a kereszténységünket és megszabadulunk Istentől, akkor az embertől is megszabadulunk, mert már nem tudjuk többé, hogyan kell kinéznie... Békéről beszélünk, védelmezni akarjuk, de épp nálunk nincs béke. Se önmagunkban, se egymás között. Meg akarjuk menteni az igazságosságot, de csak a tilalmakat szaporítjuk. Csakhogy se az igazságosságot, se a békét nem fogja senki bevezetni, mivelhogy a tisztességből sarjadnak... A mi ellenségeink nem az arabok, nem az ukránok, nem az oroszok, és senki se az. Elég, hogy önmagunk ellenségei vagyunk, mert nem tiszteljük az élet törvényeit, és elfelejtettük, hogy az élet: szeretet, a szeretet pedig áldozathozatal. Nélkülük az életnek nincs értelme. S ez az, amibe belepusztulhatunk. Egyáltalán nem volnának ellenségeink, ha olyanok lennénk, mint ez a katedrális: szilárd rend kapcsolja bennünket össze, s alkotókként becsülnének és tisztelnének bennünket. Csakhogy mi nem hozunk létre semmit, mert hagyjuk, hogy egyesek helyettünk dolgozzanak, mások helyettünk gondolkozzanak. Nincs miért élnünk. Fölöslegesek vagyunk itt.” S Pítha nem áll egyedül a véleményével. Az összes többi helyett egy szociológus, Ivo Možný szavait fogom idézni, aki a Miloslav Petruseknek⁶ szentelt nekrológban a következőket írta: „Az embernek nem kell szociológusnak lennie, hogy kései korunk médiájának hangzavara ellenére is meghallja a csendes rügyfakadást: nem egy új évszaktól érzünk ismét a levegőben? A felmerülő kérdések száma nagy, és ijesztően fontosak. A civilizációnk körébe tartozó társadalmak drámai módon épp a »növekedés felújítására« törekednek. De lehetséges-e a társadalmi produktum növekedése a fogyasztás növekedése nélkül? És a fogyasztás növekedése az eladósodás fokozódása nélkül? Ugyanis ha a fogyasztás fenntartható növekedése lehetetlen, akkor vajon létezhet-e kapitalizmus növekedés nélkül? S ha esetleg nem, akkor létezhet-e demokrácia kapitalizmus nélkül? A társadalmi kohézió elvesztésének eshetősége miatti idegesség fokozódik. Nem az fog végül kiderülni, hogy ismét valamilyen utópiában élünk? Újfajta társadalmi igény merül fel: magyarázzák meg, az ördögbe is, hogy mi az, ami pont most történik a társadalommal.”

Az 1964-es év októberében a jogfilozófusként ismert és sokáig a német alkotmánybíróság tagjaként tevékenykedő Ernst-Wolfgang Böckenförde egy olyan kijelentést fogalmazott meg, amely ugyanolyan ismertté vált, mint Radbruch formulája: „A szabad, szekularizált állam olyan előfeltételek révén létezik, melyeket ő maga képtelen garantálni.”

Böckenförde bővebben is kifejti a tézisé, s azt a kérdést teszi fel, miből ered az állam, „honnan tesz szert a szükséges hordozó- és egységesítő erőre, a szabadság belső szabályozóira, amikor létalapja már nem a vallási kötődésből fakad és nem is fakadhat?” Aztán így folytatja: „Hiszen egészen a tizenkilencedik századig a vallás jelentette a politikai elrendezés és az állam életének legbensőbb összekötő kapcsát, mégpedig egy olyan világban, amelyet kezdetben szakrálisan, később pedig vallási alapon értelmeztek. Lehetséges az erkölcsösség megokolása és megőrzése ennek a világnak a keretében, szekulárisan; alapozható-e az állam a »természetes erkölcsre«? És ha nem, lehetséges-e, hogy egy ilyen állam – mindentől függetlenül – csak polgárainak az élethez kapcsolódó, a boldogságelvű etikán alapuló elvárásait teljesítse be?” Az előző eszmefuttatás alapján pedig a következő elvi kérdéshez jut el: „Az állam által egyesített nemzetek miképp létezhetnek pusztán annak alapján, hogy szabadságjogokat adnak az egyénnek, de olyan egyesítő kötelék nélkül, amely megelőzi ezt a szabadságot? A szekularizáció folyamata egyúttal az emancipáció nagyszabású folyamatát jelentette, melynek során a világi hatalom megszabadult a megörökölt vallási tekintélyektől és kötelmektől. Ezt a folyamatot az emberi és polgári jogok nyilatkozata tetőzte be, amely önmagára és önnön szabadságára utalta az egyént. Ezáltal azonban, elvi szempontból, egy új típusú integráció problémájának kellett óhatatlanul felmerülnie: az állam belső bomlásának elkerülése és annak kivédése érdekében, hogy teljes mértékben az ún. »külső irányításnak« (*Außenlenkung*) vesse alá magát, az emancipált egyéneknek új közösséget és homogenitást kellett találniuk. Ez a probléma eleinte még rejtve maradt, mert a tizenkilencedik században egy új egyesítő erő lépett a régi helyébe: a nemzeti gondolat. A nemzet egysége lépett a vallási alapú egység helyébe, és egy újfajta, jóllehet inkább külsődleges és politikai irányultságú homogenitás alapjává vált, melynek keretében a polgárok élete javarészt még a keresztény erkölcs hagyományának jegyében zajlott. Ebben a nemzeti homogenitásban megvolt az akaraterő, hogy a nemzetállamban nyilvánuljon meg – s meg is nyilvánult benne. A nemzeti gondolat azonban mostanra elveszítette ezt a közösségformáló erőt, s ez nem csupán számos európai országra érvényes. Következésképp a lényegig hatoló módon újra felmerül a kohéziós erők kérdése: a szabad, szekularizált állam olyan előfeltételek révén létezik, amelyeket ő maga képtelen garantálni. Ez a legbátrabb lépés, amelyet a szabadság érdekében tett. Szabad államként egyfelől csak addig létezhet, amíg a szabadság, melyet polgárainak garantál, belülről szabályozza önmagát s az egyén erkölcsi lényegén és a társadalom homogenitásán alapul. Másfelől viszont az állam ezeket a belső szabályozó erőket nem garantálhatja úgy, hogy önmagából eredezteti, tehát a jogi természetű nyomásgyakorlás és az autoritatív utasítás eszközeivel juttatja érvényre őket: ezt nem teheti meg anélkül, hogy ne mondana le szabad jellegéről és szekularizált formában ne kanyarodna vissza a totalitás igényéhez.”

Mintegy kétszáz éve annak, hogy az európai gondolkodás két döntő fontosságú irányzata kiszorította a természetfelettséget és vele együtt a metafizikai reflexióját: a felvilágosodással és a racionalizmussal összekapcsoló francia forradalomra és az utilitarizmust s a társadalom felett álló önszabályozó piac elképzelését magába foglaló angol liberalizmusra gondolk. A vallás társadalomintegráló ereje évszázadokon át a közhatalom legitimitásának vertikális koncepciójában nyilvánult meg: abban a legitimitásban, amely az Istentől ered. Bárhogy is változott az évszázadok folyamán az állam és az egyház, a pápa és a Szent Római Birodalom⁷ császára, később a pápa és a francia király közti viszony, bárhogy is változott az uralkodó trónra léptetésének módja, legitimitásának szimbolikája ugyanaz maradt. A világi uralkodót pap keni fel – az erre vonatkozó példázatot a Biblia is tartalmazza Saul király és Sámuel próféta történetében: „Az Úr ... ezt jelentette ki Sámuelnek egy nappal Saul érkezése előtt: »Holnap ilyenkor egy embert küldök hozzád Benjámin földjéről. Kend fel őt népemnek, Izraelnek a fejedelmévé, mert ő szabadítja meg népemet a filiszteusok kezéből.« (...) Saul fölkelt, és ketten Sámuellel együtt kimentek az utcára. És amikor leértek a város végére, ezt mondta Sámuel Saulnak: »Mondd a legénynek, hogy kerüljön elénk.«

Az eléjük került. »Te pedig most állj meg, hogy elmondjam neked az Isten beszédét.« Ekkor fogta Sámuel az olajos korsót, öntött belőle Saul fejére, megcsókolta, és azt mondta: »Ezennel felkent téged az Úr öröksége fejedelmévé.«⁸ Ez a példázat az uralkodó trónra lépésének rituáléjába is bekerült, és a hatalom ilyen típusú legitimitását jelképezte. A francia forradalom, a 18. század végén és a 19. század folyamán lezajlott történelmi események azonban drámai fordulatot hoztak: a legitimitás új elképzelését, a népszuverenitáson alapuló legitimitást. Albert Camus így ír erről: »Rousseau fellépéséig Isten teremtette a királyokat, akik megteremtik a népeket. A *Társadalmi szerződés* után a népek önmagukat teremtik meg, még mielőtt királyokat teremtenének. Istenről, átmenetileg, nem esik több szó. A politikai rendben a *Társadalmi szerződés* Newton forradalmával ér fel.⁹ (...) a király elítélése, indoklásában és következményeiben, fordulópont modern korunk történelmében. A történelem szentségének tagadását jelképezi és a keresztény isten megfosztását testi alakjától. Isten eleddig a királyok révén avatkozott a történelembe. De megölik történelmi képviselőjét, s nincs többé király. Az elvek egébe száműzött Isten látszatánál nincs egyéb tehát.¹⁰ (...) A XIX. század királygyilkosságaira a XX. század istengyilkosságai következnek, amelyek végigviszik a lázadás logikáját, királyságot csinálnak a földből, ahol az ember isten.¹¹ A korszakváltást talán Friedrich Nietzsche adta hírül a legéresebb hangon: »Isten halott! Halott is marad! És mi öltük meg őt! Mivel vigasztaljuk magunkat mi, minden gyilkosok gyilkosai? A világ eleddig legszentebbje és leghatalmasabbja elvérzett késszúrásainktól – ki törli le rólunk a vérét? Milyen vízzel mossuk le magunkról? ... E tett nagysága nem túlságosan nagy hozzánk képest? Nem kell-e istenné lennünk nekünk is, hogy méltónak mutakozzunk e tett nagyságára?«¹²

A vallás társadalomintegráló potenciáljának megszűnése egy másik, a 19. és a 20. század esetében tipikusnak mondható s a társadalmat integráló jelenséghez, a nemzetállam eszméjéhez vezet el bennünket. A szociológus Ernest Gellner jellemzése szerint korunkban »a viszonylagos gazdasági fellendülésnek és az ipari kultúrák közeledésének köszönhetően az etnikai alapú gyűlölet és érzésvilág kezd némileg visszaszorulni. Nem maradéktalanul, s kétségtelen, hogy nem mindenütt, egy bizonyos fokig azonban igen: az emberek még hajlandók Karabahért és Szarajevóért harcolni, de hajlandók volnának-e harcba menni Elzász-Lotharingiáért vagy Dél-Tirolért? Az az érzésem, hogy nem.« Gellner arra a következtetésre jut, hogy »hiányoznak a racionális legitimitások«, s »az irracionális legitimitásokba vetett hit elveszett«.

Tételezzük fel, hogy a vallás társadalomintegráló szerepét és a nemzetállam eszméjét napjaink nyugati világának kultúrájában a szabadság, illetve az emberi jogok eszméje váltotta fel. Bár az utóbbiak esetében évszázadokon át keresték a megfelelő indoklást, nem jutottak általános elégedettséget kiváltó eredményre. Alasdair MacIntyre finomkodás nélkül, nyersen idézi emlékezetünkbe ezt a tényt: »Az igazság nyilvánvaló: semmilyen (természetes és emberi – P.H.) jogok nem léteznek, és a beléjük vetett hit ugyanaz, mint a hit a boszorkányokban és az egyszarvúban. ... egyetlen kísérlet sem sikerült, amely e jogok *létezésének* megindoklására irányult. A természetes jogok hívei közé tartozó filozófusok a 18. században néhányszor kijelentik, hogy azok az állítások, melyek szerint az embereknek vannak ilyen jogaik, maguktól értetődő igazságok. Mi azonban tudjuk, hogy semmiféle maguktól értetődő igazságok nincsenek. A 20. század morálfilozófusai olykor a saját intuíciónkat és a miénket akarják megtapasztalni, de a morálfilozófia történetéből tudnunk kellene, hogy ha a morálfilozófus az »intuíción« szót használja, az mindig annak a jele, hogy az érvelés tekintetében valamilyen alapvető gond van. Az Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozatának Az Egyesült Nemzetek Szervezete által 1948-ban elfogadott szövegében következetesen az a felfogásmód érvényesül, hogy *semmilyen* állítást nem kell megindokolni, s ez aztán szokványos gyakorlattá vált az ENSZ-ben. Az emberi jogok legújabb védelmezője, Ronald Dworkin elfogadja, hogy e jogok magától értetődő létezése nem bizonyítható, de hozzáteszi: abból a tényből, hogy valamilyen állítás nem bizonyítható, nem következik, hogy nem igaz. S ez így is van, csakhogy az effajta érvet ugyanolyan jól fel lehet használni az egyszarvúak vagy a boszorkányok létezésének alátámasztására. A természetes, avagy emberi jogok tehát nem egyebek fikciónál.«

MacIntyre eszmefuttatása reakcióra készítette Robert Alexyt, a szlovák közegben is jól ismert jogfilozófust, arra, hogy az emberi jogok megokolásának lehetséges módozatait ke-

resse. Alexy az emberi jogokat öt sajátosság révén definiálja: univerzálisak (minden egyes ember e jogok hordozója); fundamentálisak (nem tárgyuk abszolút minden, ami jó, hanem csak az, ami alapvetően jó); elvontak (általános érvényességük nem jelent adottságot egy konkrét esetben, például amikor kollízió alakul ki az emberi jogok terén); morális érvénnyel bírnak (amely az indoklásukból fakad), és előnyt élveznek (a pozitív jog normáival szemben). A kérdés tehát az, hogy lehetséges-e, s ha igen, miként lehetséges az emberi jogok megindoklása. Alexy a szóba jöhető indoklások tekintetében nyolc koncepciót határol körül.

Az első indoklás vallási, és a hitből fakad. Hátránya az, hogy a hívőkre, illetve egy bizonyos vallásra korlátozódik. A következő indoklás biológiai, illetve szociobiológiai természetű. Azon a tézisen alapul, mely szerint az erkölcs az altruizmus egy bizonyos fajtája, miközben a viszonyosságon alapuló altruizmus a reprodukció jelentős eleme. A viszonyosságon alapuló altruizmus azonban az esetek többségében egy jól körülhatárolt csoportra korlátozódik, és a csoporton kívül állókkal szembeni közönnyel, sőt ellenséges érzülettel jár együtt. Az intuitív indoklás arra az állításra támaszkodik, hogy az emberi jogok érvényessége, avagy léte nyilvánvaló, magától értetődő. Az evidencia azonban nem pótolhatja a bizonyítékokat. A konszenzuson alapuló tézis szerint az emberi jogok az általános egyetértésen (mindenkinek az egyetértésén) alapulnak. De ha a létük a többség egyetértésében rejlik, akkor mi a helyzet az állandóságuk, elévülhetetlenségük tekintetében, hogyha ez a konszenzus hiányzik? Az instrumentalista hozzáállás hívei azzal érvelnek, hogy az emberi jogok elismerése maximalizálja a hasznot, az ár viszont kérdéses marad. Az utóbbi olyan akadályt jelent, amely nem vagy legalábbis nem feltétlenül összeegyeztethető az emberi jogok univerzalizmusának elképzelésével. A kulturális alapú indoklás koncepciója szerint az emberi jogok az emberi kultúra történetének vívmányát jelentik. De nem mindegyik kultúrára érvényes, hogy történelmük alakulásának és fejlődésének eredményeként megszületnek az emberi jogok. Emiatt az emberi jogok egyetemességének tekintetében a kulturális alapú indoklás elégtelennek tűnik. A további, az explikáción alapuló és egzisztenciális értelmezések Kant nézeteihez kötődnek és a transzcendentális szükség-szerűség érvén alapulnak: egy másik ember autonóm személyiségként való elismerése méltósága értékének elisméréssel kapcsolódik össze, ami szükségszerűen az ő emberi jogainak tiszteletben tartását vonja maga után. Alexy konklúziója szerint az emberi jogok elfogadható alternatív indoklása óhatatlanul metafizikai alapra, a konstruktív metafizikára támaszkodik: „Az emberi jogok nem létezhetnek racionális és univerzális metafizika nélkül.”

Az emberi jogok koncepciója – s mindegy, hogy nevezzük őket: alapjogoknak, emberi és polgári jogoknak stb. – a fokozatosan kialakuló szabadságfogalomban leli meg eredőjét: ha úgy tetszik, a 18. és 19. században kialakult szabadságfogalomban. De ha nem áll rendelkezésünkre az emberi jogok általánosan akceptálható megindoklása, akkor a szabadság tartalmának általánosan akceptálható elképzelése is hiányzik, és nyilvánvaló ellentmondás alakul ki egy, az értékek szempontjából pozitívan fogadott kifejezés, a „szabadságnak” nevezett emberi státusz és történeti értelemben nagyon is eltérő jelentése között. A középkorról szólva a neves középkorkutató, Jacques Le Goff az alábbiakra figyelmeztet bennünket: „A középkor emberének egyáltalán nincs érzéke az iránt, amit a szó modern értelmében szabadságnak nevezünk. A szabadság számára kiváltság, és a szólásszabadság fogalmát inkább csak többes számban használják... A szabadság nem létezik közösség nélkül. A szabadság csak a függőség révén nyilvánul nyilvánulhat meg, azáltal, hogy a társadalmi hierarchia magasabb fokán álló személy garantálja az alattvalónak, hogy jogait tiszteletben fogják tartani.” Paradox módon és a meghirdetett jelszavakkal ellentétben nem a szabadság vált a racionalizmus, liberalizmus, felvilágosodás és modernitás kibontakozóban lévő új világának meghatározó jelszavává, hanem az egyenlőség, méghozzá a privilégiumok egyenlősége, tehát az igazságosság. Jellemző, amire Albert Camus hívja fel a figyelmet: „Amint csak a libertinus gondolkodás kétségbe vonta Istent, az igazságosság problémája került előtérbe. Az akkori igazságosság egyszerűen összefolyt az egyenlőséggel.” Az uralkodó vallás domináns társadalmi szerepét a türelmi rendelet törli meg; a birtoklás és a helyválasztás szabadságát a jobbságosság eltörlése; a parlamenti képviselők megválasztásának szabadságát – a Lajtántúlon a 19. század kilencvenes éveiben csak a felnőtt férfila-

kosság 15 százaléka rendelkezett választójoggal – az általános választójog bevezetése tette semmissé – és így tovább. A privilégiumok egyenlőségére pozitív konnotáció nyomta rá bélyegét: a szabadság. A szabadság tartalommal telítődésének folyamatában új momentum jelenik meg: új arányok alakulnak ki az egyéni autonómia (az egyén személyes autonómiája) és a társadalom között, amelynek a szóban forgó egyén a család, egy közösség, az állam stb. tekintetében az alkotórészét jelenti. Az igazságos bírósági büntetőeljárás alapelvei közé tartozik, hogy a vádlottat tilos vallomásra kényszeríteni. Míg a 17-19. század folyamán az volt a cél, hogy az emberi méltóságot a kínzás tilalmával is védelmezzék, a 20. század végén már afelett vitázunk, hogy ha a vádlott beleegyezése nélkül kerül sor arra a DNS-mintavételre, amely az azonosításhoz szükséges teszteléshez kell, akkor ez nem jelenti-e a „nemo tenetur se ipsum prodere” elvének, tehát a vallomás kikényszerítése tilalmának a megsértését – s hogy nem jelent-e ugyanilyen sérelmet, ha az azonosítás céljából szagminta vételére kerül sor. Az egyén személyes autonómiája terének kibővítését ebben az összefüggésben ez a jelszó kísérhetné: a kínzástól a DNS-mintáig! Ivo Možný a Cseh Televízió „Václav Moravec Fókusz: A fogyasztás kora” („Fokus Václava Moravca: Doba konzumu”), című, 2016. március 28-i szándékosan provokatív módon jegyezte meg: „a szabadság az egyéni autonómia márkajele”, s „az egyéni autonómia jól eladható a szabadság márkájával”. Egy cseh filozófus, Pavel Kalina a szabadság megélésének margójára az alábbi borúlátó megjegyzést teszi: „A modernitás projektje egyre kevésbé működik... Egyéni szabadságunk már-már korlátlan. A kevés dolog egyike, amit nem tehetünk meg, annak joga, hogy családjunk körében halhassunk meg. A modern ember, a történelem legszabadabb lényé rendszerint a sarokban hal meg és egyedül, akár egy kutya (a premodern korban). Már nem mehetünk templomba az egész faluval együtt, nem vehetünk részt az egész közösséggel olyan szertartáson, amely túllép a hétköznapi tapasztalat határain. Nincs, aki hibáinkat megbocsássa. A modern ember egyedül van, és a magány nem azonos a szabadsággal.” Empirikus szempontból elég itt a család széthullására hivatkoznunk, az egyedül élő, egyedül lakó felnőttekre, a népességfogyásra, azon temetések statisztikai szempontból is drámai szaporodására, amelyek bármiféle búcsú vagy szertartás nélkül zajlanak le: a tavaszi rét ma már nem a szeretők menedéke és öröme, hanem olyan hely, ahol kellemetlen allergia fenyeget bennünket.

A szabadság csak a konfliktusban nyilatkozik meg. Robinson Crusoe világában a szabadságnak nincs racionális értelme. Az egyén szabadsága összeütközésbe kerülhet egy másik ember szabadságával, összeütközhet a közhatalommal s végül önmagával is: ahogy Schopenhauer mondja, „az ember azt teheti, amit akar, de nem akarhatja, amit akar”. Az egyik ember szabadságának a másikéhoz való viszonyát a kiegyensúlyozás határozza meg – az, hogy az emberi állapot eszménye milyen viszonyban van a közösséggel közhatalommal. A meghatározó momentumot tehát két szempont jelenti: a jogok, avagy privilégiumok területén megnyilvánuló egyenlőségé, valamint az eszményi emberi léthelyzeté, melynek előfeltétele a tertium comparationis, az összehasonlítási alap megléte.

Valójában tehát mit jelent a Szabadság? Nyilvánvaló, hogy nem olyan fogalomról van szó, amely kizárólag saját, önmagából fakadó tartalommal bír. Ehhez a fogalomhoz csak az egyén és a társadalom viszonylatrendszerében tudunk közel férközni, mégpedig a kort meghatározó értékek és ideálok szemszögéből.

Az egyén és a társadalom közti kötődés és a szabadság viszonylatában nem (pontosabban fogalmazva: nemcsak) a Kant által megfogalmazott, az egyik és a másik ember szabadságának összhangba hozására vonatkozó maximával kifejezett kötődésről van szó. Az egyénnek a társadalmon belüli helyzete nem csupán az egyéni szabadságjogok védelmét foglalja magába (valamint kiegyensúlyozásukat, hogyha összeütközésbe kerülnek egymással), hanem a közjóságok védelmét is. A köztük fennálló különbség megoszthatóságukban rejlik. A közjóságok tekintetében az a jellemző, hogy a belőlük származó haszon oszthatatlan, az embereket nem lehet kizárni abból, hogy éljenek velük. Közjóságnak számít például a nemzetbiztonság, a közrend, az egészséges környezet. Miként Paul Samuelson, Joseph Raz vagy Robert Alexy is megjegyzi, az emberi lét egyik-másik aspektusa akkor válik közjósággá, ha se fogalmi, tárgyi vagy jogi tekintetben nem lehet részekre bontani, s az utóbbiak nem rendelkeznek részesedéseként az egyénekhez.

Ebben a kontextusban három kedvezőtlen helyzet állhat elő: az inga kileng az adott viszony egyik vagy másik végletének irányába (anarchia és zsarnokság ellentéte), vagy pedig hiányoznak a releváns, a társadalom által elfogadott és azt integráló s azonosító értékek és ideálok (dekadencia, dekonstrukció, relativizmus, fragmentáció). Lehetséges tehát, hogy ezek az értékeknek és ideáloknak a sora s velük együtt a szabadság fogalma ne legyen transzcendens? A modernitás válasza: igen. Thomas Hobbestól Jean Jacques Rousseau-n és Immanuel Kanton át John Rawls-ig azt látjuk, hogy a vertikális transzcendenciát a társadalmi szerződés horizontális síkja váltotta fel. Ortega y Gasset éleslátóan állapítja meg e szerződés kapcsán: „A történelmi tér, melyre gondolok, a hatékony és hosszantartó együttélés körével mérhető. Ez az együttélés a maga mdján és szükségszerűen erkölcsök, szokások, nyelv, jog és politikai hatalom kialakulásához vezet. A modern gondolkodás legnagyobb tévedéseinek egyike, melynek következményeit mindmáig el kell szenvednünk, hogy a társadalmat egy olyan társulással cseréli fel, amely lényegében az előzőnek az ellentéte. A társadalmat nem értelmes emberek megállapodása révén hozzák létre. Ellenkezőleg, az akaratok minden egyeztetése feltételezi a társadalom létét, az együtt élő emberek közösségét, s a megállapodás itt jelenthet mást, mint az együttélés egyik vagy másik formájaként a pontosítását egy, már adott társadalmon belül. A társadalomnak mint szerződésen és nem jogon alapuló közösségnek az eszméje a lehető legsztelenebb kísérlet, melynek során a szekeret fogják be az ökrök elé.”

Épp a demokratikus alkotmány testesíti meg azt a társadalmi szerződést, melynek révén a természetes állapotban leledző emberek közösséggé formálódnak, meghatározzák, melyek az egyéni szabadság azon keretei, amelyek összeegyeztethetők a többiek szabadságával; kijelölik a társadalmi szempontból konstitutív értékeket és döntenek azoknak a közintézményeknek a rendszeréről, amelyek célja a közösség szabadságának és belső békéjének, megvédelmezésének és fejlődésének a garantálása; végül pedig az emberek döntenek arról, milyen procedurális eljárások révén teremtik meg a fentebb említett közintézmények legitimitásának alapjait. A gondolat, mely szerint a demokratikus alkotmány nem csupán a pillanatnyi hatalmi viszonyokat tükrözi, hanem a társadalom szempontjából konstitutív értékeket és intézményes garanciákat is magába foglalja, a 19. század végén az alapértékek megváltoztathatatlanságának princípiumában (tehát az alkotmány materiális magvának a megváltoztathatatlanságában) nyert kifejezést. Az elképzelés, hogy az alkotmány revíziójának lehetőségét ne csak procedurális szempontból, hanem materiális (tartalmi) értelemben is korlátozzák, a 19. századi Franciaország alkotmánytörténetéből fakad, s azoknak a fordulatoknak és változásoknak a következménye, amelyek az alkotmány republikánus, illetve monarchista szellemiségű megszövegezéséhez kötődtek. A francia alkotmánytörvény 1884. augusztus 14-i keltezésű V. cikkelye kifejezetten előírja: „A hatalomgyakorlás köztársasági formája nem képezheti revízió tárgyát.” Miként Georg Jellinek, a modern európai államtudomány úttörője hangsúlyozza, „ez a rendelkezés erőszakkal megszüntethető, jogszerűen azonban nem”. A Német Szövetségi Köztársaság 1949. évi alaptörvénye kifejezetten hangsúlyozta az alkotmány konstitutív értékeinek megváltoztathatatlanságát, a későbbiekben pedig több demokratikus ország, köztük a Cseh Köztársaság is erre az útra lépett. De mit jelent valójában az alkotmány kulcsfontosságú értékeinek megváltoztathatatlansága? Hiszen empirikus szempontból bármi megváltoztatható – elég megőrizni a procedurális eljárást vagy a parlament épületére irányítani a tankok ágyúcsöveit. Itt azonban metafizikáról van szó, akár tetszik ez nekünk pozitívista dominanciájú korunkban, akár nem. A metafizika egyébként más alkotmányos intézményekben is jelen van, például a megkegyelmezés jogában, amely nem más, mint az igazságosság metafizikai dimenziójának intézményesítése.

Böckenförde és Alexy konklúziója és a szabadsággal kapcsolatos eszmefuttatásaik visszavezetnek az előző gondolatmenet magvához, ami nem más, mint a társadalom számára alapvető, konstitutív értékeknek a sora, amelyet a közösség autonóm alkotórészei – s kivált az elitjei – külső nyomás nélkül akceptálnak. Václav Bělohradský¹³ véleménye szerint a konstitutív értékek nem a vallásból következnek, amely „nem jelent semmiféle erkölcsi meghonosodást... a vallás az ahhoz szükséges bátorság hiánya, hogy elfogadják az ember élethelyzetét a világban, tehát a végességet, a történetiséget, a valóság megismerésének bi-

zonytalanságát, a sebezhetőséget... Az etika nem valamiféle szabályok jegyzéke. Nem más, mint bizonyos emberek példaszzerű cselekvése, miközben ezeknek a példáknak az egyedülálló értelmét lehetetlen törölni az emberi közösségek történetéből. Az etika magvát az örök példák alkotják.“ Az övétől eltérő álláspontot Joseph Ratzinger egyik tézisével dokumentálhatjuk: „A tartalmatlan szabadság nem lehet az állam kizárólagos célja; ahhoz, hogy az állam megalapozza az emberek együttélésének értelmes és életképes rendjét, szüksége van az igazság egy minimális mértékére, amely nem manipulálható. Egyébként, ahogy Szent Ágoston mondja, egy jól működő rablóbanda szintjére fog lesüllyedni, mert a rablóbandához hasonlóan csak a működőképességen fog alapulni, és nem az igazságosságon, amely mindenkinek jó... Ezért az államnak magáévá kell tennie a jóval kapcsolatos megismerés és igazság egy kívülről adott, szükséges mértékét... A „kívülről adott“ mérték a legkedvezőbb esetben az lehetne, amit a tiszta ész közvetít, a tiszta ész pedig valamilyen független bölcsletnek kellene palléroznia és óvnia. A gyakorlatban azonban nem létezik egy ilyen fajta tiszta, a történelemtől független értelmi bizonyosság. A metafizikai és morális ész csak a történelmi összefüggéseken belül hat, amelyektől függ, de egyúttal túl is lép rajtuk.“

Szememet végigfuttattam az előző sorokon: nem csupán egy idősebb férfi patetikus és érzелgős szövegéről van itt szó? Lehetséges; nem tudom. De ha nem így áll a dolog, akkor hiszem, hogy maradnak olyan kis szigetek, mint amilyen a Kalligram; hiszem, hogy a műhelyből kikerülő új és új könyvek választ adnak a kétségeimre. Úgy látom, a kiadó jelenléte ma sürgetőbben fontos, mint születése idején volt. ■ ■ ■

Fordította és a jegyzeteket írta: G. Kovács László

JEGYZETEK

- 1 Vladimír Mečiar (1942–), jogász, politikus, a múlt század kilencvenes éveiben háromszor töltötte be a miniszterelnök tisztét. Fontoss szerepet játszott a csehszlovák állam megszűnésében. Hívei karizmatikus egyéniségnek tartották, akik viszont szembenálltak vele, élesen bírálták önkényes lépéseit, hatalmaskodásáért, homályos ügyeiért. A politikai élettől visszavonult, pártja megszűnt.
- 2 Beszédes név: szlovákul bárkát jelent.
- 3 Alexandr Brösl (1953–), jogász, egyetemi tanár, diplomata, alkotmánybíró, számos szakmai publikáció szerzője és fordítója.
- 4 František Palacký (1798–1876), cseh történész, politikus, a kulturális élet kiváló szervezője, számos figyelemre méltó tudományos munka szerzője, a cseh kultúra történetének kimagasló alakja. Műveinek a nemzetnevelésben játszott szerepe miatt a Nemzet Atyjának is nevezték. A Habsburg-monarchia fenntartásának híve volt, mindenekelőtt azonban cseh hazafi; neve szorosan összeforrott az ausztrioszlavizmus fogalmával.
- 5 Legyen igazság, még ha belepusztul is a világ. (lat.)
- 6 Miloslav Petrušek (1936–1912), szociológus, egyetemi tanár, tudományágának jelentős képviselője.
- 7 A magyar történelmi szakirodalomban leginkább Német-római Császárság vagy Német-római Birodalom néven szerepel.
- 8 Az idézet az Ószövetségből, Sámuel első könyvéből származik.
- 9 Alber Camus: A lázadó ember, Bethlen Gábor Könyvkiadó, Budapest, 1993 ; az idézet „Az új evangélium” c. fejezetből származik, 139. o.; Fázsy Anikó fordítása
- 10 Albert Camus, id. mű, „A király kivégzése” c. fejezet, 145. o.
- 11 Albert Camus, id. mű, „A terror” c. fejezet, 158. o.
- 12 Friedrich Nietzsche: A vidám tudomány, Holnap, Budapest, 1997 ; Szukits, Szeged, 2003; Romhányi Török Gábor fordítása
- 13 Václav Bělohradský (1944–), cseh filozófus, szociológus és publicista, a 20. századi cseh filozófia klasszikusának, Jan Patočkanak a tanítványa, a posztmodernnek nevezett gondolkodói irányzat jelentős képviselője. 1970 óta olaszországi emigrációban élt, a kommunista rendszer bukása óta szülőföldje szellemi életében is intenzíven jelen van.

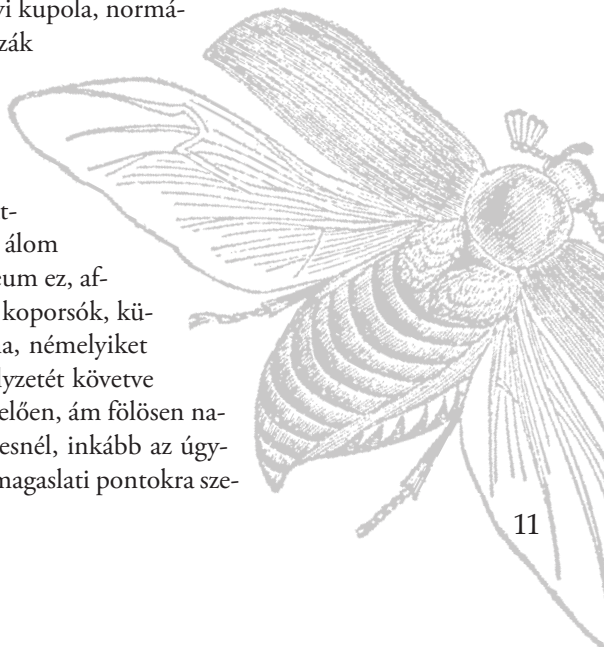
Pavol Holländer (1953): szlovákiai születésű, de hosszú ideje Csehországban élő jogász; egyaránt foglalkozik államtudománnyal, jogfilozófiával és alkotmányjoggal. Hosszú éveken át a Cseh Köztársaság Alkotmánybíróságának tagja, illetve alelnöke volt. Napjaink legbefolyásosabb cseh jogászai között tartják számon. A Kalligramnál több önálló tanulmánykötete jelent meg, és Alexander Brösl volt szlovák alkotmánybíróval szerkesztője a kiadó Exempla Iuris sorozatának, amelyben eddig Arisztotelész, Robert Alexy, Cesare Beccaria, Aharon Barak, Ronald Dworkin, Moses I. Finley, Jürgen Habermas, Rudolf von Ihering, Benjamin N. Cardozo, Chaim Perelman, John Rawls, Jean-Jacques Rousseau, Ota Weinberger kötetei láttak napvilágot.

G. Kovács László (Pozsony, 1961): történész, műfordító.

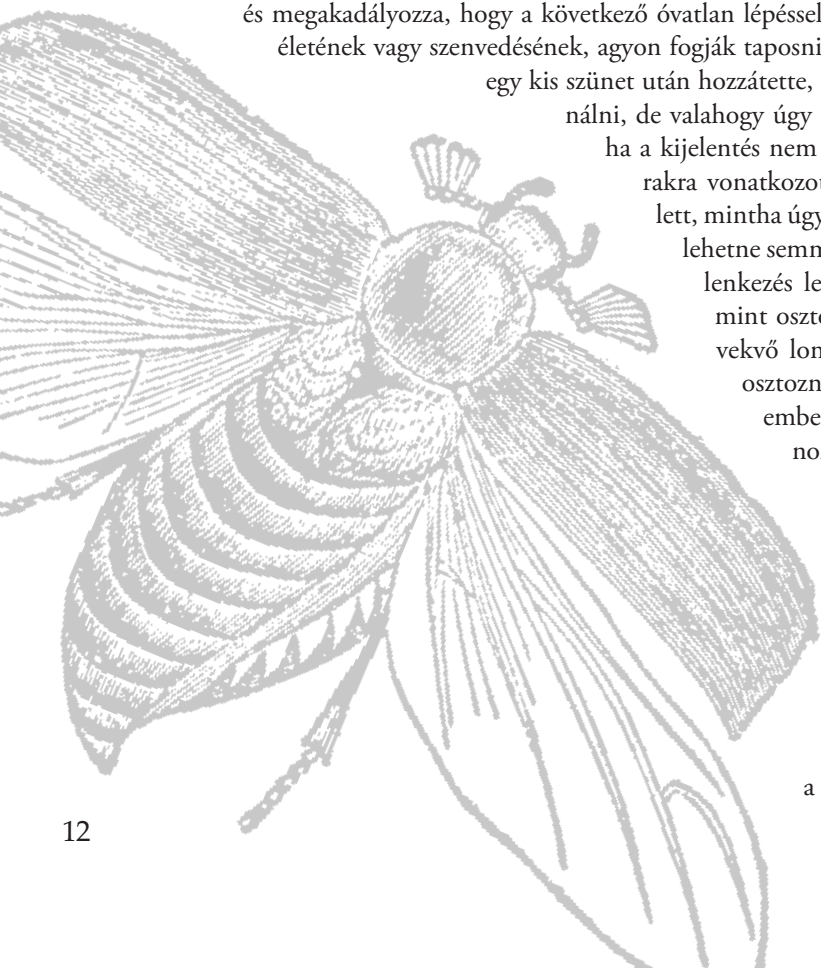
A SÉTA

Kimegyek Csillaghegyre, valamiért mindig így tévedek, Csillaghegynek hívom, talán az „ester” miatt, a Rómait, pedig, isten látja lelkem, se csillag, se hegy, de akár-hogy is van, tényleg hegygé változik a Római az álomban, bazilika áll a Csillag-hegyen, kvázi-Esztergom, kényelmetlen, ziháltató lépcsőkön kell felmenni, EP azt mondja, hogy mutatni akar valamit, tébolyítóan pálmafás, türkizkék, rövid ujjú hawaii ing van rajta, erről eszembe jut régóta halott barátom, Hekerle László, aki a kórházban, méltatlan megkínzásából írásba szökve, vörös inget öltött, és szintén fölkereste Esterházyt, talán innen származik a hawaii ing, bár, fájdalom, elég rosszul vasalva, a rövid ujjak nem követik a felkar vonalát, hanem élesen elállnak a vállától, mintha csak szárnycsökevények volnának, magán az ingen mindenféle, strandjellegű melléktevékenységek vannak ábrázolva, ezeket azóta törölte a mindenek felett örökös idő, aki vagy ami ellenünk is megoldást talál, nem bírom a lépést tartani, annyira rohan, mi lehet ennyire fontos, EP eltűnik a végtelen lépcsősor kanyarulatában, mire fölérlek, sehol senki, a bazilika tetején járok, hányaveti kupolarendszer, mintha múzeum volna, Makovecz piliscsabai, agyrém-szerű látomásaira emlékeztető dőlésszögek, minek ennyi kupola, normálisan a főhajó és a mellékhajók metszéspontjai határozzák meg a számukat és a helyüket a struktúrában, ezek meg itt inkább félgömbök, padlóval, nem következnek semmilyen architektúrális elvből, oldalról kell belépni, mintegy a tetőről, a kupolák összeérnek, a közös metszetük el van falazva, a metszetekre vágják az átjárást szolgáló nyílásokat, mi lehetne unalmasabb egy álom leírásánál, ahogy belépek, kiderül, tényleg valami múzeum ez, afféle keresztmúzeum, vagy mi, de a keresztek valójában koporsók, különböző korokból, némelyik mintha egészen friss volna, némelyiket szinte szétrágtá már a szű, és mintha a halottak testhelyzetét követve készültek volna, Böröcz András útmutatásainak megfelelően, ám fölösen nagyok, sokkal hosszabbak a megszokottnál és a szükségesnél, inkább az úgynevezett turistalátványosságnak szánt, az erre alkalmas magaslati pontokra sze-

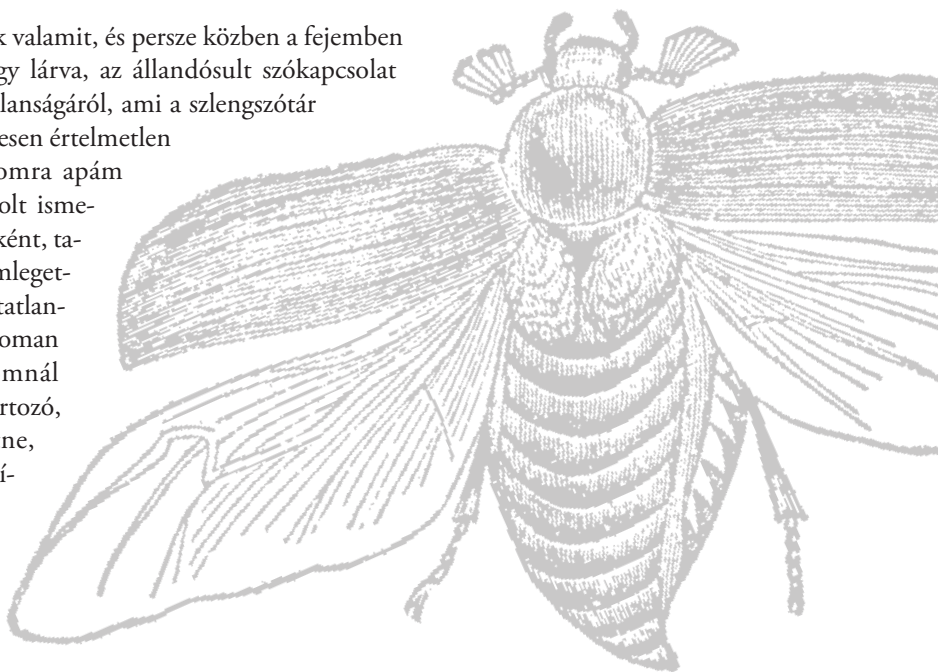

rejt, illusztratív kegyelmények méreteit idézik, a múzeumban, vagy mi ez tényleg, sehol semmi információ, de valahogy mégis kiderül, hogy a pápák vannak ide eltemetve, a csillaghegyi bazilika kupolarendszerébe, konkrétan az összes, Szent Pétertől Anasztázokon, Bonifácokon, Leókon, Incéken, Adeodátokon, Jenőkon és Theodóroszokon át egészen II. János Pálig, pedig ez nyilván lehetetlen, az isten kupolái sem volnának elegek, az álomban semmin sem csodálkozom, nem arra való, talán csak a csillaghegyi önkormányzat lobbitevékenységének erejét, azt találom különösnek, még az is fölmerül, EP valahogy, talán a Rizzoli, a Feltrinelli vagy a Mondadori segítségével, közbenjárt, de EP sehol, visszamegyek tehát a lépcsősoron a bazilika főkapujáig, itt már hullámszik a tömeg, mint a San Pietro bejáratánál szokott, valahogy bekeveredek, a bejárat közvetlen közelében, nagyjából ott, ahol a hasonlatban a Pietànak kellene lennie, Esterházy Miklós tájékoztat egy turistacsoportot, hozzájuk csapódom, körülbelül négy négyzetméteres freskótöredékre hívja föl a figyelmünket, a brit angolt használja, a kép maga pedig földöntúli szépségű reklámgrafika, ám kínosan kommersz témát dolgoz föl, de hogy konkrétan mit is, azt valami törölte, annyi bizonyos, hogy a freskó vagy szekko spirituális vonatkozásai kétségkívül lenyűgözőek lehettek, mégsem jut eszembe az álom, amikor e kínosan hosszú nyúltság közjáték fogalmazása előtt egy hónappal, a Kiadó nevű vendéglátóipari egység félreeső zugában ülve, az életéről faggatom, pedig amúgy éppen kiderül, hogy mostanában mintákat és arculatot tervez a Where's Mom elnevezésű brand számára, na, erre varrja gombot, mondja a szövegképző rutin, és előhossa újból a vörös inget, de most apró, célnarajzos rókákat vagy cserebogarakat képzelek rá, mintha bele lehetne látni vagy avatkozni Hekerle utolsó szövegébe, „a róka kárt okoz”, ahogy egykori írásfüzetemben, más szóval első íráskönyvemben áll, megfellebbezhetetlen igazságként, noha magam nem szívesen osztozom ebben a vélekedésben, rókák vagy cserebogarak rajzoltak tehát a képelt vörös ingben, ha már itt tartok, EP utolsó sétánkon, mely bizonyos értelemben az első volt, sápadtan vette tudomásul, hogy a cserebogarak az őt fölzaklató lombkorona-növekedést is feledtetve rajznak elő, mindenünnen, egyszerre vadul és gyámoltalanul, neki-nekiütődve a faágaknak, az aszfaltot sérült vagy kába bogarak borították, arra ítélve, hogy a hozzám hasonló figyelmetlen járókelők agyontapossák őket, azzal a bizonyos, hátborzongatóan finom reccsenéssel, és mintha éppen ez a hang, az elképzelt lépés iszonyatos hangja indította volna rá, hogy egy heves, ám mégis valahogy gyengédnek is nevezhető kézmozdulattal karon ragadjon, és megakadályozza, hogy a következő óvatlan lépéssel véget vessék a járdára esett bogár életének vagy szenvedésének, agyon fogják taposni őket, mondta EP sápadtan, majd

egy kis szünet után hozzátette, hát, igen, nem lehet semmit se csinálni, de valahogy úgy sikerült, olyanra a hangsúly, mintha a kijelentés nem csak vagy nem elsősorban a bogarakra vonatkozott volna, mondhatni, egyetemessé lett, mintha úgy általában, semmilyen ügyben sem lehetne semmit se csinálni, nem merült föl az ellenkezés lehetősége, mi sem volt könnyebb, mint osztozni vele a vélekedésben ott, a növekvő lombkorona mérgező árnyékaiban, osztozni az általános tehetetlenségben, az ember általánossá váló tehetetlenségében, noha a pillanat inkább dermesztő volt, mint emelkedett, és semmi sem állt távolabb tőle, mint a kötelező katasztrófizmusnak való indokolatlan behódolás, hónapokkal később, a halálhír birtokában, értsd, mikor birtokában kerített a halálhír, a digitális halhatatlanok temetőjének nevezhető oldal keresőjébe ütöttem a cserebogár szót, mert fölremlt,

hogy bizonyosan talállok valamit, és persze közben a fejemben ott motoszkált, akár egy lárva, az állandósult szókapcsolat a cserebogarak halhatatlanságáról, ami a szlengszótár szerint annyit tesz: „teljesen értelmetlen beszédtema”, de számomra apám egykori mondataiból volt ismerős, a titok szinonimájaként, talányos arckifejezéssel emlegette a cserebogarak halhatatlanságát, mintha valami finoman erotikus, ám életkoromnál fogva rám még nem tartozó, kényes témát kerülgetne, amire én, az általa fölkinált játékszabály szerint, természetesen nem kérdezhettem rá, mindazonáltal a kereső a *cserebogár* szóra két szöveghe-

lyet hozott föl, „Volt egy nap Budapest városának történetében, amikor mindenkinnek és mindennek meghalt az édesanyja, minden giliszta anyja, minden *cserebogár* anyja, minden jegénye anyja. Sőt, azoknak az anyja is meghalt, akik maguk már nem is léteztek, röviden, minden volt és leendő anya meghalt a városban. Aznap ez a halál volt Budapest, de változni semmi nem változott. Amikor erre értelemszerűen zokogni kezdtem, egy lány asszonyhang azt mondta: Ne sírjon, drága. De amikor tovább hüppögtem, ezt mondta: Sírjon csak, drága. És amikor elhallgattam, ijedten a nevemen szólított többször, és azt mondta: Ugye, nincs baj? Ugye, jól van?”, ez volt az első, „Négy szép szál fiatal férfi, ez voltunk anyánk szemében, mintha dízsorfolat álltunk volna apánk halottas ágyánál. Még ki se hűlt. Sorban, mindegyikünk, a születésünk sorrendjében, megcsókolta az arcát. Csókoljátok meg utoljára apátok. Szúrt a borostája, a *rókaszín* borostája, ezt leszámítva, mert ez vadul élőnek hatott, szabályos halottnak tetszett, előírászerűen sápadt arca két oldalt behorpadt, álla gyöngén lógott, keze a teste mellett. Az a piros, kötött takaró borította még. Elimádkoztunk egy miatyánkot. A földön egy *cserebogár* mászott. Van, aki fél tőlük vagy undorodik, én szeretem a kézfejemen mászkáltatni őket, a lábuk kaparását is szeretem. Imádkozzatok el egy miatyánkot, anyánk kissé úgy viselkedett, mintha rossz jegyet hoztunk volna az iskolából, sértettnek és meglepődöttnek látszott lenni, nem ezt várta tőlünk.”, ez pedig a második. Most már nem lehet semmit se csinálni. ■ ■ ■

■ **Németh Gábor** (1956): író. Könyveit a Kalligram Kiadó gondozza. *Ez nem munka* című kispróza-kötete a Könyvhétre jelenik meg.

Sziget a szigetben

(1)

A ringás áttetsző teste,
az árnyalatok illékony alakja,
különböző színű rajokban
érkező halak.

Sziget vagy a szigetben.
A reggel levont, piszkosfehér
vitorlája formátlan, átázott
halomba gyűrve.

Ez még csak a beszéd előszobája,
van valami beljebb, a szájpadrás
boltíves hajóbordáin túl,
a monoton morgás, mikor a szervek
megszólalnak.

De ahogy a termék szomját
csak érkezésed olthatja,
úgy torkomat sem nedvesítheti más,
csak kimondott neved.

(2)

Látható légoszlop,
elkülönülve a térben,
valaha volt szemétdobó,
vagy étellift aknája,
lebontották körülötte az épületet.
Egyszerű, téglalap alapú hasáb,
kiszámolod a térfogatát.

A gravitáció háta mögött
egy engedetlen lebegés,
egyiptomi agyagvázák súlytalansága.
Az idő követi a tárgyak példáját,
innen nézve a percek távolabbi élei
is rövidebbnek tűnnek.

(3)

Ez az elhasznált zokogás,
ahogy lelóg elém, hullámozik.
Nem tudom, ki hagyhatta itt.
Talán a tiéd lehet. Elhúzzom:
te állsz mögötte. Te vetkőzöl
mindig egy újabb bőrből.

Félbehagyni az ellipszist

(1)

Önkéntes fényszennyezés,
ahogy a júliusi ég alatt
a vakító telefonodon nézzük
magunkat Google Maps-en.

Mialatt ezt mondom,
mint túl messzire tévedt
sirályok, a fejünk fölött
cikázó szatellitek figyelnek.

A hegy leárnyékol, gyenge
a térerő, de ha rájuk keresünk,
mi is látjuk őket: belesimulunk
a figyelem Möbius-hurkába.

Képzeld azt, hogy krómezüst
szárnyuk a bolygó szivárvány-
hártyáján tükröződik.

(2)

Közben a szél kitartóan fúj,
lélegzetünk is a magas nyomású
területek felől az alacsonyak felé
áramlik vízszintesen, az álmatag
test domborzata fölött.

A víz nagy körforgásában
az izzadság fölszárad, a sírás,
mint visszatartott eső, lezúdul.
Fülkagylónkban szökőár sújtotta
szavak, halántékunk mögött
elnéptelenedett városok.

(3)

Milyen volna pusztán
gondolattal kivonni az összes
vasat a földből, ismeretlen
eredetű tömegközéppontként
a tér egy bizonyos pontján lebegve.

Összegyűjteni mindazt,
ami a fejünk fölött gazdátlanul
köröz, eltérített utasszállítót,
műholdat, űrszemetet, a törmelékből
gyűrűket vonni magunk köré,
félbehagyni az ellipszist, letérni
a kijelölt pályáról.

(4)

A sötét anyag körbevesz.
Nem látom, de tudom, hogy ott van,
abból, ahogy a tagjaim, a lábam,
a kezeim elnehezednek.
Bennem is lennie kell valaminek
az érzékelhető valóságon túl,
de erre is csak a gravitációból
következtetek.

(5)

Mintha letérnék róla,
szemből nézem a időt:
lebegő sínpárt.
Elé vagy mögé kerülök,
figyelem, ahogy keresztülfut
rajtam. A talpfák sehol.

Aztán szétnyílik, belátok
az idősíkok közé, lassan
végighúzom rajtuk az ujjam,
mint egy szalagfüggöny poros élein.
Amelyiken most ez történik,
melyik lehet?

Hajók

A láthatáron hajók.
A szög, amit a két távolodó,
rozsdás test bezár,
akár a nyíló szemhéj,
mely mögül a szem őket figyeli.

Itt érnek földet az éjszakák,
a víz leszállópályáján: ezen
a valószerűtlenül sima tükrön,
és mint hatalmas, repülő halak
gyomrából, előbukkannak
belőlük a csillagok.

Míg aludtunk, hangunk
elhagyta a torkunk, hogy mások
álmait narrálja, mint egy
természetfilmet. De hajnalban
visszatért, és nyelvünkhöz azóta
ismeretlen madarak éneke tapad.

Az idő felszínén hajók nevei lebegnek.
Valaha volt gazdáik rég elsüllyedtek.
És mi alámerülünk az átlátszatlan
homályba, hogy fölkutassuk
az elfelejtett napok roncsait.

■ **Závada Péter** (Budapest, 1982): költő, dalszövegíró. Legutóbbi kötete: *Mész* (Jelenkor, 2015).

Apa Szarajevóba ment

S i e g e s z u g

Mit szeretsz?
Hogyhogy?
Mit innál szívesen?

A hangja nyers volt, szinte közömbös, a tekintete pedig olyan üres, hogy egy pillanatra felmerült a kérdés, vajon én tukmáltam-e rá magam. Hogy nem volnék eszemnél, csak sokára sikerült elhessegetnem, az utóbbi napok, hetek nagyon is indokolttá tették az épelméjűségem kapcsán felmerült kételyeket. Próbáltam hát felidézni a telefonbeszélgetést és a körülményeket, amelyek idáig vezettek. Amikor magatehetetlenül feküdtem és vártam, hogy elmúlják a *másik*, akibe viszont – most már látom – igenis én csimpaszkodtam bele. Nem mintha nem élveztem volna a kezdeti fölényemet, vagyis hát a testem hatalmát felette, ám ahogy az idő múlásával egyre magától értetődőbb lett a kitárulkozásom, úgy fakult ki előbb a hatalmam, aztán a bizonyosság, miszerint nem is olyan régen mindkettőnket egyaránt uraltam, hogy végül átforduljon abba magakellető áldozathozatalba, amiből már csak a vakmerőségem tudott kirántani. Mert bárhogyan is csűrjem-csavarjam a dolgot, az önmagamról mostanra szerzett tudásom már világossá tette, hogy vakmerő voltam, amikor abban a mindössze két szóból álló mondatban, amit egy idegen és öreg férfihang mondott rekedten a telefonba – nevezetesen, hogy: *Itt apu* – fényes perspektívákat, egy újdonszerű élet lehetőségét láttam, és anélkül, hogy a döntéshez kellő időt meghagytam volna magamnak, felszámoltam mindent magam körül. A két véglet között pedig, amely egyaránt híján volt a döntéshez szükséges helyzetfelmérésnek, az egyetlen folyamatosságot a hiúságom adta: merő önimádat volt a *másik* felett érzett hatalmi mámor, ahogyan az áldozatiságból, tehát a kiválasztottságból eredő felsőbbrendűségem is.

Álltam a pult előtt, huszonöt esztendeje erre vártam, de nem így. Nem ezzel a kéttel, gyanakvó sandítással, amivel vizslattam őt. Amely megfosztott az öröm lehetőségétől, de még a kíváncsiságtól is. Amelyben ismét az önvizsgálat, helyesebben: az önmarcangolás vitte a prímet, tán sosem is leszek már jelen sehol, hasított belém. Ettől kijózanodtam. Ráfeszültem a mozdulataira. Alig tíz perce találkoztunk, idegen volt még, folyton vicsorgott, a hidak és koronák alól kilátszottak a megsárgult porcelánfogai. Amikor a Hauptbahnhof parkolójában kiszálltam Džemal autójából, éppen csak biccentett egyet, majd a kezét nyúj-

totta, mintha önmaga küldönce lenne, egy urasági sofőr vagy lakáj. A kezére sandítottam, amint a kopott farmerzebből egyre gyakrabban előbújva nekilendül, hogy megigazgassa a hebehurgyán trimmelt bajuszát. A száját fürkészetem, hogy mennyire aszott lett. A hegyes nyelvét, ami hol az ajkait, hol a bajuszvégeket nyalogatta. Az orrlíkait, amelyek nagyra tágultak, miközben zihált. Mert zihált. Biztosan zavarban van ő is, szegény. Szegény? Már megint ez az átkozott késztetés, amivel folyton felmentek másokat. Egyik percben mintha valami isteni tudás hordozója lennék, aki minden megnyilvánulásban a lecsupaszított esendőséget látja, a másokban egy ördögi terv épp kifogna rajta, mert az esendőségre mindig lecsapni kész a gonosz. Ahogy a Keresztelő Szent János plébánia oltárképéről se tudtam eldönteni, hogy végül felfalta-e a sárkány ezt a nyomorult földkerekséget, vagy a világ, nagyanyám szavaival élve, mégis megemberelte magát. Ismét eszembe jutott a *másik*. Szeretkezés közben az arca. Az ő orrnyílásai, akárcsak a szemei, mindig összecuszkodtak, valahányszor elélezett. A kezdeti érzékenyüléseit leszámítva, amikor a csúcshoz közel kitágult pupillákkal fürkészte az arcom, majd' minden kilövelléskor összezárultak az érzékszervei, amik átjárhatást biztosíthattak volna az én testembe, az én világomba, dőlőfős volt és győzedelmes, s mint ilyen: magába záródó. Talán ezért is csimpaszkodtam belé ilyen eszelősen. Azzal a reménnyel, hogy valami sorsszerű fordulat következtében ismét rám nyitja majd a szemét. És mert a fordulatra mindhiába vártam, éppenséggel a sorsoamat okoltam – azon belül is leginkább a származásomat –, hogy a reményből megveszekedett akarás lett, aztán örület. Vagy valami ahhoz hasonló. A végén már gyűlölve szerettem, pontosabban: mindkettőnkől egyaránt viszolyogva akartam, hogy szeressen megint. Miközben persze irigykedtem is, hogy úgy birtokol engem, ahogy én magamat soha. Ebből kifolyólag mindent elkövettem, hogy még egyszer – és egyúttal végleg – magamra nyissam a tekintetét. Legeslegmélyen, ahová az éberségem temettem, még ott pislákol valami tudás féle, tán a hatalom emlékezete, hogy a dolgot csak akkor vihetem sikerre, ha figyelemreméltó leszek, rendkívüli. Mindegy is, milyen eszközökhöz nyúlok, csak a tekintetében ismét ott lássam magam. Belementem hát, hogy odaszíjazzon az ágyhoz és fojtogasson. Még mímeltam is, hogy élvezem a dolgot, mikor az övemet a derekamról lekapva és a nyakamat is áthurkolva fölém kuporodott, majd rám nehezedett, hogy a számba hatoljon. Ült a mellkasomon, a tudóm a hátsó bordáimhoz tapadva sípolt, én meg csak arra tudtam figyelni, hogy visszanyeljem valamiképpen a gyomorsavval elkeverülő nyálamat, és gusztá legyek, végedesvéig kíváncsi, mintha nem is ember volnék, de legalábbis mentesülnék minden olyan tulajdonságtól, ami esendővé, elutasíthatóvá teszi az emberit. Még ott, abban a fuldokló kiszolgáltatottságban is minden idegsejtemet az akarás hajtotta, hogy elejét vegyem a nyúlós-feszülős nyálindáknak, a fülembe csurgó ondónak, könnynek és fikának, amit Ask Burlefottal már megengedtem magamnak, mert őt legyőzni akartam, áldozattá tenni, mert a testem – minden elutasíthatóságával együtt – eleve is fölötte állt. Mert egyedül csak rajta, az ő rikácsoló kitárulkozásában tudtam visszaverni mindazt, amit a *másik* tett velem. Mert önmagam és apám közt félúton úgy éreztem, az elmúlt három évemnél mindenképpen többnek kell lennem, többnek is látszanom, ha azt akarom, hogy az apám majd jobban szeressen, mint a *másik*, aki magától értetődőnek vette a létezésemet, miképpen azt is, hogy a rám nehezedő hatalma alatt elájultam a légszomjtól. Járt neki éntőlem, sőt, meg is szokta, hogy a tudatom elhagy olykor, és beléje költözik. Aztán mikor ez sem bizonyult elegendőnek, elmentem egy körúti szexboltba – sídsekiben, orrhegyig felhúzott polár pulcsiban –, és vettem egy piros necc overált. Ő aznap terepről jött éppen, csak felugrott, hogy megölelgessen, ezt mondta legalábbis, de végül egész éjszakára ott maradt. Bűdös volt, madárszaros a körme, csak akkor mosdott meg, mikor elment tőlem, én meg kitágulva, szőrösö, sajgó méhvel feküdtem a csatagos ágyban, akárha a közös beteljesülést hoztam volna világra, majd felkönyökölve követtem, ahogy felöltözve kijön a fürdőből, meglendül a karja, és modoros csókot lehel az előszoba homályába, ami tényleg a homálynak szólt, nem nekem. Aztán mikor becsukódott mögöttem a bejárat ajtó – a szerelem múlásával öneki igénye, énnekem bátorságom nem volt a búcsúzkodásra – visszahanyatlottam a párnára, s belém vágott, hogy bármennyire is igénybe vettem, a diadalittas farka minden bizonnyal erőt merített ebből az éjszakából, s hamarosan egy másik asszonyba fog becsusszanni. Ez a kép, amiben két nemi szerv előbb egymásnak

feszül, majd beleoldódik egymásba, annyira beülte magát a tudatomba, hogy ismét megkívántam őt. Vagyis hát nem egészen tudtam, mi történik velem. Hiszen a testemben addigra jottányi erő nem volt, de a tudatomban mintha végtelenné tágult volna a vágyakozás. Szerettem volna visszarántani magam, bele az elcsigázott jelenbe, a csordultig telt magányba. Felültem törökülésbe, és imára kulcsoltam a kezem. Menj innen, menj innen! Ki tudja, meddig mormoltam behúzott nyakkal, a rekeszizmomban megrekedt szusszal, közben egy pormacsákát stíroltem a sarokban, bízva abban, hogy ettől odébb áll a vágy. Nem állt odébb. Menj innen, most már fennhangon is kimondtam, de a két szeméremtest látványa nem hagyott nyugodni, kisvártatva a kép nagytotálra váltott, és egy csapásra elémlolult, amit majd' három éven át sikerült magamtól távol tartanom. Immár nem ő és én voltunk, ahogyan sokáig hittem, hanem ők ketten. Két másik, név nélkül, én meg közénk is ékelődve, belénk is merítkezve, akadék és svung együttesen. Láttam, ahogy lefeszíti az asszony combját, akinek ettől megemelkedik a medencéje és szétnyílik az öle. Aztán benyúl alája és magára kanalazza a tomporát. A makkja nekifeszül az asszony összefércelt gátjának, csak énnekem nincsen gyermekem. Mindenki vágyát inkubálom, férfitesteket hordok ki, majd lökök világra – anyám hallgatása, a nagyanyám legendái és a szakdolgozatom, mint önbeteljesítő átkok, lebegnek fölöttem, de a kárhozat is biztosan hozzájárult, hogy a szabadságomat ebben a mocsokban keressem. Az én testem hol a beteljesülés, hol meg a szemérem darabkáiból áll össze, odalenn külön neve van minden ingerelhető fertálynak, amelyek sosem is alkottak egységes szervet, nem álltak össze szervezetté, nem csoda hát, hogy idegen testek egy-egy darabkáját tudja csak befogadni, hogy egy teljes életet nem képes kihordani, és gyönyörön kívül semmit nem reprodukál. Mindezt, miközben a másik kettő felajzottsága egyre inkább magával rántott, meglepően világosan láttam, de a jelenbe való visszatéréshez még ez sem volt elég. Mintha a tudatom, lemondva a testem egységéről, a benne rejlő lehetőségekről, azt mondta volna: gyerünk, ne kíméld magad. És akkor a *másik*, aki végig az asszony arcába bámult, hirtelen lejjebb kúszott. Végigcsokolta a testét, egyenként, hosszan nyalogatva a bordák közti mélyedéseket, közben a mellét morzsolgatta, aprókat paskolt is rajta, előbb csak oldalról, majd a mellbimbóira is mért egy-egy ütést. Az asszony arcát kitakarta a féltékenységem, a gerjedelme viszont az enyém volt, az enyém. Az egymásba hurkolt ujjaim, hisz akkortájt még bőven hittem, hogy egyetlen mozdulat a kéréssel együtt a választ is magában hordozza, kibontakoztak a vágytól. Az ima, ami nem az volt tehát, nem hatott. Legbelül nagyon is tudtam, hogy most kéne az ágyból felpattanni, kiszellőztetni, áthúzni az ágyneműt, átrendezni a lakást... Esetleg felkapni a csukát és futni menni, vagy csak ki, valamelyik piacra, egy kosárkát megpakolni újhagymával, friss gomolyával, jófajta kovászos kenyérrel. Ehelyett azonban minden erő és akarás belesűrűsödött a féltékenységgel vegyes gerjedelembe, ebbe a feltartóztathatatlán érzésbe, aminek nem lehetett kibogozni az eredetét, és ami még a *másik* érintésénél is nagyobb hatással volt énreám. Nem tudtam megállítani a kezem. Pedig eleinte mintha mégis engedelmeskedni akart volna, mintha egy szemhunyásra a normalitás rutinja erősebb lett volna az örületnél. De a töröküléstől szétnyíló ölem olyan erővel szívta magába, hogy nem bírtam visszatartani, és a következő pillanatban már mindkét kezem az ágyékomon pihent, hogy erőt merítsen a teljes elboruláshoz, mert az elborulás – mint később kiderült – a legeslegnagyobb energialeadás. Addigra már két párhuzamos történet szereplője voltam, az egyikben két másik ember testét néztem megbéklyózva, a másikban végre szemügyre vettem a sajátomat. Az egyikben már megint az asszony ölet láttam, és hallottam a felindultság hangjait, miközben széthúzták a nagyajkait. Az az ember húzta széjjel, aki az enyémbe is gyakran belelihegte, hogy jobban szereti minden másnál, hogy nem tud betelni vele, én pedig magamra vettem, hogy a testemnek ebbe az egyetlen darabkájába szuszakoljam a teljes integritásomat. És itt, ezen a ponton összeért a két mozi, a találkozásukban pedig ott volt összegubancolódva az immár dühtől és féltékenységtől kurrogó vágyakozás. Nagyon is tisztában voltam azzal, amit csinálok. Még az előbbi pillanatnál is, amikor az örületet tetten érve lehetett volna választásom, messzibbről néztem és láttam magam, miközben sose voltam magamhoz ilyen közel. Az én testem volt a mozivászon, az alsó fertályomnak pedig immár nem a szeméremhez, nem is a gyönyörhöz, hanem a féltékenységhez és dühhöz volt köze.

Álltam a pult előtt, apám kérdőre vont szemöldöke alól zavarodottság és szégyen vert az arcomba, amelyről szintén valami hasonló tükröződhetett. Meg kéne zabolázni valahogy a gondolataimat, ha be akarom pótolni az elmúlt huszonöt évemet. Mert hát hogy is lehetne szeretni egy ilyen fekete lyukat, amivé lettem, s amire végső soron pont a *másik* és Ask Burlefot hívta fel a figyelmemet. És amibe, miközben idegen testrészekbe, továbbá ismeretlen testekről alkotott képekbe kapaszkodtam, magam is mindenestől gravitállok, a nyelv pedig az egyetlen súrlódási együttható. Ask Burlefot szavai mint valami szentenciaszerű átkok elevenedtek meg énelöttem, és egy csapásra érthetővé vált a rikácsolása is. Diddrike karjaiból, aki heti egyszer – ha jól emlékszem: csütörtökönként – a nyitott házasság szabályait mindkettejük nevében érvényesítve felvette a legjobb ruháit, hogy majd egy idegen ölelésére ledobja azokat, egyenes út vezetett a fantazmagóriákhoz. Az ő agyát szkafanderes krisztusok és paleoasztronauták, az enyémet előbb nejek és exek szállták meg, míg végül mindenkire gyanakodtam, aki az utcán vagy másutt elem került. Ha a postai sorban valaki harsányabban szólt a biztonsági őrnek, egészen bizonyos voltam, hogy a *másik* szolgáltatja hozzá az önbizalmat és az erőt. Ha megláttam valakit, aki csenddel sújtott egy dorbézoló suhancra a villamoson, azt ugyanúgy a *másikkal* hoztam összefüggésbe, hogy tán már túl is vannak árkon-bokron, és az illető némasága, nem úgy mint esetemben, legalább megőrzött valamit a kezdeti hatalmából, azaz volt ereje időben elhagyni őt. De jöhetett bárki... Magas, mokány, vékony vagy debella, egyiket is, másikat is a karjaiba omolni láttam, szebben meg jobban, mint ahogy én valaha is omolni tudok.

Attól a naptól azonban, mikor a testemen kivetült a kettejük valósága, mindig csak őket láttam, két másik embert, akik ugyanott találkoztak, a testemnek abban a bizonyos pontjában. Onnantól már nem a hatalmamot akartam visszaszerezni, de még csak nem is magamra nyitni a szemét. Egész egyszerűen ezen a bizonyos ponton keresztül szerettem volna újra eljutni önmagamhoz, az egyre ritkuló együttléteink pedig azokat a pillanatokat jelentették, amikor a testem végre nem egy másik nő testét hordozta, amikor a gerjedelem nem az ő képbeli felindulásaiból táplálkozott, hanem az átjárhatás lehetőségét adta: belőlük magamba.

A leszójazást, majd a neccoverálos légyottot követően egyre sűrűbben jártam szexshopokba. Mindig másba, hogy ne kelljen kétszer ugyanahhoz az eladóhoz fordulni, hogy egyetlen ember arcába nézve ne állandósuljon a szégyenérzetem. Legalábbis azt gondoltam, hogy a cserélődő arcokban ezt megúszhatom. Eleinte csak ruhákat és kiegészítőket vettem, randibugyikat, intim ékszereket. Egy-egy ilyen bevásárlás után kirúszoltam magam odalenn is, amikor pedig felcsöngetett, résnyire tárt ajtóval vártam, kárminvörös nagyajkakkal, amit mindjárt a bejárati ajtóban – a szobának háttal állva a púderes dobozom tükréből jó előre kipróbáltam – észre kellett vennie. Észre is vette és élt vele. De mindez már csak a vágy felkeltésére volt elég, hogy előlről kezdődjön az egész. Örület, sziszegés, elutasítás, és csend. Aztán az utolsó, irdatlan csend után előbb az egyik bejelentés, majd a másik. Hogy költözzünk össze, majd hogy beteg a felesége, rákos, mégsem aktuális már az összeköltözés.

Apám ezalatt bedobálta az üvegeket a visszaváltóba, és lassan telepakolta a bevásárlókoszt rövid italokkal. Srégen sandítottam rá. Huszonöt év alatt elvékonyodott a lába, a rüsztyje felpúposodott, mint a macskáknak, és szögletesebb lett a csípeje. Oldalnézetből nem is volt kiterjedése. Szemmel láthatólag valami elsorvasztotta – lehet, a múltja, majd csak kiderül. Ő mintha megérezte volna, beemelt egy rekesz Paulanert, majd rám pillantott.

Na? Tudod már, hogy mit iszol?

Elkaptam róla a tekintetemet. Attól féltem, hogy a fejembe lát és eltaszít magától, még mielőtt újrakezdhetnénk. Azt ugyan nem tudtam, hogyan viselkedjek, pontosabban: mit kell mutatnom magamból, hogy az újrakezdést mindkettőnk számára könnyűvé tegyem, azt viszont igen, hogy az elhatározás korántsem elég. Hogy a vakmerőség, amivel belevettem magam, nem jelent könnyebbséget. Sőt. Eszembe jutott a nyugalmam, amit az Igmanon alig egy percre megtaláltam, és amiről kiderült, hogy a lopáshoz merítettem belőle erőt. Most mégis nosztalgiával gondoltam arra a nyúlfarknyi időre, ami lehetővé tette, hogy végigpörgessem és elfogadjam apám külsejének változását, bár ilyen mértékű eltérésre, meg kell adni, nem számítottam.

Egyszerre csörrent meg a telefonunk. Ja, Schatz, mondta ő és németül folytatta. Én odébb vonultam, mert anyám hívott, akivel azóta, hogy visszamentem Szarajevóba, még mindig nem beszéltem. Pedig annak már bő három napja, ámbár lehet, hogy több. Ráadásul, minekutána egyre több s több emlékem tolult fel róla, hiányzott is. Szerettem volna felmenteni, megkövetni, vagy csak szimplán kedves lenni hozzá. Most mégis kelletnül szóltam bele a telefonba.

Igen, mondtam és a hangom, akaratom ellenére, megemelkedett, mintha kérdőre akar-nám vonni, mintha az ördög, a tudás szilárdnak hitt része ott munkálkodna bennem, és dróton rángatná a hangomat is.

Meddig akarod ezt csinálni, kérdezte anyám.

Miről beszélsz?

Jázmín, én nem fogok könyörögni, ugye, tudod.

Nem is kell, feleltem. Ne könyörögj, attól begurulok.

De mégis mit tegyek, ha aggódok érted.

Nem tudom. Mondjuk: ne aggódj.

Majd megérted, ha anya leszel.

Nem leszek, nyugi. Erről idejében gondoskodtatok.

Hogy mondhat sz ilyen? Mindent megadtam neked! Mindent!

Közben a pult másik végén apám befejezte a telefonálást, és egyenesen felém tartott.

Most mennem kell, anyu.

Persze, menj csak, hallottam kitávolodni a hangját, amint elkaptam a fülemtől a telefont.

Pasik, kérdezte apám, amikor odaért, és rám kacsintott.

Nem egészen, feleltem és mosolyogni próbáltam.

Van baj elég, mondta erre, s mielőtt visszadugta volna a zsebébe, alig észrevehetően a mobiljára bökött.

Van, baj az mindig akad, válaszoltam kényszeredetten.

Egy darabig némán álltunk, akartam is meg nem is, hogy ismét megkérdezze, mit iszom.

Aztán ő úgy tett, mintha az üveget rendezgetné a szekérben, én pedig, mint aki minden áron segíteni akar.

Végül mégis megkérdezte, gondoltam, bevetem azt az egyet, amit megtanultam az utamon. Elvégre ő kérte, hogy kérjek valamit. Így hát odamentem a pezsgőkhöz, és leemeltem egy Mummot. Harminc euró volt, a maga műfajában a legolcsóbb.

Tudsz te élni, Gelsomina, mondta apám, és magához húzott, a hóna alá.

Kibontakoztam az öleléséből, azt hiszem, a testének idegensége volt, ami zavarba hozott. Az elmúlt huszonöt évem épp egy férfi testének, épp apám testének fele. Mert hát legfeljebb a csípőjéig érhettem, amikor elhagyott. Nem nőtem hozzá, fel, a szívéig nem érhettem el. Ha nem hajolt le hozzám, vagy nem ültetett a térdére, szemmagasságban a nem-zőtagja volt. Most meg fogalmam sincs, hogy mit kezdjek vele deréktól felfelé.

Fizessünk és menjünk, indítványozta apám. Hancurka már nagyon kíváncsi rád.

Uramisten. Ez most a testvérem vagy a mostohám. De nem tudtam, hogyan kérd-zem meg.

A pénztárnál szerencsére senki nem volt, de még így is lesütött szemmel álltam, míg a kasszáslány egyenként lehúzott minden üveget. Kitoltuk a bevásárlókocsit a parkolóba, s amíg elszívtam egy cigit, apám bepakolt. A csomagtartóban négy nagy rekesz telt meg a különféle piákkal, egy fachot meg a hátsó ülésre rakott.

Elindultunk. Végimentünk a Ludwigstrassén, megkerültük a Diadalívet, majd a Leopoldstrasséról rákanyarodtunk egy másik sugárútra, aztán egy harmadikra. Mintha az egész város felvonulásokhoz, diadalmenetekhez lett volna kialakítva – ez élménygést okozott. Hogy fogok én itt élni, vágott belém. Én, aki épp most döbbsentem rá, hogy min-dössze a testemnek egyetlen pontjában létezem.

Na? Jó kis helyre hoztalak?

Igen, feleltem csöndben.

Apám átnyúlt a sebáltó fölé és a térdemre tette a kezét.

Bizony hogy jó hely ez. Meglátod, megy itt minden, mint az ágyba szarás.

Elnevettem magam. Azt hittem, a mi kis titkunkra céloz, úgyhogy őt utánozva – pontosabban: azt az embert, akit az emlékezetemben őrizgettem –, kihúztam magam, felemeltem a mutatóujjamat és feléje fordulva korholni kezdtem: Gelsomina, hát miféle undok vakondok túrta ezt ide?

Ő erre rám kapta a tekintetét, benne vizenyős értetlenség, majd indexelt és bekanyarodtunk egy két sávú utcába.

Mindjárt otthon vagyunk.

Szuper, vágtam rá azonnal, és most már egészen bizonyos voltam, hogy én akaszkodtam rá. Ha nem is a szó szoros értelmében, de olyan helyzetbe hoztam, ami elől ki nem slisszolhatott.

Az Olympia-negyedben, egy panel földszintjén laktak. Ez lesz hát az otthonom, mentem utána a curry-szagú lépcsőházban, de az illatot jóformán nem is azonosítottam, már ott álltam egy koraötvenes, vörös hajú asszony előtt.

Hát, mondta, miközben kelletlenül nyújtotta a kezét, volt pár vitám apáddal, mikor bejelentette, hogy idejössz, de ha már itt vagy, isten hozott.

Jázmin vagyok, nagyon örülök.

Ezt mondtam neki, miközben lüktetni kezdett a halántékom, dübörögni a fejem, mint mindig, ha a lelkem kihagyott egy pillanatra, hogy valamit meg nem történtté tegyen.

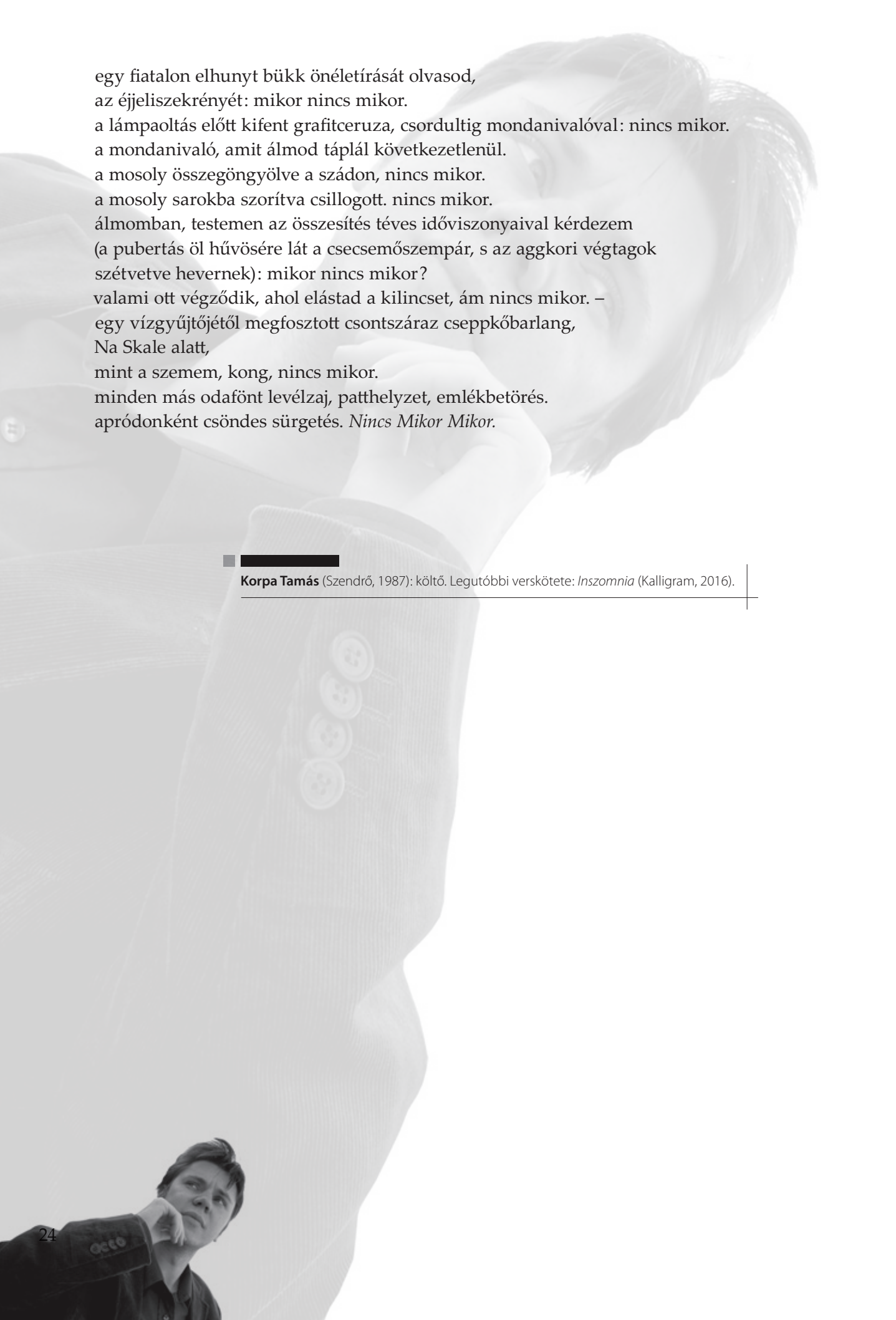
Király Kinga Júlia: 1976-ban született Marosvásárhelyen, író, műfordító. A Kalligramnál megjelent kötetei: *A test hangjai* (novellafüzér), Giambattista Basile: *Pentameron* (fordítás). Budapesten él.

Na Skale (630 m)

diktafonra vettem a Blatnica vizének
tonikos locsogását azon a hét négyzetméternyi fanyar
szobatiszta mészkőfalon Na Skale felett

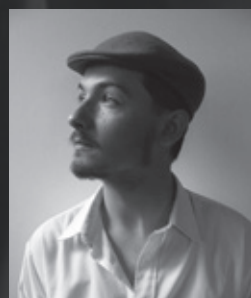
Na Skale (630 m)

a déjá vu-nél nem ismerek szívszorítóbb csapdát,
mikor azt érzed, rád borul egy hordó indigó, s bemártogatja
papírfehér arcodat.
nádszálvékony arcodon méla csodálat ül.
minden más keresztkérdés, puhatolózás. a rögtönzés zaja.
mintha ott lennél, bár nincs mikor. későre jár, menned kell,
ám nincs mikor.
egy árnyék, másodmagával, elvonul, csak utánad, ám nincs mikor.
lépéseiket szinkronizálja a kavicságy. nincs mikor.
mintha minden körmöd visszapillantó tükör volna, de nincs mikor –
kiselejtezett inkubátort beszövő borostyán, nincs mikor.
egy folyton folyvást forgatott homokóra, amiben nincs mikor.
egyik szemedből a másikba lepergő homok: nincs mikor, nincs mikor.
a fény tapintása a közeli napórán, s a mutató telhetetlen körmenete
a házfalon: előbbít, utóbbít, de nincs mikor.
a homlokráncok tektonikus nyugtalansága, ha óhajtó módon kérdezel,
kikockázva, lassan. és szemedben miniatűr láng ég: mikor nincs mikor?

egy fiatalon elhunyt bükk önéletírását olvasod,
az éjjeliszekrényét: mikor nincs mikor.
a lámpaoltás előtt kifent grafitceruza, csordultig mondanivalóval: nincs mikor.
a mondanivaló, amit álmod táplál következetlenül.
a mosoly összegöngyölve a szádon, nincs mikor.
a mosoly sarokba szorítva csillogott. nincs mikor.
álomban, testemen az összesítés téves időviszonyaival kérdezem
(a pubertás öl hűvösére lát a csecsemőszempár, s az aggkori végtagok
szétvetve hevernek): mikor nincs mikor?
valami ott végződik, ahol elástad a kilincset, ám nincs mikor. –
egy vízgyűjtőjétől megfosztott csontszáraz cseppkőbarlang,
Na Skale alatt,
mint a szemem, kong, nincs mikor.
minden más odafönt levélzaj, patthelyzet, emléketörés.
apródonként csöndes sürgetés. *Nincs Mikor Mikor.*

■ **Korpa Tamás** (Szendrő, 1987): költő. Legutóbbi verskötete: *Insomniá* (Kalligram, 2016).

A Mária Valéria

A mai József Attila lakótelep arculata az 50-es évek végén kezdett formálódni. Akkor álltak neki a barakkok, meg a sárból és téglából épített kényszerlakohelyek bontásának. Sok időbe telt, mire a fogolytáborokra emlékeztető Mária Valériát felszámolták. Egy-két kalyiba még a hatvanas években is megvolt, de a tervezők ügyeltek arra, hogy minden kételyt eloszlassanak: a deszkalakások mögött büszkén törtek az égbe az emeletesek, a boldog jövő hírnökei. Virágok már voltak akkor is, mikor a telep még csak szükségkórház volt, a sóderrel kijelölt utcák mellett, a barakkok széleire ültetve, az első világháború sebesültjei gondozták őket. Legelő volt erre, szemétkerakó, nem messze lőtér, korábban vágóhídi állatok halálsora, de legelőször lóversenyek helyszíne ez a terület, ahol ma már semmi sem utal a kátránypapírral fedett huzatos viskókra. Az itt lakók lakást kaptak a József Attilán. A nyomorban eltöltött évek alatt megszokták a kukázást, sokan még innen is eljártak a rakpartra, hazahordtak új lakásukban minden hasznosnak vélt hulladékot. Ahogy a Mária Valéria bontásához, az átneveléshez is hosszú idő kellett. Évek teltek el, mire megtanulták, hogyan kell állni az erkélyeken.

Vázlat a munkásszállókról

ifj. Schiffer Pálnak

Százezrek éltek munkásszállókon.
Nagyrészüket vidékről jött Budapestre.
A fiatalok a fővárosi életet hajszolták,
évek teltek el, mire rájöttek,
hogy amit láttak, az nem dicsekvésre való.
Az idősebbek már nem kerestek kalandokat,
csak dolgoztak, a fizetésük maradékát postázták
a családnak, és nem értették, miért nem jutnak előrébb.

A szerencséseknek a szálló csak átmenet volt.
Aki végül hazamentek vagy megtapadtak
a városban, azok nagyokat bólogatva emlékeznek
vissza a spártai szobákra, az emelet mindig
piszkos fürdőjére, konyhájára. Sokan végeztek itt.
Szárítókötéllel, késsel leltek a végső megoldásra.
De a legtöbben pengét nyeltek,
ahogy a börtönökben szokás.

Ahogy otthon

*Egy ilyen idős fiúnak már illik
egyedül elvégeznie a dolgát,
mondta az óvónő, és finoman
a mellékhelyiség felé lökte a gyereket.
Tudod, ahogy otthon szoktátok.*

A nagycsoportos pár perc múlva
visszaállt játszani. A többiek hamar
megéreztek a bűzt, az óvónőhöz
rohantak. Ahogy közelebb ment,
ő is megérezte a szagot, idegesen
a hóna alá kapta a gyereket,
és elindult vele a vécé felé.

A mellékhelyiségbe lépve azonnal
észrevette a sarokban az ürüléket.
Tudta, hogy a verés semmit sem fog érni,
megsimogatta a gyerek vállát, vigyázva,
nehogy a tetűirtóval kezelt hajhoz érjen.

Kényelem

A telepfelszámolási program sokak életkörülményeit tette elfogadhatóbbá. A családok a korábbi penészes bódék helyett húsz négyzetméteres lakásokat kaptak, amelyekhez udvar is tartozott. Bevetették a földet, paradicsomot, uborkát, borsót kezdtek termelni, a kerítések mentén apró sufnikat építettek, ezekben később disznókat tartottak. Sokan tárolóhelyként használták e fatákolmányokat, a szerszámokat, bicikliket pakolták ide vagy olyan tárgyakat, amelyektől nem fértek el a házban. Egyesek azonban üresen hagyták, éjszaka pokrócot, kispárnát vettek magukhoz, átosontak a szépen növekvő veteményen, óvatosan kinyitották a deszkaajtót, és elhelyezkedtek a földpadlón.

Kolónia

A gyár utcaseprőket is alkalmazott. Hajnalban eltakarították a faleveleket, a csikkeket, összeszedték a kutyaszart, és váltottak pár szót az éjszakásokkal. Ezt a környéket sorompó választotta el a várostól, az utcaseprők időnként a fémrúd gyárfelőli oldalára álltak, és mosolyogva nézték a járókelőket. Két-három óránként újra végigmentek a kolónialakások sorai között, ha szerszámaikkal nem tudták, akkor kézzel szedték fel a földbe taposott papírdarabokat, szilánkokat. Késő délután, munkaidejük végén minden erejükkel dörzsölték az aszfaltot, egyetlen szennyeződést sem hagytak a járdán, földig hajolva, görnyedten haladtak, míg elértek az utca végére, a gyár oltárszerűen díszített főbejáratáig.

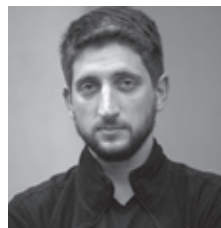
Amerika

Az acélgyár toborzói a volt alkalmazottak mellett tanítók, papok, postamesterek voltak, akik nem csak a nagy fizetések ígéretével próbálták Salgótarjánba hívni az embereket, a dolgozóknak járó lakásokról is beszéltek, melyekhez kert, fürdő és vécé tartozott. Az idegen ajkú munkásság mellett palócok is jöttek, akik vagy itt, vagy a környező bányákban dolgoztak. Egy palócasszony nevezte el a gyár lakótelepét: felbontotta az első hónap fizetési borítékját, és remegő hangon mondta ki a távoli földrész nevét.

Ingázók

A fővárosban vagy egy másik nagyobb városban dolgozik. Több száz kilométer választja el az otthonától. Hazafelé öt-hat órát is állnia kell a vonaton. Miután leszáll, az állomás környéki kocsmákba megy. Fizet a régen látott barátoknak és a cigányzenészeknek. Vasárnap órákkal korábban elindul a peronokhoz, tudja, hogy tömve lesznek a vagonok. Várakozás közben vissza-visszaszalad a pulthoz, és kér egy nótát a családnak.

■ **Juhász Tibor** (Salgótarján, 1992): költő. Verskötete: *Ez nem az a környék* (FISZ, 2015).

A portrékészítő

A nyitóbeszédet egy művészettörténész tartotta. Beszédét egy közepes poénra építette. Az *akasztás* nehézségére. Az akasztás egyszerre jelentette a képek elhelyezését a kiállítóterben, és valami olyasmit is, hogy a képeken szereplő arcok mennyire kiszolgáltatottak az apparátusnak, ami rögzíti őket. A portrékészítés nem más, mint tárgyasítás, ilyen értelemben pedig egy szelíd gyilkosság. Tamást meglepte, hogy a beszéde végén őt is a mikrofonhoz hívja. Nem készült semmivel, ám ez nem hozta zavarba. Jelen pillanatban egyáltalán nem érdekelte a külvilág.

Az érzések tisztázatlanok és tisztázhatatlanok, mondta. Minél hitetlenebbek vagyunk, annál több külsődleges eszközt keresünk önmagunk megmentésére, amelyekről mélyen tudjuk, hogy könnyen ellenünk fordulnak. Egyetlen közös van az emberekben, a magány.

Tamás kinézett a tömegre. Meglátta egyik kedves pályatársát, a kopasz, kutyaképű Csongort. Tehetséges, harmincegyéves riportfotós. Ő egy ideje már nem járt kiállítás-megnyitókra, és egy ideje Tamással sem beszéltek. Nem mintha összevesztek volna, egyszerűen csak másfelé sodorta őket az élet. Éppen ezért most megörült Csongornak, és pillanatnyi elakadásában átcikázott száján egy baráti mosoly. Csongor ezt észrevette, viszonzásul megemelte pezsgőspoharát. Tamás tovább pásztázott a tömegben – megdöbbszent. A harmadik sor szélén egy arc rejtőzködött. Egy olyan arc, amelyet sokáig kellett értelmeznie, hogy felfogja kontúrjait; részleteit és egészét.

A lány kissé csücsörítve a száját rágta, s ebben az önkéntelen-ségében megnyílt letaglózó szépsége. Tamás hirtelen nem tudta, hol tartott, de nem is akart sokáig beszélni.

Az előbb kis híján elkéstem a saját megnyitómról, ami pedig nem szokásom. Pedáns ember vagyok, de legalábbis kényszeres – erre a játékos vallomásra a közönség felnevetett.

Miközben öltözködtem, és valamit pakolásztam a fiókom-ban, megtaláltam egy kisgyerekkori fényképemet, amit apám készített rólam nagyapámék nyaralójában, és közvetlen alatta egy másikat, amit két nappal később én magam lőttem két kislány-ról, a háztól nem messze. Az volt életem utolsó képe... – a nyelv-botlástól a közönségből megint felszakadt egy gyors hahota – bo-

csánat, első képe, és ha szabad illet mondanom, nem is sikerült rosszul. Tulajdonképpen nagyon érdekes kép, és ezt onnan is tudhatjuk, hogy majdnem elkéstem; kezemben tartom a két képet, és egyszerre kibomlik belőlük annak a távoli pillanatnak a teljes történeti mélysége. Ebből pedig az is következett, hogy az az idő, amiben álltam, épp ingben és alsógatyában a szobám közepén, számomra megállt. Az egyik idő átvette a másik helyét.

Tamás ezt már csak a lánynak mondta. A tekintetek összekapcsolódása olyannyira szembeötlő volt, hogy sokan a szavak címzettjéhez fordultak, kispolgári megrökönyödést mímelve.

Engem mindig az arcok érdekeltek, és azt hiszem, akkor fogom abbahagyni a fotózást, amikor megértem, hogy miért. Egyet biztosan tudok: nem vagyok hajlandó elfogadni a világot olyannak, amilyen – hogy örökké változik, múlik és megújul. Pedig pillanatokra, amikor elfogadom, megrendülök a szépségétől, és mégis ellen akarok neki állni. Egyyszerűen nagyobb a szüntelen változás terhe, mint amit viselni tudok. Nem bírom el ezt az örök zajlást, amiben az ember a legmulandóbb.

Egy arc elvesz, és ha elveszett, akkor nem csak a jelen és a jövő számára veszett el, hanem rövid idő alatt, ahogy az emlékezetből törlődik, elveszett a múlt számára is. Mintha soha nem is lett volna. Mert tulajdonképpen attól fogva, hogy valakire többé nem emlékezünk, csakugyan soha nem is létezett.

Azt hiszem, azért fontos arcokat fotózni, hogy kimentsük őket a zajló időből. Köszönöm.

A taps diszkrét elégedettségről tanúskodott. Tamás kilépett a mikrofon mögül, hogy megközelítse a lányt a hirtelen megolvadó tömegben, de a lány távolodni kezdett, Csongor pedig elé állt.

– Szevasz, öregem, ezer éve! – Csongor utána fordult Tamás tekintetirányának. – Ugyan már!

– Soha nem láttam még ilyen szép arcot.

Csongor megint hátrafordult.

– Az a kis fekete mimóza? Hát... nem tudom.

– Szerintem nem mimóza, hanem medúza.

– Gyere, járjunk egy kört. Még egyszer megnézem a képeidet, most kicsit alaposabba, közben elmeséled, mi van veled. Félúton váltunk, és én mesélek. Csak öt perc, utána odaadlak a medúzának.

– Jó ötlet. Akkor most öt perc alatt kiválthatjuk a következő három évet. Erre gondoltál ugye? A medúza meg lassan elúszik.

– Nem hiszem. Ott áll az egyik fekete agyrémed előtt, és úgy simogatja a tekintetével, mintha legalábbis egy bájos kis csecsemőt látna.

– Akkor összeillünk. Hát velem igazából nincsen semmi különös.

– Na, ne viccelj már! Távolról is látni, hogy szépen döcög a szekér.

– Ez igaz. Döcörög. De a szakmámnál mindig jobban érdekelt a magánéletem, az viszont nem alakul túl rózsásan. Voltak a kamaszkori meg posztpubertás szerelmek (ezek közül néhányal még akkoriban találkoztál is). Szóra sem érdemes. Aztán volt egy lány, akivel komolyabban alakult. Együtt élünk, közös munkáink voltak, szerettük egymást, gyereket terveztünk. Szóval minden mesekönyv-szerűen alakult. Aztán egyszer csak lelépett, minden előzetes bejelentés nélkül.

– Igen, hallottam róla.

– Honnan?

– Feri mesélte.

– Ja, igen. Akkor párszor összefutottam a Ferivel is.

Amúgy vele mi van?

– Ennyi volt a történeted?

Tamás és Csongor megálltak Tamás egyik képe előtt.

Egy öregasszony egy tisztáson ül hokedlin, előtte róka. Egy mást nézik.

– Utálom.
– Miért?
– Mert olyan, mintha beállított lenne.
– Pedig az is.
– Egyáltalán nem az! Majdnem tíz éve meghalt a férje, ő pedig oda temette el, a tisztásra, száz méterre a házuktól. Bolond Kati. Így nevezik. Nem volt nehéz megtalálni. Mindig kísétál a férje sírhelyéhez, amit nem jelöl semmi, és ott ül, naphosszat. Elég jól él, azt mondják. Kettejük nyugdíjához képest elég kicsi a Bolond Kati rezsije.
– Nincs bejelentve, hogy meghalt a férje?
– Nincs. A falubeliek pedig, akár hiszed, akár nem, eddig még nem árulkodtak.
– De mi az a róka?
– Az egy róka. Honnan tudjam? Arra járt. Biztos látta, hogy nem jelent nagy veszedelmet a katatón Kati néni, és kíváncsiságában odament hozzá.
– Kétszázassal lőtted?
– Szerintem inkább az ötszázassal. Elég messze voltam.
– Szevasz, Tamás!
A lézengő emberek közül János lépett elő, akivel Tamás kezdő korában együtt járt külföldre fotóriportokat készíteni.
– Jancsi! Szevasz!
– Látom, a híradás már nem érdekel, csak a stilizálás.
– Mindenki fotóriporterként kezdi, csak van aki...
– ...tovább butul – fejezte be a mondatot Csongor.
Tamás bemutatta egymásnak a két kollégát – Maradjatok majd a poharazgatásra! – aztán átvágott közöttük, mert újra észrevette a szép arcú lányt, aki most egy másik kép előtt állt, és megint féloldalasan csücsörítve harapta a száját.
– Régóta nézi ezt a képet.
– Régóta várom, hogy észrevegyen.
– Zavarba hoz.
– Ferenczinek igaza volt. Ez csakugyan akasztás. Maga nagyon szereti tárgyasítani az embereket. De ahogy hallgattam, saját magát is.
Tamás hirtelen nem tudott megszólalni. A lány még mindig a képet nézte. Fekete testhezálló elegáns ruhában volt, fekete rövid szoknyában, alatta fekete harisnya. Karjai diszkrétan egymásba kapaszkodtak könyéknél. Tamás a hosszú vékony nyakat nézte, aztán az arc felé fordult, majd vissza a képhez.
– Tulajdonképpen elég sokat elárult magáról: „egyetlen közös van az emberekben, a magány.” Ezt gondolja, miközben mindent és mindenkit tárgyasít? Nem gondolja, hogy ennek köze lehet a magányérzéséhez?
– Miért engem akar megfejteni? A képek engem sokkal jobban érdekelnek, mint én magamat.
A nő gúnyosan elmosolyodott.
– Na, látja, ezt erősen kétkellem.
– Ne keverje gyanúba magát. Maga analizál engem a képek helyett.
– Honnan tudja, hogy a képeiről mit gondolok?
– Azt nem tudom, de nem azokról beszél, hanem rólam. Ráadásul olyan összefüggésekre utal, amelyekről egy kevéskét én is sejteni vélek.
A lány jobb kézfeje elengedte a bal könyökét, és nagyon vékony hosszú mutatóujjával felmutatott a kép egy pontjára.
– Látja ott a tükörképét?
– Látom.
A fénykép egy kocsmban készült. A portré és az életkép határán van. A csapos lány a pulton könyököl, épp nincs vendég, akit kiszolgáljon. Környezetében sok a mosatlan

pohár, narancshéj, likőrös-üveg és fedetlen jégkocka-tartó, de ő nem foglalkozik velük, csak mereng. A háta mögötti bárfolon van egy üveges szekrény, amiben a fényképezőgép és a mögüle kileső Tamás tükröződik.

– Maga itt nem a lányra kíváncsi. Ürügyül használja fel, hogy magát megleshesse. Önmagát akarja leleplezni. Ezért fotózik.

– Megadom magam. Lemeztelenített. Most már abba is hagyhatom a fotózást. De akkor magának kell elartania, mert nem tudom, ezek után mivel tudnám fenntartani magamat.

– Lepkegyűjtéssel.

– Köszönöm. Nagyon kedves.

– Nem azért jöttem el a kiállítására, mert nem tetszenek a képei. Szerintem nagyon különlegesek. Csak közben használja az embereket is, és ami valószínűleg még nagyobb szenvedést okozhat: saját magát.

– Miért érzi szükségét, hogy kielemezzem?

– Mert jobban érdekel a képeinél.

– Véletlenül pszichológus?

A lány felnevetett.

– Akkor talán író?

– Nem mondhatnám.

– Segít, vagy találgassak még?

– Nem, ne alázza meg magát a kedvemért. Kurátor vagyok.

– Szóval lelkeket rabol.

– Maga miért provokál folyton?

– Elnézést, azt hittem, maga provokál. Szerintem én vagyok az idősebb. Ilyenkor nem is tudom, mi a protokoll. De hadd ajánljam fel a tegezést.

– Köszönöm, elfogadom.

– Egy pillanat.

Tamás elszaladt két pohár pezsgőért. A pultnál megállította Csongor, aki láthatóan kedélyes poharazgatásba kezdett az újonnan bemutatott Jánossal.

– Tetszel neki.

– Ne okoskodj! Ez egy nagyvad, és szerintem problémás is. Nem adja magát könnyen.

– Akkor beszélj meg vele egy találkozót, aztán rázd le és gyere vissza hozzánk. Jó a pezsgő.

– Az lesz. Várjatok még egy kicsit.

Tamás visszaért a kurátorhoz, kezébe adta a pezsgőspoharat, ami egy kissé kellemetlen volt, tekintve, hogy a lánynak már volt egy a kezében. Koccintottak, ittak. Tamás bizalmasan kinyújtotta a kezét.

– Szervusz. Szemere Tamás.

– Szervusz.

– Összegyűlt néhány kollégám. Nem csatlakozol hozzánk?

A lány hátrafordult, hogy jelezze döntése alaposságát.

– Nem, köszönöm. Én is késésben vagyok.

– Az én képeim miatt.

A lány beleköhögött a saját nevetésébe.

– Van kedvenc képed?

– Igen. A galambszaros kisgyerek.

– Az melyik?

A lány a pezsgőspoharával mutatta a képet, a gipszkarton-folyosó sarkában lógott.

– Jaa! Én szedercsírának hívom.

A lány megint elnevette magát, de a nevetés most egészen önfeledt volt, delejes kacaj.

– Találkozzunk még egyszer, hogy odaadhassam a képet.

– Azért akar tal... azért akarsz találkozni, hogy ideadd a képet?

– Annak ürügyén.

A lány előkapott a táskájából egy tollat, és papírja nem lévén, kifordította Tamás tenyerét, és beleírta a telefonszámát.

– Találd meg újra a barátait. A pezsgő majd segít. Szép estét! – sarkon fordult, és távozott.

Tamás visszasietett a társasághoz, ami idővel kibővült Attilával. Tamás régi barátja, még a fotós iskolából, akivel Csongor csak egyszer vagy kétszer találkozott, még évekket ezelőtt, amikor Tamás mindkettejüket meghívta a lakásába szilveszterkor, vagy talán más alkalommal, és most, amikor Csongor észrevette Attilát, épp idejében állította meg. Elmagyarázták a helyzetet Attilának, aki ettől fogva szintén lelkes megfigyelője lett a jelenetnek.

– Hát te?

– Tényleg nagyon szép.

– Elképesztő.

– Jancsinak egyáltalán nem tetszik – tette hozzá Attila.

– Annyira nekem sem.

– Csongi, ezen nem csodálkozom, ha az előző feleségedre gondolkodok.

– Hát akkor gondold inkább anyádra!

– Szevasztok!

Megemelték a poharukat, de mielőtt még összeütköztek volna, Attila gratulált Tamásnak a képekhez.

– Dilettáns vagyok, de ezek még nekem is tetszenek.

– A legszebb bók – röhögött János.

A galéria kis híján kiürült.

Miután elég pezsgőt ittak, Tamás fellelkesült. Megszállta némi nosztalgia, és az az ötlete támadt, hogy összehívja a régi ismerősöket, kollégákat a városban, hogy együtt igyának tovább.

Egy közeli kocsmában volt a találkozó, nem messze Szabó Gabiéktól. Ő a férjével csatlakozott. Megjelent Zsolt és Luca is. Legtöbbjük az utóbbi években pályát módosított.

Tamás az este folyamán annyira berúgott, hogy csak későn vette észre a balesetet: a mosdóban majdnem teljesen lemosta tenyeréről a telefonszámot. Visszaszaladt a többiekhez, tollat és papírt kért, és megpróbálta rekonstruálni a számsort. A többiek röhögtek, de Tamást ez nem érdekelte. Mint egy megszállott, bámult a tenyerébe, és írta vakon a számokat a papírra. Gabi és Luca odaültek mellé, hogy segítsenek.

– Nagyon fontosnak kell lennie.

– A leggyönyörűbb nő a világon.

– Nem gondolsz egy kicsit sokat a külsődleges dolgokról? – kérdezte Luca. Tamás felnézett.

– Nincsenek külsődleges dolgok. Minden ugyanaz.

– Nincs külső meg belső tulajdonság?

– Nincs. A kettő ugyanaz. Te magad vagy az arcod.

– Hát ezt nem osztom. Láttál te már kifutómodelleket?

– Hogyne! Undorító mindegyik.

– Hoppá! Tanult kollégámból kikönyökölt az ideológus!

– Vagy csak szerelmes.

Megint röhögtek.

– Lófaszt. Olyat még nem láttatok, hogy egy szép arc az élet-helyzet alakulásától rúttá válik? Vagy egy lányka, akit azelőtt soha senki nem vett észre, kivirágzik? Nincs objektív szépség. Az arcod te vagy.

– Hűűűha! Nagy szavak. Én azért nem dobnám ki az ágyamból egyik-másik modellt.

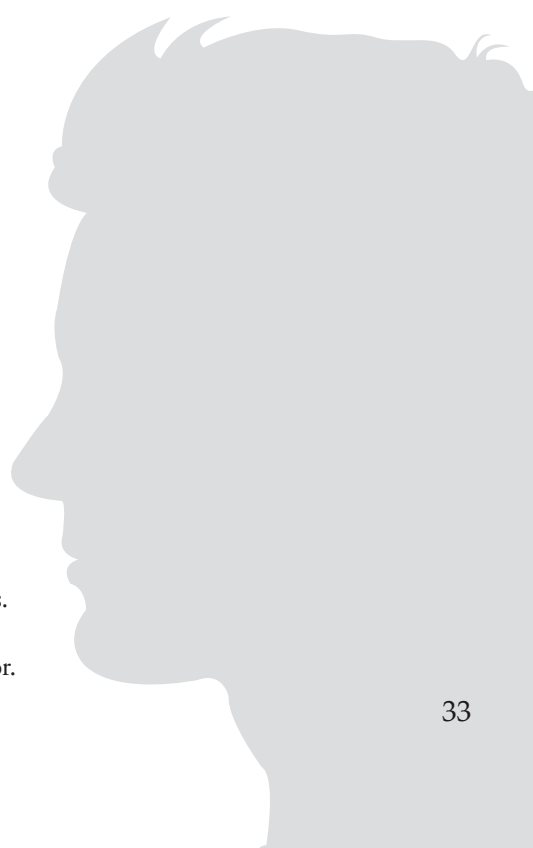
– Hát az te vagy, Zsoltikám.

– Hékás – kiabált közbe Gabi – neked nincs feleséged?

– Van neki – fűzte hozzá Csongor – nem is egy.

– Már csak az a kérdés, hogy ez egy hármas vagy egy nyolcas. De mindegy, legfeljebb egyszer rossz számot hívsz.

– De nehogy az anyámat hívd randizni! – óbégatott Csongor.

- Vagy a húgomat – tette hozzá Jancsi, szinte fuldokolva.
- A húgod még beszélni sem tud.
- Na de Tamás, ezt azért nem gondoltuk volna rólad.

Másnap kábán ébredt a lakásában. Rettenetes szájszag gyötörte. Felült. A kanapé előtt a levetett ruhái: sötétkék ing, sötétkék farmernadrág. A konyhából halk neszezést hallott. Feltápáskodott, odament a szobaajtóhoz. Egy darabig csak hallgatózott, aztán az ajtó magától kitérült. A küszöbön régi barátja, Luca állt, egy kancsó teával a kezében, otthonos mosollyal.

– Hát te meg mit keresel itt?

Luca arcán szétködlött a mosoly.

– Hogyhogy mit? Én hoztalak haza.

– Igen? Hogyhogy?

– Hát úgy, Tamás, hogy állni sem tudtál a lábadon. Főztem teát.

Tamás nem szólt egy szót sem. Hajába túrta az ujjait, megfordult, és dülöngélve nekiállt összenyalábolni a ruháit. A kancsó és a két teáscsésze hangtalanul leereszkedett mellé a dohányzóasztalra.

Tamás feje mellett, közvetlen közelségben Luca meztelen lába. Följebb sötétzöld selyembugyi. Följebb szépen ívelt, lapos has, selyem melltartó; otthonos fesztelenség.

– Lefeküdtünk?

– Hova gondolsz? A lakásajtódat is eltévesztetted.

– Akkor biztos a tiédet is eltévesztettem volna.

– Nagyon szellemes vagy, tudod-e?

– Nem kérek teát.

– Jaj, de válogatós a Tamáska. Ne finnyáskodjon, ilyenkor teát kell inni – selypegett Luca, és végigsimított a guggoló Tamás arcán. Tamás megragadta a kezét.

– Ezt ne!

– Mit ne?

– Ne Tamáskázz!

– Mi a bajod? Segítettem neked hazajönni.

– Aztán itt aludtál.

– Baszódj meg.

Tamás lekotorta az asztalról a karóráját. Csodálkozott, hogy nem a karján van. Nyilván Luca vetköztette le. Kilenc-negyvennyolc.

– Űristen!

– Mi?

– Tíz perc múlva jön egy ügyfél.

Luca felkacagott.

– Miféle ügyfél?

– Na vajon miféle? Portréalany.

– Segíthetek valamit?

– Igen, kérlek, dobj be minden ruhát a hálósobába. Nagyon gyorsan lezuhanyozok. Még főzz egy kávét is.

– Rendben.

Tamás két perccel tíz előtt már a ruháit kapkodta magára. Szájából lógott a fogkefe.

– Tudod, mit! Segíték fotózni. Leszek az asz-szisztensed.

Tamás tiltakozólag hümmögött, de a fogkefe gátolta a hathatósabb ellenállásban. Ezen Luca megint nevetett.

– Ne aggódj, nem bugyiban leszek. Amúgy is jobban világítok, mint te.

Tamás széttárta karját, tehetetlenül hörgött.

Amikor az ajtón belépett az ügyfél, Luca nem tudta leplezni meglepettségét. Az „ügyfél” egy olimpikon volt, a világ egyik legeredményesebb női úszója. Kezet ráztak. A lakás frissen volt szellőztetve, frissen főzött kávéillat lengte be.

– Az asszisztensem.

– Azt hittem, a felesége.

– Kér kávét?

Tamás magára hagyta az úszónőt a nagszobában, hogy átvegye a portréhoz szánt ruháját. A pillanatnyi megállásban nekikönyökölt a konyhapultnak.

Luca megint végigsimított Tamás arcán, s a figyelemtől, amivel saját kézfejét kísérte, egyszerre megszépült.

– Szép vagy.

– Eddig nem voltam?

– Nem, eddig tolakodó voltál.

– Az arcod te vagy.

– Hogyhogy?

– Ezt te mondtad tegnap este. És nem kizárt, hogy igazad volt.

– Ilyen baromságokat hordtam össze?

– Jó, mi? – Luca felrántotta mindkét vállát, oldalra döntötte a fejét, és kislányosan elvigyorodott.

Az olimpikon barna, kissé konzervatív blúzt vett fel, térdig érő, fekete szoknyával. Tamás, Luca egyszerre jöttek zavarba.

– Megkérdezhetem, hogy mihez kell a portré?

– Egy nemzetközi sportmagazin készített velem interjút.

– A karrierjéről?

– Nem, a magánéletemről.

– Elnézést kérek az őszinteségemért, csak a kép jól-sikerültsége érdekében kérdezem – kérem, ne vegye sértésnek –: más ruhát nem hozott?

– Jaj, nem! Ez nem jó?

– Hát ez nem igazán előnyös – sietett Luca Tamás segítségére. – Ez alatt mi van?

– Semmi. Egy fekete sporttrikó. De ez miért ne lenne jó?

– Azért, mert úgy néz ki benne, mint a kilencvenes évek tévébemondói. És ezt még tézik a fizikai kondíciói. Az a fekete trikó... nagyon frivol?

– Nem tudom.

– Megmutatja?

– A sportoló ledobta a barna blúzt, és keresztbe fonta a karját.

– Nem rossz – jegyezte meg Tamás.

– De egészalakos is kéne – mondta a sportolónő.

– Semmi gond. – Luca átszaladt Tamás hálósobájába. Előhalászott egy egyszínű fekete melegítőnadrágot a ruhásszekrényből, és átadta a sportolónak.

– Ez biztos?

– Szerintem, ha a magánéletére kíváncsiak, akkor öltözzön úgy, mintha otthon lenne.

A lány, sportolókhoz illően, teljes fesztelenséggel rúgta le magáról a körömcipőt, tépte le a harisnyát, a szoknyát, és bújt bele a fekete melegítőnadrágba. Tamás megbabonázva nézte a meztelen lábakat. Nem az erotikus gyönyör kerítette hatalmába, hanem a csodálat: soha ilyen izmos combot nem látott még; az izmok egészen egyszerűen úgy különültek el egymástól, mint az egymásból kibukó dombhátak, egyiken-másikon az ér is kidagadt. Egyáltalán nem volt szexuális jelenség, de volt benne valami lehengerlő, ami mégis csak a férfi fantáziáját vette célba. Luca ezt észrevette, de értette, hogy a csodálat mögött nem Tamás szexuális kíváncsisága lakozik. Az igazat megvallva, Lucát is lenyűgözte a látvány. A sportoló lány, miközben egyik lábát belebújtatta a nadrágszárba, másikkal lábujjhegyre állt. Egész lába, spicbe tartott lábfejétől a vádliján át, egészen a combtővéig megfeszült. Tamás egy pillanatra azt hitte, hogy egy ló ágaskodik a szoba túlvégén.

-
- Magának nagyon izmos lába van.
 - Igen, sajnos. – Válaszolt a sportolónő a legteljesebb közöm-
bösséggel.
 - Miért sajnos?
 - Hát mert randa. Kinek kell egy fatuskó?
 - Nagyon impozáns fatuskó, ne aggódjon miatta. Biztos va-
gyok benne, hogy sokaknak tetszik.
 - Nem tudom. Na, komolyan gondolják, hogy ez
a nyerő?
 - Nem rossz.
 - Tényleg nem rossz. Próbáljuk meg kibontott
hajjal, mit szól hozzá?
 - Isten őrizz! Kész szalmakazal.
 - Nem baj, akkor majd újra összefogja.
 - Ahogy kiengedett a hajgumi, gyönyörű, hullámos
fekete haj bomlott ki alóla.
 - De hát ez nagyon szép – álmélkodott Luca.
 - Ne idegesítsen! Csak a gond van vele.
 - Azt elhiszem, de a gondnak semmi köze a szépséghez.
 - Lucának nem kellett tanulmányoznia Tamás stúdióvá alakítható
lakását. Teljesen magától értetődő volt számára a szinegre felkötött feke-
te és szürke drapéria rendeltetése. Odalépett a szürkéhez, megragadta a szé-
lét, és átsétált vele a szoba teljes hosszán, hogy léptei nyomán a fal ezüstre vált.
 - Tamás két ujjával dörzsölte az állát.
 - Nem rossz.
 - Luca is odaállt mellé és bólintott. Aztán gondolt egyet, kiszaladt a szobából, majd egy
pillanat múlva visszajött egy kevés púderrel, szemceruzával, spirállal, és rúzzsal.
 - Ezt is muszáj?
 - Nem fog rosszul állni.
 - De otthon nem viselek sminket.
 - Ne aggódjon már annyit! Nagyon keveset teszek fel.
 - Mikor szokott nevetni? – kérdezte Tamás, miközben Luca alapozót tett fel az arcra.
 - Hogy mikor? Amikor apámmal társasjátékozunk.
 - És még?
 - A szövetség fizeti a pszichológust.
 - Nem azért kérdezem.
 - Nem tudom. Amikor jó eredményt érek el.
 - És még?
 - Tényleg nem tudom.
 - Szex közben szokott nevetni?
 - Tamás!
 - Szoktam.
 - A trágárságok is megnevettetik?
 - Beletrafált, azokat nagyon szeretem.
 - Luca kezdte megsejteni a játékot. Abbahagyta a sminkelést, és az állványokhoz szaladt,
hogy irányba állítsa a vakukat.
 - Melyik a főfény?
 - Az ablakfelőli.
 - Akkor, gondolom, a kinti fényre akarunk még erősíteni egy kicsit, a másikkal visz-
szaderíteni.
 - Persze. – Tamás úgy válaszolt, hogy le nem vette a tekintetét a sportolónőről, aki ezt
egy darabig állta, aztán egyszerre megtört; elkapta tekintetét és elpirult.
 - Érdekes, amíg az előbb fehérneműre vetkőzött, nem volt szégyellős, most, kisminkel-
ve, ruhában mintha szégyellné magát.
 - Nem azért. Hanem ahogy néz.

– Hogy nézem?
 – Mint aki mindjárt megöl.
 – Pedig a légynek sem ártok. – Tamás megfordult, és elindult az íróasztalához. Nagyobbik rekeszből kivette a gépet, visszaúton bekapcsolta a vakukat. Beállította a záridőt és a rekeszt.
 – Az egy Zeiss? – álmélkodott Luca.
 Tamás nem válaszolt, minden figyelme az alanyra összpontosult.
 – Lépjen egy kicsit előrébb. – Hatalmas villanás, halk, tompa pukkanással kísérve. Tamás emelte a gépet a szemétől, hogy a kijelzőn visszanézze az eredményt. Luca is odadugta a fejét, aztán a derítő-fényhez szaladt, és két kézzel óvatosan közelebb vitte a hatalmas állványzatot a portréalanyhoz.
 – Tegye nyugodtan zsebre a kezét.
 – Így?
 – Igen, így.
 – Most pedig gondoljon arra a trágárságra, amit az édesapja szokott mondani társasozás közben.

A portréalany arca néhány pillanatig olyan volt, mint előtte: merev, visszafogott. Aztán hirtelen elengedtek a mimikai izmok tagolta élek; először kicsit bambán nézett, mint aki egy semleges pontra szegezi tekintetét, és koncentrálni próbál, hogy el ne röhögje magát, aztán száján mosoly terült el, és még mielőtt csakugyan kitört volna a röhögés, ismét a mindent betöltő fehér villanás.

– Ez nem volt fair. Jó lett a kép? – kérdezte a lány megelégnülve.
 – Egyáltalán nem lett jó. De az jó, hogy maga végre egy kicsit elengedte magát. Most nézzen a kollégámra! – Megragadta Lucát, és kellő erélyességgel maga mellé vonta. Exponált.
 – Most gondoljon a legutóbbi szexre.
 – Alig emlékszem.
 – Annál is inkább!
 Tamás ismét exponált.
 – Most nézzen rám.
 – Ugye nem kell szexre gondolni!
 – Arra gondol, amire akar, csak ne beszéljen.
 Exponált.
 – Fel van jogosítva, hogy mosolyogjon, most már nem áll mosoly-tilalom alatt.
 – Nem tegeződhetnénk?

Tamás leemelte a gépet. Odalépett az alanyához, és a kezét nyújtotta.

– Tamara. Szia.
 – Szia Tamara. Én meg Tamás vagyok.
 – Luca annyira nagy csodálattal nézte az eseményeket, hogy nem szeretne volna megtörni a kézfogással. Maradt az innenső oldalon, és kislányosan integetett.

– Luca, szia.
 – Hol is tartottunk? – kérdezte Tamara újra kissé zavarban.
 – Hogy te pontosan hol tartottál, azt nem tudom, de valahol szex közben.

Tamara arca kedvesen, vagy inkább játékosan feddővé változott.

A szoba ismét felvillant.
 – Most ezt az arcot tartsd ki, és fond kerestbe a karodat. Így.

Újra exponált.
 – Mi történt a pasival?
 – Lelépett.
 – Azóta senki?
 – Á, nincs semmi időm.
 – Csak az edzés?
 – Persze.

- És edzés közben mi tart életben?
- Hogy elérjem a kitűzött célt.
- Ilyenkor látod magad előtt?
- Persze.
- Most is?

Tamara egy pillanatig hezitált. Egyik karja kibújt a másik fonadékából, hogy megérintse az arcát, körülbelül úgy, ahogy az előbb Tamás csippentette két ujjja közé az állát; egy kicsit felemelte a fejét, és elnézett a magasba.

Tamás exponált.

- Igen, most is.

Tamara arca egyszerre ijesztő lett, haragos és kőkemény. Tekintetét így emelte vissza Tamásra, aki azonnal exponált.

- Meddig fogsz még fotózni?
- Ameddig meg nem találom az arcod.

Tamara tizenhét perc múlva lépett ki Tamás lakásajtáján. Elégedett volt, maga sem tudta, miért.

– Nagyon sajátos technikád van. De tetszik. Ez a nő, itt a szobában visszkapott valamit az életéből. Tőled. – Magyarázta Luca, miközben a számítógép monitorján nézték vissza a képeket. – Elképesztő... egyszerűen elképesztő. Hihetetlen!

- Közepes teljesítmény.
- Na, ne hencegj már! Ezek kurva jó képek.
- Láttad a lábát?
- A te leesett álladat szerettem volna visszacsukni közben.
- Az volt elképesztő.

Luca teljes törzsével odafordult Tamáshoz, kivette kezéből a bögre kihűlt teát, letette az asztalra. Aztán fogta Tamás kezét, és rátette a lábára.

- Ezek is elképesztenek.
- Nem vitatkozom.

Luca feljebb húzta Tamás kezét a combján.

- Ne is.

Miközben Tamás Lucában volt, és az arcát figyelte, elgondolkodott, hogy milyen lenne összejönni vele. Okos, érett, figyelmes, empatikus lány, díszlettervező lett. Kiváló anya lenne. Miért nem jön össze vele? Luca már a fotós iskolában is szerelmes volt Tamásba.

Azóta volt egy sikertelen házassága, amiből gyerek szerencsére nem lett. Még van betölthető hely az életében. Jól kiegészítenék egymást.

Miután a lakásajtót becsukta Luca háta mögött, már egyáltalán nem érdekelte a gondolat, és inkább csak dühítették a másnaptól szüntele-nül érkező üzenetek. Egyelőre azonban nem akarta eltemetni a lehetőséget: Luca nagyon odaadó és ügyes az ágyban.

Miután becsukta az ajtót, kitöltötte magának a maradék kávé, elővette gatyazsebéből a telefonszámot őrző cetlit, és leült a fotelbe. Várt.

Pár perccel később, szinte a saját figyelmét is megkerülve, gyorsan tárcsázott. ■ ■ ■

Geröcs Péter: 1985-ben született Budapesten. Író, esszéista. Eddig négy kötete jelent meg. Az ELTE-n doktorál.

Fél hat körül

*„Vajon szerelmem szenvedése nem volt-e
világos bizonyíték Isten hiányára?”
(Oto Horvat nyomán)*

Horváth Ottónak

Most,
fél hat körül,
az Úr 2015-ik évében
február 25-én,
miután vagy
harminc oldalt elolvastam
könyvedből,
szomorú barátom,
nem hagy nyugodni egy álmatlan
gondolat.;
hogy nincs isten,
nemhogy meghalt,
nem létezett sose,
agyunk eszement
találmánya csupán;
ha lenne, nem
zabáltatná föl egymással
teremtményeit,
nem ölné és öletne vagyis;
az élet,
és benne az életünk,
nem más tehát,
mint az anyag
hibbant
öntudatra ébredt,
ostoba és cinikus
véletlenje,
a semmire
jó.

A legnagyobb mém

Sebők Zolinak

Minden mozgásban van.
Minden, ami mozgásban van
energiát akar.
Minden, ami energiát akar: öl.
Minden, ami öl, megsemmisül,
előbb-utóbb.
Minden, ami megsemmisül
energiát ad.
Ami energiát ad
valami új kezdete.
Minden új mozgásba lendül
újra és újra.
Nem közömbös.
Ő, a Legnagyobb Mém, közömbös.
Én sem vagyok közömbös.
Mozgásban vagyok,
energiát kapok,
ölök,
energiát adok,
valami új kezdete vagyok.

Nem, nem vagyok sem Ő,
sem földi mása.

Kaleidoszkóp

*„remember Attila remember
aki nem ismer nem ember”
(Sziveri János)*

A fogalmak hideg
vasak, melyeket
csak messziről
szemlélni
jó.

Konyhánk
már homállyal teli.

Álmomban
sokszor alszom úgy
a Népligetben,
mint egyszerű
hajléktalan,

míg te varrod közös
takarónk,
amely szétesett,
mint örökké-
valóság
heveny láz után.

Lámpámban sötét éj
pilléje repdes.

Szaggatsz,
mint fergeteg
az erdőt. Hol undok
búskomor reklám
a szemét.
Vigyázz: ez küzdelem!
Piros vérben
áll a tarló,
homály inge mögött
dereng a rét.

Azt mondtad:
ne hozzak virágot
– jön a terehvonat.

Én nem emlékszem
és nem felejték:
maradok
fölöslegesnek.

Nem találok
szavakat magamra
– néma, vak varjú
kereng a fán.

Egy ringyóért
(érted),
akiben semmi szív
nincs, egyszer már
megtagadtam
önmagam.

Magam
most
elbáméskodtam,
és rám esett
egy nagy darab kő,
könnyű fehér ruhában.

Zsoldos a férfi,
a nő szajha,
tudod.

Hogy nincs
bocsánat.

Lessze

*„Ilyen a mi nyelvünk.
Jövő ideje sincs rendesen neki.”*

J. M.

(vers arról, hogy végre két sz-szel írhatom le
– ha hibásan is –
egyetlen jövőidejű létigénk)

Magányom kardja
átdöf
majd
mint fű a földet

A vannak nincsen
lessze

(magyar jövő
idő
rendetlen
sem nyelve
sem jövője
sem ideje
sem istene
nincsen)

A múltnak vanja
basztat

Jövőre már
agyamban
kutatnak

Nincsen lessze
a vannak

Halálomban
lelkes pribékek
matatnak

Magányom kódja
átdöf
mint tű a zöldet

A vannak kútja
sincs meg

Halálom módja
megvan

A múltnak
vanja

Ideje nincs
a rendnek

Hal-
álom
kútja
csob-
ban

Weissbrunn, 2015-05-20

Csukd csak be odabent

Ósk: Er Horfi Ég (Radio Fm, Slovakia, 2014)

A sztal alatt, szék alatt, ágy alatt nem, szekrényben, ágyban takaró alatt, asztalon terítő alatt nem, párna- és takaróhuzatban, kisebb vagy nagyobb, csukható dobozban, táskában, edényben nem, ruhában, ölelésben, csöndben, hangban nem, ruhák halmában, emberekében, testben, ajtó mögött vagy előtt, homok vagy föld alatt hidegrázásban nem, anyaméhben, kádban nem, mosdókagylóban és vécésészében nem, a sarokban nem, az utcán nem, a szabad ég alatt nem, a földön, a vízen, a kövön nem nem nem.

Sötét van a pókhálóban. Sötétek a sarkok. Fény van az ég alatt. Fény az utcán. Sötét van az anyaméhben, sötét a csöndben. Fény az arcokon, sötét. Sötét a szemekben, fény. Futsz valami könnyű kis felhő után, amikor kő vagy és lehúz a víz, most mondd meg. Futsz elől. Mert kihúzzák a felfolyókat és összecsavarják a földszőnyeget, minden föntre és lentre szakad. Kapaszkodhatsz a saját karodba, várva, mikor húz magába föld vagy ég. Az anyaméhben, a vízben, ameddig lehet. Aztán a falak között vagy nem. Készülni egy életre, de halálra érkezni, mert nem kell.

Nem kell mindenkinek megszületni, tudod. Túl sok az élet. Hátradőlni a biztos tudattal, senki nem kap el. Vegytiszta homok. Annyira félünk, még a vécén is magunkra zárjuk az ajtót. Szobákban ülni, rettegni, hátha nem vagyunk egyedül. Ki vagy, mit akarsz. Takarodj. Papuccsal, cipőtallppal, ökölrel, tenyérrel, könyvvel, széssel morzsolni szét legyet, darazsat. Egeret. Darabolni a húst és nem gondolni. Ketrecben, sötétben, sokaságban, fulladásban. Mert félni akarsz, szenvedni, edd, ami fél és szenved. Összetört horizont, hegyek ferde gerince.

Ülsz a kis szekrénykédben és nem érdekel, mit csinálnak odakint. Én biztonságban vagyok itt. Bent. A homokban nem, a homok kosz. A föld. Miért tiszta a víz? Miért a víz a tiszta? Te miért nem. Mutogatni ujjal, a nyúl a gyáva, hogy fut, de te is futsz, fut minden. Az utcán, a szabad ég alatt, a fényben, a sötétben, a csöndben, a hangban, a ruhában, az ölelésben. Az eltaszításokban. Ajtók és emberek előtt állsz némán. A saját hátad mögé bújsz, mert félsz a szóban, a nemszóban, a tekintetben, a nemtekintetben.

Szabad ég, ég fogságban.

Megmosta kezét a homokban és tovább figyelte a gerlét, hová megy, vagy mit csinál, meg azt hogy csinálja és miért, de hát a gerle egészen bele volt bújva a testébe, nem lehetett látni belőle semmit, meg aztán el is ment a szárnyán.

Figyelte akkor az eget, hová megy, vagy mit csinál, meg azt hogy csinálja és miért, de hát az ég is egészen bele volt bújva a testébe, micsináljon. Aztán meg felhő lett, meg Nap lett, és nem lehetett az égre nézni szabad szemmel, a szem fogságától pedig nagyon félt.

Sötét van odabent, sötétben gubbasztanak a szervek.

Árnyékok helyett most fényékek. Sötét van, de fényt vetünk a földre.

Csukd csak be az ablakot, odabent minden tiszta.

Csak beszélnek

Hauschka: Snow

Anyával a kőúton, anya ma megmutatja, milyenek a kövek és mit csinálnak. Anya megy előre, én utána, igyekszem minden egyes kis kövecskét a cipőmmel átsimítani, hátha addig is tanulok belőlük. Anya azt mondja, a kövek olyanok, mint az emberek, csak nem beszélnek. Anya nem buta, de ezt nem jól tudja: a kövek beszélnek a leghangosabban, azért nem halljuk. Nem lehet hallani a túl hangosakat, mint a túl halkakat sem. De anya ezt még nem tudja, ezért viszem a kövekhez.

Ne félj a kövek között, súgja, amikor már elfogyott a napsütés, kiszorította a kő. Levegő lesz még, ha nem megyünk túl mélyre. De azt is takarékosan kell venni, különben megfulladnak a kövek, mondom anyának, aki nem hiszi el, hogy a kövek is lélegeznek, amikor látni rajtuk. A kövek nem beszélnek, kezdi mondani, de én nem hallgatom rá, mert a kövek beszélnek, anya, ne haragudj, ne beszélj, inkább hallgassd, mit mondanak, és azt tanítsd, mert nem hallok olyan tisztán. A kövek azt mondják, de nem tud ilyen mondatot mondani.

Anyával a kőúton, anya ma megmutatja, milyenek a kövek és mit csinálnak. Én megyek előre, anya utánam, tudom az utat. Igyekszem minden egyes kis kövecske gondolatmenetét torzulás nélkül rögzíteni, nem megy. Simogatom a köveket, simogatom a fűszálakat a cipőmmel. Tanulom őket. Anya hagyja és hallgat, figyeli a beszédeket, de egyelőre csak a fákét hallja, s még azt sem érti. Anya, a kövek beszélnek, és azt mondják, de nem tudok ilyen mondatot mondani, mert nem értem jól, és nem akarok hazudni.

Ne félj a kövek között, mutatom anyának az utat, befelé már elfogy a levegő is talán, ettől fél, én nem félek, csak sajnálom azokat a köveket, akiknek nem jut levegő. Úgy kell a köveket hallgatni, hogy nem hallgatom magadat, mondja anya, és ezt jól megtanulta út közben, tényleg. Igyekszem úgy hallgatni, de beszélnek bennem a fák és a föld, néhány madár, elég rossz, hogy nem lehet nekik megmondani, kuss. Anya, hogy hallgattassam el a fákat és a földet. De anya nem tudja, meg én se, csak megyünk beljebb.

Anyával a kőúton, anya ma megmutatja, hol vannak a kövek és mit kell velük csinálni. Megtaláljuk a köveket, nagy nehezen, alig vannak ott, ahol vannak, szomorú. És anya azt mondja, fel kell vágni őket meg szét kell csapni, belehasítani és feldarabolni, de anya, anya, ne mondj ilyeneket, hát beszélnek! De anya csak mondja és mondja, így tanulta, hangosabban kell nevetnie a sírásnál, mintha nem ugyanaz volna, a köveket kifaragni, fúrni, tépni, törni. Szaggatni a köveket. Anya meg akarja mutatni, hogy szakadnak a kövek, de a kövek nem szakadnak, anya. Anya szakad meg én szakadok, szakad az égbolt a repülőgéptől, szakad a tyúk, a kecske, szerteszéjjel szakadnak a csöndek az összevissza beszéléstől: az igazság csak szünetjel a tévedések egymás után körhintázó fellegében. Nem hallok a köveket beszélni, sírt anya, hogy nem hallja. Tisztán hallhatod csak, de anya nem volt tiszta és ezt nem tudta. Továbbmentünk, simogattuk a füveket meg a földet, nevetett a fű és nevetett a föld, amíg léptünk. Hogy tanítsalak a kövekről, amikor semmit sem tudok róluk, mondta anya akkor.

Hogy tanítsalak a levegővételre?

A kövek végigmennek az úton, kőút legyen itt, ordítóznak, visszakiáltanak a felhők. Kismul a föld, kismulnak a füvek, minden cseppnyi égbolt: minden tiszta. Levegő zuhog szerte, lépked a vízen, a víz lépked rajta, egymást lépkedik, kismulnak a hangok. A kiskő megkérdezi a nagyot, mik mennek ott, azok milyenek és mit csinálnak. Azt nem kérdezi, mire valók. Emberek, akik csattognak a lépteikkel. De mintha mondanának is valamit, csak nem hallok semmit, olyan hangosan beszélnek.

Tudod, az emberek olyanok, mint a kövek, csak nem beszélnek.

Félség

Francesco Galavotti: Too Many Friends (2013)

Kinyitott levelekkel a bezáródó égboltnak, talán ránk is jut egy levegővételnyi eső vagy napfény, ki tudja. Hagyni felszáradni a napfényt, az esőt kihunyni. Elléptél akkor, pedig azt hittem, közös út ez, aztán látnom kellett, nincsenek közös utak, mindenki csak egyedül lépked a maga megoszthatatlan útján. Vagy talán még csak saját utunk sincs, utak sincsenek meg semmi, megint szerteszéjjel, sín nélkül futkározó vonatok kertje.

Megragadni egy csöndben az összes jól kimondható szót, aztán hallgatni, mit mondhatnánk, ha nem hallgatnánk megint. Hallgatni, mit nem mondhatnánk. Nem szóalakúak a gondolatok, nem. A bezárt égbolt alatt marad tehát a földbolt. Egymásra kiáltott dombok, egyenletesen lépkedni előre vagy nem, megállni vagy nem, nézni fel vagy le vagy nem. A kertkapun túl nincsenek kertek. Addig menni, amíg elérsz egy szökökutat. Vagy nem.

Hová mennénk, ha megszöknének a kutak. Mindent felástak, mindent elásnak. Ez föld, nekünk víz kell. Egyre lejjebb. Levelet cseréltünk, most nem tudom, tölgy vagy bükk vagyok. Miért hagytál cserben. Végig a csöndön talán mégsem kellett volna egészen, de nem maradt út, semmi. Kézfogat helyett kézfogda, aztán az eleresztés. Szabadok vagyunk, de jó. Térképslapot küldtél, én erre, te arra, értem én.

Bezáródó levelekkel a kinyitott égboltnak, gyalog. Ki vagy bennem te, ki vagyok magamban én. Megoszthatatlan belső körök. Mélyen kinézel a szememből, félek, megint meglátatl engem, amikor én még téged sem látak többé. Tovább, előre, amíg van megmenedéglendő erdőter. Túl rövid út ez ahhoz, hogy meg lehessen állni belül. Egyik kört a másikba hajtvva, keresztül mindenben, és főleg magadon, valahogy kikeveredj végül.

Minden követ megetettél velünk, ó, Anya, és most menjünk szépen előre, mintha nem köveken járnánk, és nem köveket ennénk, és nem kövek volnánk, pedig de. Kínosan kövek, egészen. Eljátszva azokkal a sötét vitorlakkal. Vitorlaszokkal. Mindent leterítettél, ó, Anya, minden asztal, minden étel, minden mi vagyunk. A tenyereden lépkedtünk akkor, és nem kérdeztél minket, Anya, nem, hogy mi mit szeretnénk. És menjünk csak szépen, szó nélkül, ugyan. Mit kívánsz még, ó, Anya, mit. Égbolt helyett földbolt, hiába sírunk. Futni előre, előre tudni, nincs hova futni. Hogy valahol valami félrement egyszer, te is tudod. Vagy mi nyeltünk félre, vagy a te félrenyelésed köhögjük vissza, nem tudom. És nem lépkedni előre szépen, mert nem. Félve, hogy itt már mindent csak félre tudok érteni, sohasem egészen. Mit teszünk, ó, Anya, ha elmész, s nem tudjuk többé megrágni a köveket? Ki köpi ki a félrenyelte falatot végre.

Bezárt kövek bezárt ég alatt, a nyitva tartást is bezárták.

Egészségedre.

Hajós Eszter: 1990-ben született Budapesten, irodalom- és kultúratudományt tanul a Károli Gáspár Református Egyetemen. Hamarosan megjelenik az első kötete a Napkút Kiadónál. Vegán.

■ DEMUS GÁBOR

úgy mondod: örülsz, hogy fiatalságod

megélhettem, harmincöt éves feszességed,
hogymagam nyílt külsejében és hitében

a „lányhoz”, akiről ilyenkor, mint
valami csehovi drámából is kifakult alakról beszélsz.

nyolc éve elevenen tartasz: sunnyogó
nyugalmaim elébe lépsz, ízig-vérig
polgár vagy, és nem vagy polgár.

hogya nyakon és a kézfejen hamar
ott az idő?, s hogy az idő izgalmas?,
ezt mindig is tudtad.

azt viszont talán nem: engem is
meglep, hogy érzéki igényeim
velem árnyalódnak.

ahogy egyszerre megindultak, ^{távoli}

tájakról éppúgy, mint innen,
elkezdünk látogatni a bejárt vidékek, falvak temetőit.

neked még nem jelentett semmit brando halála,
én csak tudomásul vettem, hogy nagyapád meghalt.
fáziskéséssel,
de közelítettük a közös talajt.

igriciben, orosziban, pesten,
mindenütt más: dombon hantolnak-e,
vagy síkon?, s vannak-e fák? (azok fontosak,
a halottak hangulata), s az oda jellemző
nevek: gonda, hirsch, perge,
weisz, meló, melik, bacsók, donkók, gaálok
és, igen, magyarik, demusok.

a húszas évekből mára szinte mind,
a harmincasokról bármikor jöhet a *hír*.
aztán a szülői negyvenes-ötvenesek: a beléjük
vetett pika szerint, s hogy akkor majd másként fogunk

még fogni is. de most még

a sírkövön csak nézem, hogy a XIX. századi
xx és *xy* tíz gyereket
eltemetett (mindet), s rájuk
az Úrnak ajánlva hantoltatták
magukat.

beláthatatlanul botrányos, milyen hosszan
fogok élni (90-91, ez lesz az átlag). legyen
még utána, ahogy megbeszéltük, legalább
másfél év a két legbensőbb barátnővel,
egészségben persze, rákészülnöd.

 Demus Gábor (Balassagyarmat, 1974): költő. Versei többek közt a Holmiban, a Kalligramban, a Mű-
útban, az Új Forrásban, a Spanyolnáthában jelentek meg.

Banach, Tarski még én *még én*

Anyám szerint a férfi úgy viszonyul a nőhöz, mint foglalkozása tárgyához: a mérnöknek a nő egy közepes bonyolultságú gép, az orvos-genetikusnak egy két lábon járó hajlamossági mátrix, a költőnek pedig egy médium, amelyen keresztül szájon lehet csókolni az univerzumot. Anyám újságírónő volt, úgyhogy szerette a blikk-fangos egyszerűsítéseket, és szeretett sztoriként viszonyulni a férfiakhoz.

Egyik petevezetése semmilyen életjelet nem mutatott, a másik az utolsókat rúgta. Szabadon szeretkezett hát gumi nélkül, tényfeltáró céllal, ahogy ő fogalmazott, hiszen szerinte a gumi csak egy elválasztó közeg, amely akadályozza, hogy férfi és nő megismerje egymást. Matematikai csoda, hogy megfogantál, mondogatták mindig nekem. Nem lehetetlen esemény, de nulla valószínűségű, fogalmazott apám, és ilyenkor kifejtette az értetlenül néző hallgatóságának, hogy mi a különbség. Az lehetetlen, hogy három békából négy zöld legyen, de az nem, hogy egy céltáblán egy adott pontot eltaláljunk. Nulla a valószínűsége, mégis be lehet találni. Ahogy nekem is sikerült, mondta egy kis pajkos mosoly kíséretében, de ez a mosoly sokkal inkább szólt a matematikai gondolkodásmód iránt érzett már-már erotikus vonzalmának, mintsem férfiúi büszkeségének.

Apám és anyám egy ellenzéki bulin ismerkedtek meg nyolcvanhatban. A félhomályban az erősen kopaszodó feje kitűnt a sok szakállas, dús hajú világmegváltó közül. Máshogy volt nyeszlett, mint bölcsész társai, a körszeművege nem filozófus volt, hanem szabályos kör. Talán a közízléssel szembe menő betűrt ing és szandál-zokni, talán az introvertáltnak tűnő férfi megközelíthetetlenlensége, nem tudom pontosan mi, de anyámat valami megfogta apámban. Csak egy-két pillantást vetett felé, apám odalépett, ellentmondást nem tűrően a széttolt bútorok között kialakított táncterre rántotta. Anyám a nem várt, hirtelen erőből, az ágyékához dörgölt meleg ágyéktól szinte megrészegült. Apám a ritmust úgy érezte, mintha egy fekete diszkókirály lenne – ezt csak régen mesélte így anyám, amikor még, sohajtott, ez a hülyeség menő korrektség nem herélte ki a mondatainkat. Apám szabályos és mégis szédítő lépésekkel vezette anyámat. Zavartan álltak egymás mellett, amikor egyszer csak lekapcsolták a zenét, valaki felnyomott, kiáltotta a házigazda, és két kézzel paszírozott ki vagy ötven vendéget a szűk előszobán át a lépcsőházba. Anyám és apám akkor már szinte meg is szokta, hogy egymáshoz simulnak, de ahogy kisodródtak a hömpölygő tömeggel együtt a rózsadombi ház kapuján, hirtelen olyan hatalmas lett a tér, hogy szinte megszűnt a vonzás. Ez a kettősség sokáig nem múlt el. Ha pár centinél közelebb kerültek egymáshoz, megőrültek, de hatótávolságon kívül szinte taszították egymást.

Ezt a táncot túlzottan próbáltam megérteni. Matematikus apám mitől lehetett olyan tüzes. Talán a számok, a ritmusok bővölete, a szabályos hármasok, négyesek lüktetése, a teremtő erő, a pillanatban születő összhang, nem tudom. De ez a tánc volt a közös apámban és anyámban, ez volt a csatorna, amin kommunikáltak. Veszekedéseik először táncba torkolltak, és csak utána szeretkezésbe. A táncban valahogy egybeforrt a testük, mint ha egy gyönyörű szörnyszülött mozogna, két torz lábbal és egy összefonódott felsőtesttel. Aztán, amikor a zene véget ért, kizuhantak ebből az egységből, és két, egymástól teljesebben diszjunkt entitásként léteztek tovább.

Apám mindig matematikai elméletekkel traktált, mert szentül hitte, hogy matematikai génusz vagyok. A tizedik születésnapomon ismerkedtem meg Banach és Tarski nevű figurákkal. Ők azt bizonyították, hogy egy gömböt meg lehet kettőzni, magyarázta apám, pedig éppen ezzel az abszurditással akartak valami más alapvető dolgot cáfolni, tette hozzá, már megint azzal a bujkáló, izgatott és gyermeki mosollyal. Előhúzta féltve őrzött késeit, egy cizellált nyelű, mindig megélezett tőrt, és elkezdett furcsa szeleteket kanyarítani a tortából, úgy, hogy a megmaradt rész, és a kimetszett darabokból összerakott halom is hasonlítson az eredeti tortához. Precíz mozdulatokkal egyengette a krémet a torzszülött hasonmáson, a tortaszedő lapáttal még simított párat, amikor anyám belemart a rakásba, és szenvedélyesen apám arcába nyomta a széttrancsírozott darabokat. Eleinte azt hittem, hogy engem véd, hogy rólam szóljon legalább ez az egy nap, de rájöttem, ez megint csak az ő harcuk volt. Apám letörölgette az arcáról a krémet, és nyugodtan magyarázott nekem tovább arról, hogy ehhez az egészhez először is meg kell értenem, hogy az egész számok ugyanannyian vannak, mint a páros számok. Engem ez a mondat felzaklatott, hiszen a párosak is egészek, most hogy lennének ugyanannyian, anyám viszont dühös lett, hogy apámra még így sem lehet hatni, és kiviharzott.

Tizenkét éves koromra anyám és apám között már sokkal több volt a semmi, mint a tapasztás, és az elementáris vonzás már gyenge kötődéssé halványult. Apám boldogan, talán ez a kifejezés túlzó, olyan sehogy volt ebben a semmiben, ami számára éppen megfelelő állapot volt az elmélkedéshez. Anyám viszont már egy jó ideje folytatta tényfeltáró munkáját, most azért tette ezt nyugodt szívvel, mert idő előtt elkezdett klimaxolni, szerinte a korán és impotens apám hatására, az orvosok szerint inkább anyám életvitele miatt. Persze aztán, amikor a vadkatolikus Hunor teherbe ejtette az öcsémrel, már tök mindegy volt, ki mivel magyarázta. Akkor döntöttek úgy: elválnak.

Mindkettejükkel akartam lenni. Túl különbözőek voltak ahhoz, hogy csak egyikükre bízam magam, és ne érezzem úgy, hogy a másik felem elveszik ebben. Megkettőztem az életemet, mindketten úgy tudták, náluk lakom *inkább*. Néha úgy éreztem magam, mint egy tízezres, amit kettétéptek, és amiről mindkét fél azt gondolja, hogy több mint a fele nála van, így ő *bír* a bankjeggyel. Apámnál nyugodtabb volt az élet, a legnagyobb izgalmat az jelentette, amikor a kissé elszállt, a liberális és szélsőbalos nézetek furcsa elegyét képviselő barátaival jól berúgtak, pontosabban esztétizált hedonizmusuknak éltek, és közben Slavoj Žižeket idézve kárhoztatták saját magukat.

Anyám élete komoly fordulatot vett Hunor megjelenésével. A katolikus egyház pedofilügyeit igyekezett felgöngyölíteni, amikor a leleplező riport megszületése egy váratlan akadályba ütközött: Hunorba, a narcisztikus díszmagyarba, aki szerintem csak azért válhattott ki anyámból örült rajongást, mert mindenben különbözött apámtól. A családja legnagyobb hőstette az volt, hogy a Hunor nevet merték adni az ötvenes években a fiuknak, amiért a Gulagra is küldhették volna őket, mondta mindig Hunor anyja, akit sose bírtam lenagyzni. Persze apám egyik dörzsöltebb barátja szerint a vén spiné a legaljasabb besúgó egyikike volt, aki a bujkáló katolikus közösségekről jelentett folyamatosan. Anyáméknál csak azért szerettem lenni, mert anyámban, még a szenteskedő álarc mögött is, ott láttam azt a szenvedélyt, amit úgy szerettem.

Páratlan hét anyámnál, fonott varkocsban és áldást mondvá a kenyérért és a vízért, páros hetek apámnál, amikor egy hétig nem fészülködtem, és a kopott kanapén a sós moGYORÓ és popcorndarabok között fetrengve ért az este. A legjobban a vasárnap estéket rühelltem, és nem azért, mert át kellett költöznöm egyik életből a másikba, valahol szerettem is ezt a hullámozást. Hanem azért, mert ilyenkor, miattam, ők ketten, találkoztak. Leg-

többször csak hűvös megjegyzéseket tettek arra, ahogy éppen kinézek, én voltam a boksz-kesztyű, akivel apró ütéseket mértek a másakra, de egy-egy menet után mindig fel tudtak állni. De egyik alkalommal valami kiszakadt, én voltam az, aki kiütéssel véget vetett ennek. Apámmal érkeztünk, csengetett a máriaremete-i háznál, két nagymagyar zászló és egy nemnemsoha matrica között, furcsa váltás volt Újlipócia után. Az autóban meg akartam fészülködni, de rájöttem, hogy itt, Remetén hagytam a kefémet. Hunor jött az ajtóhoz, messziről láttam, tántorog, biztos megint beivott az erdélyi kisüstiből. Ki ez a koccos kis lotyó, üvöltötte apám felé, majd kitört belőle a tokás kacaj. Én apámnak intettem, és gyorsan be akartam szaladni Hunor mellett, amikor megragadta a kezemet, azt hittem, ott töri szét a csuklóm. Hagyd, hadd menjen, mondta szelíden apám, mire Hunor megrázta a kezemet és azt ordította nagy nyálcseppeket szórva szét mindenfele, hogy ez a kis liberális maradvány nem megy innen sehova, ebből még embert fog faragni, de apám és a magafajták húzzanak a retekbe, húzzanak el a politikából, húzzanak el az országból, a kommunista nyomorékoknak semmi keresnivalójuk itt, a magyarok földjén, 89-ben megmondták nekik, hogy takarodás van innen. Apám a monológ alatt egyre csak hátrált, már a kocsinál járt, amikor én hirtelen tökön rúgtam Hunort, ő összerogyott, én pedig tovább rugdostam, és azt sikítottam, hogy dögöljön meg, és hogy ő takarodhatna a retekbe az álszent geci fejével. Csak akkor láttam, hogy anyám az egészet végighallgatta, amikor sírva berohantam a házba.

Apám következő vasárnap hosszabban mesélt Tarskiról, hogy 39-ben a Harvardra hívták, odahajózott, aztán 46-ig nem látta a Lengyelországban rekedt feleségét és a két gyereket. Nem értettem, hogy az a nagyokos matematikus ezt a problémát miért nem oldotta meg, ha szerint az a gömb megkettőzhető, akkor mégis, miért nem maradt Tarski Lengyelországban, és ment Tarski Amerikába. Aznap éjjel én voltam Tarski a hajón, elővettem apám cizellált végű kését, és elkezdtem a hasamban vájkálni vele, hátha sikerül úgy kivágnom a darabokat, hogy abból kijöjjen még egyszer. Mire felébredtem, véres volt minden az ágyon. Apám nem tudott mit kezdeni a helyzettel. Azután a nap után valahogy megváltozott minden, nem érdekelt apám és a matematika, nem érdekelt anyám, Hunor, a könyvek és a magyarok, egyet akartam: táncolni.

Mivel a kirohanásom után engedték, hogy egyedül költözködjek vasárnaponként, így apám és anyám (és Hunor) évekig nem találkoztak, és engem is békén hagytak.

Elnézést, hölgyem, a helyemen ül, mondta félszegen apám, de zavarában már rá is jött, hogy az övé a bal kilences, nem a jobb. Ahogy helyet foglalt a félhomályban, és keze a jobb kilencesen ülő hölgy kezéhez simult, rájöttek, hova hívtam őket. A nézőtér teljesen elsötétült, a színpad közepére irányult a reflektor, ahol lassan elkezdett felfelé kígyózni egy test, két kezével lágyan hullámozott, és lassan kirügyezett belőle még két kéz, amelyek először csak ringtak körülötte, majd átölelték a derekát, ki tudja, az első két kézhez tartozó derekat, vagy a másik kettőhöz, ki tudja, hogy az első két kéz tartozott egy emberhez, vagy egy ide, egy oda. A negyven perces koreográfia során szinte végig csak sziluettek voltunk, de én láttam onnan, a körvonalaimból, ahogy apám és anyám keze is össze-összefonódik, együtt élve a zenével. Taps, villany, zavart visszakozás. Hátrajöttek, micsoda meglepetés, boldog születésnapot, hát tényleg felnőtt a lány, fül és boka, micsoda boka, feszengtek közhelyesen mellett és egymás mellett. Az előadás után minden maradt a régiben, anyám Hunorral, apám a matematikával, én pedig a tánccal. Nem lettünk sokkal boldogabbak, de valamilyen mély nyugalom talált ránk. A kettőből sose lesz egy, az egyből se kettő. ■ ■ ■

Fons Juventutis

Látószerve, ha minden elsötétült,
általában a tóra nyílik. Onnét
pislog vissza. A víz a szurdokerdőt
túl nagy képdefiníciós arányban
reflektálja. A csalán levélrecéit is
láttni szokta, amint bemegy fürödni.

Egy nárcisztikusabb fiút lehet, hogy
szemmel verne. A kék fölé oroszlán-
szőke szál hajol. Oldalíve kajla,
ínhártyája alatt sugárvonalkás.
Mintha ez melegítené a járom-
csont gumója körül található pírt.

Hogy rá sem hederít, a csípőjéig
erő hidegvíz engedménye. Úgy meg-
töppedt, annyira súlytalannak érzi
lent. Normál, szaturációra képes,
áldott test. Kijöhet, csalánt figyelhet,
dédelgetheti őt az önfeledtség.

Nem ráztam föl. Az óra úgyse volt túl
izgalmas. Javarészt önismeretről
volt szó, végül a kontracepciónál
kötöttünk ki. Az andezittufákra
képzelt botladozása lüktetőbb volt.
Újból járnai tanulni lüktetőbb volt.

Egy PC-játékból

Liánlepte, dizájnosan
romos világ, maró eső.
Terepszínű kabát fed és
farom valótlanul kemény.

Rakétatűz, derékba tört
vasúti híd. Cipóm alatt
leomlik egy relif, csak egy
csövön marad fogódzkodó.

Feladni és zuhanni még
fölelénk és golyóhiány
dacára sincs jogomban.

Egy kisiklatott tehervagon
liánjait ki jelzi, hogy
bokám közé szoríthatom.

Szent Teréz extázisa

Sikertelen szuicidium

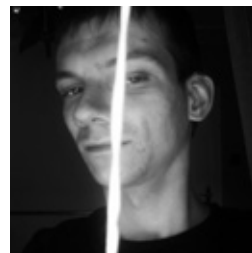
Volt egy alvadó tenyérprint
a táblán, a válla mögött.
Nem tudom. Vagy a hajvég
a halántékán, az izzadt textúra,
ahogy kibújt a pisztolycső
torka alól, amelyet nekipréselt.
Hogy eszembe jutott róla
egy olajozott ecset: úgy ki volt
hegyezve. A felizgulás,
hogy ujjam között tudjam,
holott szirénáznak, kettőnél
járunk, és különben is:
a gyengédség lealacsonyít.

ha becsapódik annyi ellenélmény
talán-igen-talán-nem isteni
akár a prizmán megtörő fehér fény
ha becsapódik annyi ellenélmény

muszáj-e lenni máshogyan mint lévén
fontos-e még gyönyör vagy kín teszi
ha becsapódik annyi ellenélmény
talán-igen-talán-nem isteni

■ **Olty Péter** (1976): filozófus, költő. Budapesten él.

Mocsok

Tíz éves lehettem. Nedvedző farokkal jött a szobába. Sötét volt.

Csupasz testem remegtette a hideg, a szám kiszáradt. Egy kérdés bukott felszínre torkomból:

– Ettől nem leszek AIDS-es?

Csak nevetett, aztán átölelt szőrös karjaival. Testéből erjedt szag csapódott ki. Alhasomhoz nyomta duzzadt péniszét, s akkor éreztem magamon először a bűn letörölhetetlen bélyegét.

Nem nyugtatott, nem súgott a fülembe semmit, megkapta, amit akart, s már ment is. Hasam csupa ragacs maradt utána, s riadtan néztem bele a sötétbe.

Másnap az iskolaudvaron nekem támadt a Tatai Bálint:

– Valld be, szopod a tesódat!

Rémülten szaladtam volna vissza a terembe, de valami visszatartott. Tovább haladtam mellette, szótlanul, kezeim tépéseket csináltak mindkét kabátzsebemben.

Egyébként én meg Bálint barátok voltunk, együtt sétáltunk az udvaron, körbe-körbe, mint a holdkórosok. Én voltam az egyetlen, akivel ordíthatott. Odahaza biztos nem lehetett, mindenki hatalmasabb volt nála. Én meg kicsi voltam, mint egy babszem.

Ő volt az egyetlen támaszom. Senki más oldalán nem mutatkozhattam az iskolában, az olyan lett volna, mintha felvállalták volna, hogy serkések.

Azóta a füllelt koraeste óta nem is mertem közeledni másokhoz. Másnap már fertőzöttnek éreztem magam. Buzinak. Pedig még nem volt fasz a számban.

Aztán megisméltődött. Délelőtt volt, ekkor már érezni akarta, ahogy egy farok megkeményedik a szájában. Azt mondta, ezt akarja kipróbálni. Nem szóltam, letolta a nadrágom, aztán rövidesen irritáló bizsergést éreztem, de még utána is csinálta. Akkor még nem volt ondóm. Miután ott hagyott, egy ideig ott maradtam az ágyon, feküdtem, mint egy deszka. És féltem. Nem tudom, mitől.

Később már, cserébe, nekem is kellett kóstolnom az övét. Pedig én nem akartam az egészet. Keserű volt és alig fért a számba. De muszáj volt. Nem engedett el.

Többé nem hallottam a Bálinttól, hogy buzi vagyok. Pedig be szerettem volna vallani. Igen, buzi vagyok. Pontosabban... az lettem. Egyszer a Bálint megnézetett velem egy pornót, s az érdekelt az egész filmben, ahogy a nő szopja a vérekes kormányrudat... Akkor már végleg eldőlt, de tudtam, hogy nem így kellett volna lennie. Később is szégyelltem a buziságot, mert nem éreztem magaménak. Mintha csak belekényszerítettek volna, pedig nem így volt.

Idővel rendszeressé vált a dolog. Időnként kölcsönösen nyaltuk egymást. Nem tudtam nemet mondani, hagytam, hogy megszokássá váljon. Így hát megszokott. Mint később mondta, szerelmes lett belém. Én pedig megutáltam magam.

Tizenkét évesen már gecizni is tudtam. Valósággal boldoggá tette az édes, romlatlan nedű. Ő mondta így. Volt idő, amikor minden éjszaka kiszívta, ami volt bennem. Engem is

rászoktatott arra, hogy vegyem be az övét, hogy nyeljem le. Erre sokáig nem voltam képes, de egyszer aztán a farkára tapasztotta a fejem, mint hal fejét a csalíra. A sűrű, maró anyag félrement, sokáig köhécseltem utána.

De azóta már ez is megy. Kamatoztatom is az üzletben. Büszke vagyok rá, hogy mindent lenyelek, ami a számba kerül. Kövér, ragyás az arca, vagy pattanásos a farka... mit számít!

Múltkor egy kopasz hájassal mentem el. Kedves volt, felajánlotta, hogy bármikor hoz nekem papírt, ha kérem. Hozott aztán mást is. Később meghívott a lakására, először volt, hogy nem a kocsis hátsó ülésén csináltam, hanem kiillatosított szobában, hófehér falak között. Először nyalt ki hátul pasi, ezt még a tesóm se tette meg. Aztán főzött nekem.

Amikor kész lett a kajával, azt mondtam, klienssel nem eszek. „Kliens?” Kérdezte nevetve, majd közölte, hogy ő a pasim. Szó nélkül elfogadtam.

Azóta vele vagyok. Már két hónapja. Pénzért még szopok, tegnap pedig meg volt az első kakiszex. De erről ő nem tud. Azt hiszi, hogy ő nekem az első, pedig én nem mondtam semmi ilyesmit.

Én soha nem mondok semmit. Csak csinálom, amire megkérnek. Egy gumibaba vagyok, amit akkor vehetsz elő a szekrényedből, amikor csak akarsz. A számba önthetsz, amit csak akarsz. Bánatot, örömet, bizonytalanságot, pisit vagy gecit. Én mind lenyelem. Még nem tanultam meg hányni. ■ ■ ■

Langy víz

■ Ültünk ketten a kád langyos vizében. Nem figyeltem a *cunáját*, pedig neki már *domborodott*. Így mondta mama. Így bátorított minket az együtt fürdésre, meg hogy nekem már pelyhedzik is. Pedig alig voltam nyolc éves. Egy injekciótól volt, amit egy magánorvos adott étvágytalanság ellen. Összezavarodtak tőle a hormonjaim.

Boriska érettebb volt, látszott a hangján meg a hosszú hallgatásain. Én csak fecsegettem, egy videojátékról főleg, ő pedig valami másra gondolt. Vagy épp csak semmire. Olyan távolinak tűnt, mint aki másik országban van, és nem a sajátjában. Mint akinek papírcsónakja messzi vizeken úszik, s már nem biztos, hogy visszatér.

Pár perc után abbahagytam a magyarázást, mert észrevettem meredt tekintetét. Rájöttem, hogy nagy bánat üli néma szívét domborodni kezdő mellkasa alatt. Mintha csak egy riadt madárka lenne ott: csak verdes szárnyaival, de szabadulni nem bír. Szemében riadság ült, mozdulatai tétovák voltak.

Abbahagytam a pancsolást és már csak a fürdő fehér csempéit fürkésztem bénult tekintettel. Némelyik ferdén felrakottnak tűnt, némelyik hiányosnak. Fölöttük a fal hajszálvékony repedései, mintha csak titkot rejtettek volna.

Hiába néztem rá megint, két szemében semmit nem találtam. Majd a nagyira gondoltam. Óriásokéhoz hasonló, félelmet keltő testére, rengő melleire, s arra, ahogyan két kezével verdesi az életszomorúság e terhes batyuit, amikor dühös. Amikor nagyon ideges Boriskára. A nevelt lányára, aki nem jó jegyet hozott, vagy épp feleselt. Nem mosta elég tisztára a tányért vagy nem volt elég fényes a bizonyítványa év végén. Egyszer úgy állított be

vele hozzánk, hogy falhoz vágta, majd számon kérte rajta hiányosságait. A tökéletességet várta tőle, amit ő maga messze elszalasztott életében.

Egy tárgynak használta őt, akin kompenzálhatja mulasztásait. S valóban, úgy ült ott a kádban, mint egy lényétől megfosztott, kiszigerelt játékbaba. Hiába próbáltam, akkor már nem lehetett megszólítani sem. Már távol járt tőlem és magától, egy messzi vidék messzi partjain. Most is ott sétálgat talán. Nem várva már a megtisztulást.

Néha még most is felidézem arcát. Ő volt a lány, akire példaképként tekintettem. Miután kinyitotta az ajtót, ami elvezet innen, a füledt illúziók városából, valahová, az érzékek nélküli ismeretlenbe, még sokáig sírtam kedves arca után. Hogy mi volt az oka, csak éreztem, és sokat járt eszemben a nagy méregtől ittas vörös arca.

Szinte mindig ilyen volt, nyugtalan és zabolázatlan. Egy jobb életet akart magának, rajta keresztül, de a történetek után már nem akart semmit. Belenyugodott mindenbe. Olyan kiegyensúlyozott és higgadt volt, mint még soha életében. De most már ő is valahol máshol van, ahol lénye többé nem fenyeget senkit.

Az élők pedig tovább emlékeznek, ahogy én emlékszem a lányra, aki megváltó példakép volt nekem, s akivel együtt fürödtünk egy koszos fürdőkád langy vizében.

Én most is langy vízben fürdök, de már egyedül. Nem kellenek játékok, és más sem. Csak a víz, mely láthatatlan, mérgező hordalékokat úsztat. A sárgálló csempék, s a falon a repedések, melyeknek már hallom a meséit. Csak ennyi kell ahhoz, hogy elevenné váljak a tompán lélegző valóság elmém félhomályos vetítőtermében, melyben állóképeket idézek magam elé, hogy átláthatóvá tegyem mindazt, ami kusza, szövevényes álom csupán. Ezek az álmok nem megfajtásra, csupán életre várnak, hogy élhetőek legyenek a belső terek, amelyeket halottaink laknak. Ezért kell emlékezni róla is, és sok más halott lányról, akik életet adnak és végigkísérnek engem magányom füledt, homályos folyosóin. Csak ezért kell nekem Ő is.

Triptichon

(1) Videójáték

Reggel óta zuhog az eső. Apámon meg rajtam már átázott a blúz, alatta próbáljuk mellkasunkat szárazra törölni kezünkkel. Délelőtt tizenegy óta négyszer jártuk meg a piacot, eddig kétszer cseréltük le a videójáték-kazettát, ez lesz a harmadik csere. Mászkálós játékot keresek, de eddig nem tetszett egyik sem.

Apám szokatlanul nyugodt, pedig most én is dühös lennék rám a helyében. A tegnapi tányércsörömpölés óta mintha másabb lenne, a szemében sem látni idegességet, mint rendszerint. Mintha eldöntött volna magában egy nyugtalanító kérdést, amit korábban még csak meg sem fogalmazott magában. Anya viszont éppen most lett csak zavart igazán. Egész reggel sírt, el nem árulta, miért.

Lehet, hogy ezért vagyunk valójában úton. Így tartjuk távol magunkat attól, ami ott hon történt, ami már eldöntötté vált. Amíg nem történt semmi, nem lehetett kiszakítani onnan apát. Folyton csak a punnyadás volt. Most viszont eltört valami, de a gyerekeknek

soha nem mondanak el semmit. Úgy sem érteném meg, mindig ezt mondják. Hagyják, hogy tovább babráljanak a fejemben ezek a furcsa kérdések, melyek bizonytalanná tesznek. A bizonytalanság megszokottá válik, az pedig közömbössé tesz.

Azt hiszem, engem is csak azért foglalkoztat ez az egész hülyeség, mert még mindig nem találtam meg a legjobb játékot, ami megint lefoglal hetekre. Akkor majd megint nem foglalkoztat anya sírása és apa üvöltése. Talán megint visszaáll minden az eredeti kerékvágásba, s én továbbra is üzöm az ipart a szobában, ahogy apa mondja. Anyáék pedig cserepesre koptatják a szájukat a semmiért. Kiordítják magukat, mint rendszerint, aztán belefáradnak, és kit hol ér a fáradtság, elaludnak. Ismerem már én ezt a műsort, ettől olyan fülledtek és tompa fényűek itt a szobák.

De apát még nem láttam ilyennek. Ki tudja, talán nem is lesz több perpatvar. Talán többé már nem lesz olyan az otthonom, mint volt. Apa elköltözik innen, anya meg továbbra is kavarja a könnylevest, s azt esszük majd továbbra is, nap nap után, de már apa nélkül.

Mikor ilyenek jutnak eszembe, legszívesebben menekülnék a kazettáimhoz. Bármilyen is legyen, a legközelebbi játékot már megtartom, s a szobámban majd belefeledkezem, hogy ne jusson eszembe az sem, talán már nem fogunk többé apával így, egymás mellett sétálni a szutykos esőben, s többé már nem töröljük egyszerre nedves mellkasunkat, mechanikusan, mint az állatok. Igaz, apa most se néz rám, talán még magába se, de talán most együtt vagyunk valamiképp. Amíg a bírósági végzés el nem választ. ■ ■ ■

(2) Szalonnáskenyér

Esszük a szalonnát az asztalnál, apa meg én. Régebben katonákat készített belőle, de azt mondja, azt már kinőttem. Én meg arra gondolok, remélem, egy ideig még nem nő ki belőlem, mint a babázásból, sem ő, sem anya. Apa nem szól hozzám, csak némán eszünk a konyha szegletében, mint akik arra születtek, hogy egyenek. Mintha rabok lennénk, akik erre a léha aktusra volnának kárhoztatva.

De talán csak azért eszik némán, hogy ne kelljen anyára gondolnia. Talán most mintha minden gondolata őrá szólna, mintha minden szavával róla beszélne. Már két hónap telt el azóta, hogy elváltak, de mintha tegnap lett volna. Azt hiszem, így érezhetett. Számomra mindent tisztára mos a videojáték, a szívem olyan halk, mint egy bedöglött kakukkos óra. De apám... őbenne nehézgépház működik, ahonnan nemrég szabadságotlák a főnököt meg a művezetőket, s most csak az ösztönöktől túlfútott melósok működnek benne. Talán azért nem szól, hogy ne törhessen ki munkáslázadás.

Anyáról inkább ne is beszéljünk, nem érdemes. Nem is lehet. Egész nap be van zárkózva a félszobájába, én meg ott téblábolok előtte, ha enni kérek. De nem jön ki onnan. Gyakran még szarni se... Apa viszont itt van mellettem, akár meg is foghatná a vállam. Vagy a kezem. De nem fogja. Nem tanulta meg, hogy milyen érzés, talán azért. Én még szeretném érezni, de talán én is ilyen apa leszek. Néma és tehetetlen. De azt hiszem, én nagy kedvvel szelném neki a szalonnáskenyeret katonákra, s szívesen válnék vele együtt gyerekké én is egy-egy pillanatra. Vagy inkább szívesen maradnék örökre gyerek.

Talán az is maradok. Talán apám is az. Azért nem tud velem beszélni. Azért ez a sírig tartó hallgatás. S már nem is fog felnőni magához. A szerepéhez. Örökre így ülünk már egymás mellett, mint két szórtlan kisgyerek, csak rajta már lenyomatot hagyott az alku nem ismerő felnőttkor, belevéste kézjegyét szikkadt, ráncos arcába.

(3) Ajtó

Itt téblábolok anyám ajtaja előtt. Kopogok is néha. Be is engedne, ha lenne ereje megfordítani a zárban a kulcsot. Vagy ha meghallaná. Mert valószínűleg fülhallgatón keresztül hallgatja a technót. Ez nyomja el. Engem a videojáték nyom el, de most az sem, mert gyötör az éhség.

Kimegyek a konyhába, eszek egy kis müzlit tejjel. Alig van. Elfogy. Nemsokára megint kopogtatok. Dübörögnöm kéne, mint ilyenkor apám szokott. De ő nincs itthon. Hat hónapja, hogy nincs. Két hónapja, hogy nem láttam. Ő adott nekem enni, de anyám... még csak nem is eszik. Legfeljebb dugi-csokit a szekrényből. Meg nápolyit, mogyorót az ágy alól. Mint egy magára hagyott kisgyerek. Hiszen ugyanaz a kislány még, mint akit azon a megsárgult fényképen láttam. Komor arc, cérnaszáj, barna szemek, sötét, kiúttalan tekintet. Érte a nagyiék voltak felelősek, akik még egy nyúlnak sem tudnák gondját viselni. Értem meg ő volna az...

Már megint egy órája itt állok. Már nem kopácsolok, csak várom, hogy történjék valami. A hasam is belefájdult a várakozásba. Mindjárt könnyezek, úgy görcsöl. Most meg fosnom kell, csak azt nem tudom, miért. De talán éppen akkor jön ki a szobából egy röpké pillanatra, ami alatt én a trónon nyomom. Inkább várok rá. Áh, a fasz essen belé, lehet, hogy már meg is döglött és most kezd el rohadni. Rohannom kell. ■ ■ ■

Alkoholszintem nulla

■ Óvári Szabolcs 37 éves, egy hónapja került a Nyírkúti Szociális Intézet Átmeneti Szállására. Most azonban a Nappali Melegedőn faggatom, amit az ellátottak csak nappalinak hívnak, mégpedig a terem kényelme, otthonossága miatt. Szabolcs szerint is kényelmes, „van benne TV, a székek nem azok az iskolai fa székek, minden jó”. Ugyanakkor nehezen illeszkedek be, új még neki a helyzet, meg aztán „ilyen sok ember együtt... egész nap csak üldölgének. Mégis mit csináljunk? Semmit. Ketten sakkoznak, ketten kártyáznak, a többi a tévét bámulja. Mi mást csinálnánk?”

Mégis meg tudja állni az ivást, az unalom ellenére is. Már négy hónapja. „Tiszta vagyok, mint a desztillált víz, egy csepp se nincs bennem. Eskü. Alkoholszintem nulla.” Még hiányzik neki, de megesküdött, hogy nem folytatja, hiszen emiatt úszott el még a lakás is, az élettársa is emiatt hagyta faképnél. „Ráadásul csípőprotézisem lett, tiszta roncs vagyok, de csak továbbevickélek valahogy.”

Megbánt már mindent, de nem érti, hogy jutott idáig. A szülei elhanyagolták, de hogy ez lenne az oka? Nem hisz benne. Hiszen az rég volt már, a most meg most van, nem szabad rágódni a múlton. A változáson kell dolgozni. Azon töpreng most is, hogyan másszon ki ebből a pöcegödörből. Persze az alapkényelem megvan, de ez már nem élet. „Ez már csak vegetálás. Ennyi erővel vissza is szokhatnék. De lennie kell valami kiútnak. Csak hinnen kell magamban. Mindig ezt mondogatom magamnak, ha más nem is mondta sosem.”

Szabolcs valóban ezt ismételteti minden nap, mint egy imát, a társait már az örületbe kergeti vele. Ha ilyen szorgosan hajtogatja, talán úgy is lesz. Ha megsegíti a Jóisten, talán eljön számára egy szebb holnap, talán az ő arcára is süt még a napfény. De egyelőre még hideg van. Folyton csak fázik. Nyáron is. Nem működik a belső fűtőrendszer, így mondja. „De lesz ez még másképp”, nyugtatom. „Lesz, bizony. Miért ne lenne? Ezt mondom én is. Ezt mondogatom egész idő alatt. Csak hinnen kel magamban.” ■ ■ ■

Kivonulás

■ Úgy reszketek, mint egy rab az üres cellában tél közepén. Arcomról rózsaszirmok válnak le, s úgy hullnak a feledés sötét vermébe, miképp emlékeimet szívja magába az elmúlás köde. Még előhívok néhány képet életemből lelkem sötétkamrájában, úgy váltogatják egymást, mint a rövidfilmek.

Emitt gyermek vagyok még, s falovacskákkal mentek át néhány bajszos huszárt a lövészárkon túlra, amott Karolina nevű unokahugocskámmal babázok, s tűzhellyel, tévével, franciaággal rendezem be a babaházat, mindennél jobban ügyelve a színharmóniára, egy másik helyen pedig már a szép Annácskával vagyok, s a hideg szépség e földi istennőjének ölében pihentetem fáradt fejem. De most lehelete nem égeti ajkam, szemeiben nem látom már csillogni az éjszaka fényét. Ő hamarabb elhagyta ezt a szomorú helyet, mint én, hogy a megnyugvás időtlen paradicsomába költözzön. Testéről rendre váltak le a szirmok, s most ekképp hullnak rólam is egy boldog élet nehéz vízcseppjei.

Hiába kapaszkodok ágyamba, magába nyel, s lassanként elviharzik innen minden limlom és illúzió, amely az élethez kötött. Nagyvonalúan felrajzolt, fehér madarakat látok a falon, azok kísérek most engem utolsó utamon. Tudom már, földíjjal várnak a túlsó parton, s gyermekkorom vágya teljesül: égig érő homokvárat építhetek a földön.

Persze, ez is csak illúzió. Bolondság minden, ami volt, de épp ezért volt szép. Csakúgy, mint a lila lovak, bús ördögfejek, melyek most engem becsukott szemmel kísértének. De jaj, most ráncos bőrű, meztelen boszorka áll ott, s amott egy hatalmas száj, felette már alig serken a szőr. Nem így kellene kivonulnom innen, de most már hagyom. Becsukódik mögöttem a bőr, s elpihenhetek végre egy hatalmas, sötét zsákba varrva. ■ ■ ■

■ **Támba Renátó** (1987): író, neveléstörténész. Doktori értekezését a gyermekkor-történeti ikonográfia tudományterületen védte meg. Versei, kisprózái több folyóiratban jelentek meg. Jelenleg Budapesten él, polgári állása szerint orvosírnok.

Mezítláb

Az üzenet egy rándulás
maradt az ujjpercemben.
A ráncok kivasalása után
gyalog indultam hozzád.
Egy kutya a járda közepén
az utolsó cseppeket itta
a koszos tálból, rám mordult,
úgy nézett, mint te,
amikor néhány hónapja
hosszanti vágást
ejtettél napjainkon.
Akkor már lyukas volt
a szúnyogháló,
éppen teregetni akartam.

Majd hirtelen ismét az utcán
találtam magam,
a kutya már sehol,
blézerben voltam
és megálltam,
talpamat úgy karcolta
az aszfalt,
mint ahogy a nyelvet
a rég kiszáradt itató alja.
Azóta szavak nélkül tengődöm,
és az új felvonás terhe
már egyedül az enyém.

Csíkos és pötyyös

Előveszünk egy színezőt?
Te rögtön képeket látsz,
míg én csak bámulok,
és az egyik Grassmann-törvénybe
bonyolódva várom,
hogy a felület világosodjon.
Aztán összerendeznek.
Te nem mozdulsz,
csak hirtelen beültetsz
göndör fürtjeidbe
és úgy hintázunk,
ahogy vörös hajszálaidon
az elmúlt évek.
A szél meggyűri
a vasalt blúzokat is.

Egyszerre vagy
az összes szín és forma,
kivéve a hagymát,
mert az rétegekből álló pusztulás.
Felemás fülbevalót rajzolok
a pálcikaembereknek,
tőled tanultam,
és a pontatlanul megrajzolt fejük
fölé buborékokba írom
a szavakat, amiket meg kellene
gyónnom. Csak remélem,
hogy ha fel nem is oldozol,
legalább megérted,
hogy sosem tudtam
a vonalon belül maradni.

Egy másik reggel

Álmomban még mindig
ott fekszel mellettem,
semmit se mondasz,
csak megigazítod
a dunyhára terített pokrócot.
Fölöttünk harmincméteres kaucsukfák
terpeszkednek világosszürkén,
zöldesfehér virágokkal,
körülöttünk a lepedő talaját
mindenhol a sötétől fuldokló,
rothadó növények borítják.

Fázol, mint mindig,
szürke Duna kavics a szemed.
Összeszorul a gyomrom,
ahogy szó nélkül távolodsz.
Ébredés után
a belém szorult levegő
veled együtt távozik,
aztán minden reggel egy
kicsit távolabbra engedlek,
míg egyszer már
nem várlak vissza.

Gomblyuk

Az első telem vagy sapka nélkül.
Két fecskendőnyi halállal fizettem
tizenhét év hűségért.
Úgy puffantál a félórás gödörbe,
hogyan közben éreztem
a testedből kiáramló szagokat.
A tüdődre estél.
Az utolsó hangot,
ami távozott belőled,
másfél méterről
sem hallottam tisztán,
csak markoltam az ingemet,
majdnem tiszta volt.
Mindenképpen illetlenség
fehérbe csomagolni
magamat és téged.

TÉRISZONY

Az Európa-kiállítás

E lőször a hajó lépcsőjére ültünk le beszélgetni Felixszel, német barátommal, aki még gyerekkorában költözött egy bajor kisvárosba a szüleivel az akkoriban szétesni készülő Jugoszláviából. Büszkén vallotta így magát az első hullám gyermekének, és amikor megkérdeztem tőle, találkozott-e valaha Dzsoko Rosziccsal, a híres keleti-európai „eastern” filmsztárral, mindig csak annyit mondott, „a pasas bolgárnak vallotta magát, úgy-hogy én nem ismerem”. Ő maga pedig német kisfiúként mutatkozott be nekem, amikor először látogattak el hozzánk a káptalanfüredi nyaralónkba, a Balatonhoz. Rögtön a bemutatkozás után aztán a tesójával, aki már egy müncheni kórházban született, átnyújtották nekünk a családi Fa dezodor ajándécsomagot és a két adag Spee mosóport a Nagyinak a fizetésén felül, amiért kiadja nekik a panorámás balatoni nyaralót.

Félix letette a koktéliját a hajó lépcsőjére, majd, mert feltettem neki a lehető legkínosabb kérdést, hogy jól értem-e az egészet, és a németeket még mindig furdalja-e a lelkiismeret, megsúgta, hogy igen. Erre aztán felbosszantottam magam, amiért erről itthon senki sem mer beszélni. Talán mert nem is értené senki: tőlünk idegen a kollektív lelkipurdalás érzése. És azt hiszem, Felixszel ez volt az első beszélgetésünk a felnőttkor hajnalán, ott a fellegekben, ahol már érezhetően más dolgok érdekeltek bennünket, mint addig, és ettől aztán elszomorodtam. Hónapok óta nem találkoztunk, ezalatt pedig szépen és fokozatosan emelkedtünk, a táj pedig kiterült a lábunk alatt.

Aztán eszembe jutott valami. Kötöttem az ebet a karóhoz, mert nem lehet, hogy csak úgy veszni hagyjuk a közöttünk fennálló, jól bevált viszonyrendszert.

– Tudtad, Felix, hogy a treppendorfi musikhausban még mindig egy egész raktárnyi terület jut egy-egy hangszermárkának? És ez már csak amiatt is különös, mert úgy tűnik, hogy az amerikaiak nem küldenek több gitárt közvetlenül az európai piacra, a Brexit óta pedig közel felével emelkedtek az árak? Katasztrófára lehet számítani a közeljövőben, főleg akkor, ha igaz, amit az elemzők mondanak, és bekövetkezik az újabb zenetörténeti boom – mondtam Felixnek, aki erre megvonta a vállát. Olyan bosszantó módon, amitől az ember azt hiszi, hogy szarik az egészre.

De Felix már csak ilyen volt, kissé elkényeztetett, nagyra nőtt, és hatéves kora óta Bayern München-meccsre járt, sőt edzésekre, mert az apja pályagondnokként dolgozott az egyesületnél. Az örege, mintegy a dezodor és egyéb tisztálkodási márkák alternatívájaként,

folyton ajánlgatta is nekünk az eredeti Adidas joggingszetteket, téli kabátokat és mezeket, hiába mondta neki apám, hogy nem fogom szeretni őket, mert nálunk már több generációs családi hagyomány a német foci szívből való utálata. Ha csak meglátta a nagyapám Sammert, a Dortmund válogatott védőjét, teli torokból visítani kezdett. És persze csak tetézte a dolgot, amikor 1996 nyarán, a közös balatoni meccsnézés alkalmával Bierhoff kettőt is bólintott a cseheknek az Eb-döntőben, azok után, hogy apám kedvenceit, az angolokat is kiejtették.

Mielőtt azonban Felix reagált volna a treppendorfi musikhaus kínálatát érintő felvesémre, a pulthoz sétáltunk. Enyhe szédület fogott el, amikor felálltam, de igyekeztem nem pánikba esni.

– Mégis milyen elemzőkre gondolsz? Milyen musikhaus? – Kérdezgette Félix, mire én elmeséltem neki, hogy még jó pár éve találkoztam egy kedves barátommal, Jancsival egy újlípótvárosi indiai kávézóban, ahol a pali arról számolt be, hogy éppen egy közép-európai, emlékeim szerint szintén német székhelyű céghez készül csatlakozni, ahol az ilyen és ehhez hasonló potenciális jövőképeket, marketingtrendeket, eszméket, divatokat, áramlatokat elemzik. Egyszóval ők a hivatásos paranoiaszervezet, így másra sem számítani tőlük, mint ezekre a látszólag légből kapott előrejelzésekre és elméletekre, így az ominózus jóslat is tőlük származik.

Felix erre bedühödött, kivette a sört a kezemből, majd beleivott. – Tudod, néha azért nem szeretek veled beszélgetni, mert mindenre van egy kész fogalmad – mondta. – Egy hülye esztéta vagy, a létezésed egy átfogalmazott, mesterséges, dércsípte hologram, szavak erdeje, ahonnan nem tudsz szabadulni, és mindenre kitalálsz valamit. Ez a te bajod, a történelem gyermeke vagy, ahelyett hogy szabad lennél. Hagyd már ezeket az elméleteidet! – fejezte be, majd odacsapta a műanyag poharat a pulthoz, én pedig ledöbbsentem, mert Felixhez képest, azt hiszem, még én is szenvedélyes és magamutogató örültnek számítottam. Úgy látszik, egészen eddig a pillanatig.

– Nem kell félni a teóriáktól, a teória a jóbarátod, megédesíti az életet, és csak úgy sitty-sutty, röppen az idő. Nem gondolod?

– Én német vagyok – Na, igen, hát már megint...

– És ez azt jelenti, hogy nem vagy fogékony egy kis ötletelésre? Ne legyél erőszakos, ez nem a Bayern–Borussia!

Ezek után mindenestre úgy láttam, hogy jobban teszem, ha udvarolok neki egy kicsit. – Tudod, mikor Amerika térképét bújom, elfog egy vágyakozás, az ismerős utáni sóvárgás, mintha az Egyesült Államok térképét nézegetve gyermekkorom felhasadt aszfaltját kapirgálnám. Valahogy az az ország az emlékezetem része, mert már annyi filmben hallottunk róla, ismerős az egész, az aszfalt színe és festése, a nevek, a márkák, a dél jelentése és a keleti part jelentése, a kaliforniai napfény színvilága, a bevándorló bűnözők nevei. Közben pedig lehet, hogy nem is létezik az egész. Na, ennek a helyét próbálja most átvenni ez az ország, a tiétek. Itt születik most újjá a rockzene, egy iránymutató, polgári egyesülés eszményképe, ahol húsz év múlva már nem lesz benzines autó, a vonatablakok pedig érintőképernyőt hordoznak. Befogadjátok és újra elosztjátok a világot, és közben ez a félelem, ez a lelkipurdalás áthatja a közéletet. Az amerikai álom helyett itt az új, gondoskodóbb, tudatosabb német álom. Mit gondolsz? – kérdeztem végül, és közben arra jutottam, mert láttam, hogy Felixnek megcsillan a szeme, hogy talán még sincs ellenére egy jó kis elemzés, ha abban valami kedvére való dologgal találkozok.

– Ezzel csak az az egy baj van – kezdte Felix –, hogy a legnagyobb csodára még a németek sem képesek. Mert nem tudják kizárni a traumát, a katasztrófát, a halálhírt, a terror különféle szintjeit és megtestesüléseit, a mindenféle emberi rosszat, amiről a hírekben hallani, amit az utcán tapasztalni, úgy, hogy az ember ne féljen és rettegjen mindentől. Így aztán sokszor már élni sem tudunk, mert ha jókedvünk támad, eszünkbe jut minden, ami a világban történik. El tudod ezt képzelni? – kérdezte, ám ebben a pillanatban döccentünk egyet, a hajó elfordult, és így a tekintetünk most délkelet felé irányult.

Felix arcán az undor futott át, majd egy furcsa, merev szemlélődés, fókusz, legvégül talán a kétségbeesés. A tekintetét követve aztán láttam, miről van szó: népek özönlenek és gyülekeznek a déli határoknál. Furcsák, hangosak, szegények és gazdagok, reszketnek,

és ismerősek, nagyon is ismerősek már Bécsből, a Favoriten környékéről és a plázákból, és a budapesti körutakról. Egy-egy kézben méregdrága készülék csillog, máshol egy fedetlen, kopaszodó fej, hónuk alatt hamis menetlevél, szívük mélyén egy, az enyémnél még erősebb és indokoltabb mehetnék. És megéreztem, ahogy az irányukból megindul a szél: mennyi vágyakozás és hódolat egyesített erővektora! Hódolat, hódolat a nagy Európának!

– El tudom képzelni – válaszoltam. – De kötve hiszem, hogy ennek az erős népnek a lezármazottai rettegve élnék le az életüket.

– Nem is! De magunkra vettük a feladatot, hogy a történelem ütőerén tartsuk az ujjunkat. És nem csak mi, hanem te is. Az egész internetes hírterjesztés is ezt a célt szolgálja. Tudhass és tudj is mindenről, ezért hagyd a világot, és mindent csak virtuális formában fogyassz el! Nem kell *ott* lenned ahhoz, hogy élményhez juss, ezt a te nagy és kedvenc emigráns filoszod is megírta, aki a kaliforniai napfénybe menekült a fojtogató közép-európai ködből, ahol minden sarkon egy depressziós emlékműbe botlasz. Az amerikai emlékművek dicsőítenek, mi csak siratunk, mert itt nincs más, csak a történelem. Ott minden a győzelemről és az erőről szól – mondta Felix, és ahogy beszélt, próbáltam felmérni, mégis hogyan jutottam idáig, eddig az új, furcsa hitrendszerig, éltető vágyakozásom új tárgyáig. Közben futva oldalra sandítottam, és újból megpillantottam a gyülekezőt a távolban, ahol a dicsőség luxus, ahol az otthon az egyetlen potenciális kilátás. Az én sóvárgásom a rockzene dúrakkordjaiból táplálkozik, az övék a véres polgárháborúból. Ilyen lehet a különböző hatalmak és erők közé szorulni.

Ekkor aztán újabb döccenés ráz helyre, hideg támad, és már-már kicsordul a könnyem. Újabb szintet ugrottunk, az oxigén pedig egyre csak fogy. Így nem jutunk semmire – gondoltam, és a rögtönzött installáció kárba vész, ahogy a pénzünk is.

Emlékszem, évekkal ezelőtt változott meg bennem valami, mikor először gondoltam rá, hogy el kéne menni, északra, Peenemündébe, a haditechnikai múzeumba, amiből egy híres és láthatatlan amerikai hős csinált egykor mitikus helyet: az elnyomott spanglik csikkait talán még mindig arrafele fújdogálja a metsző, balti-tengeri szél, sisakja a fagyos vízen himbálódzik. Azon a nyáron a németek úgy ejtették ki az angolokat, hogy Lampard élete legszebb gólját nem adta meg a bíró, de nem volt min felhördülni, ugyanis a Fritzek a következő körben aztán a támadósorban az ördögös Messivel, a kispadon az őrzőngő Maradonával felálló, már-már legendás argentinokat is egy négyessel küldték haza. Nem volt helye utálatnak, csakis a hódolatnak. Joachim Löw el-elpöccintett egy keményre gyúrt fikát, de mi ezen sem akadtunk fent, mert nem volt apelláta és ellenállás, és hirtelen visszaköszönt a jó öreg 90-es évek futballhangulata. És ahogy azon ámuldoztunk egy szentendrei kocsmában, hogyan tekereg a védők között a gülü szemű Özil, arra gondoltam, talán én is lehetnék egyszer német. Egyszerűen nem tehetek róla, mindig valahol máshol, mindig valaki más akartam lenni. A tesitanárom tizenkettedikben felajánlotta, hogy egy kapcsolata révén Németországba mehetnék próbajátékra egy harmadosztályú csapathoz. Nemmet mondtam, mert szerelmes voltam. Bárcsak rám szólt volna valaki, bár tudtam volna, hogy az akkori vágyaim még fabatkát sem érnek!

De mindebből talán jobb visszavenni, gondoltam Felix oldalán, aki túlsorbulat übermensch-komplexusából kiindulva ezt a fura sóvárgásomat egy legalább ugyanannyire furcsa, nyakatekert árjaelméletként értelmezné, hiába a legtisztább jószándék és a legmélyebb tisztelet.

– Nyugat-Európa nem ettől veszélyes – mondtam Felixnek –, hanem attól, hogy az álma nagyon is valóságos, miközben a történelme igazságtalan és véres. És ezt sosem fogja feldolgozni, Amerika pedig vagy szintén errefelé tolódik, és feltartott kézzel lavíroznak maguk is az idők mocsarában, vagy majd jön egy újabb déli macsó a winchesterével, és beledurrog egyet-kettőt a levegőbe a délkörök mentén, ahogy szokta, és végül maga is mítoszt épít.

– Trumpra célzol?

– Nem célzok én senkire. De hagyjuk a szóvicceket! – mondtam.

Az egésznek, ennek a tehetetlen mehetnének persze van egy másik dimenziója is: a múlt, amit olyannyira szeretünk megőrizni egy sajátos, produktív módon. Visszahozni a hetvenes éveket, eredetiben, aktuálisan, hogy valóban nekünk szóljon! Egy piciny, szeltnyi Woodstockot, egy kis szabadságot! De Annával, a barátnőmmel hosszú évek keres-

gélése után sem jutottunk el a Duna Jam fesztiválra, mely, a nevéből is adódóan, egy Duna-menti országokban tartott, titkos rockfesztivál-sorozat, ahol festői környezetben rekonstruálják táj és a kultúra együtt állását: homokos parton előadott sztoner-rock himnuszok, Black Sabbath-újrajátszások, húsz perces, lehangolt gitárszólók – nyers hangszerelésű, öreg csöves szettekéből; mezítlábas dalok, lobogó hajkoronák, égő szakállbokrok, belső utazások, az új évezred új imái, egy furcsán tudatos álomban. Legalábbis így képzeljük el a retro-hatású, filterezett képek alapján, amit Lupus Lindemann, a tavalyi Duna Jam rezidens bandájának frontembere osztott meg az Instagramon mindenféle adat nélkül. Álom is marad így az egész, ugyanis a legutóbbi részletes anyag a hat évvel ezelőtti fesztiválról került fel az internetre, a helyszíne persze ennek is titkos volt, mint ahogy minden más vonatkozó adat is az. A kiváltságosoknak közel ezer eurót kell perkálnia a foglaláshoz, hogy századmagával élvezze a jobbnál-jobb mutatványokat, és hogy mindezek előtt, és egyáltalán azt is megtudja: hova kell majd utaznia.

Mikor végeztem a miértekkkel való számvetéssel, reménykedve, hogy ettől valamennyire oldódhat a lelkifurdalásom, amiért nevetséges, fejlett világ béli sóvárgásaimat a szerencsétlen menekülőkéhez mérem, nekidőltem a korlátnak, és ismét a távolba bámultam. Ezúttal viszont már az ellenkező irányba, nyugat felé, és a nyugalom helyett az önérzet, saját kis világom megvédelmezése jött rám. Arra gondoltam: miért ne lehetnének nekem is vágyaim? Miért ne lehetne őket beváltani? A felhők eközben tovaúsztak, majd látszani engedték a nyugat felé menekülő napot, lilás-vöröses fényeket eredményezve az Atlanti-óceánba vesző horizonton. Egy olvasmányélményem jutott eszembe, ami egyszerre nyújtott menedéket, és szította fel bennem a sóvárgást és a menni akarást. Amibe, legalábbis ekkor kezdett bennem világossá válni, bele lehet betegedni.

– Ismered a fiatal magyar zsánerszerző regényét, amiben egy örült professzor beugrik a léghajójába és üldözőbe veszi a naplementét? A címe: *A horizont ostroma*, és a főszereplő, vagyis az öreg, nem kisebb célt tűzött ki maga elé, hogy minthogy képessé váljon az egy adott pontból belátható életter mögé kerülni. Pontosabban fogalmazva, a saját ismereteit és világról való tudását akarta nem-lexikális értelemben meghaladni – legalábbis a kritikusok által kibontott allegória szerint.

– És az öreg is egy igazi sztoner, jól sejtem? – kérdezte Felix. – Néha a nyelve alá pakolt, esetleg elszívott ezt-azt.

– Nagyon tévedsz! Azazhogy pontosítanom kell. Igazi hippi volt az öreg, ez kétségtelen, és az ötlet maga is talán *azokban* az években fogant, de valódi, lelkiismeretes elkötelezettség volt a metafizikának, a világ megértésének. Fel is rótták neki számtalanszor, hogy csak az orra elé nem lát, folyton kiönti a vizet, elejti az aprópénzt és leeszi a szép fehér ingeit, míg a végtelenségen tartja a szemét. Ezzel kezdődik a könyv is: az asszony ráun a folytonos átszellemültségre, és mert tudja, hogy a pali nem nyugszik, amíg meg nem találja, amit soha meg nem találhat, könnyes búcsút vesz hősüinktől, aki erre kilő a szférák közé.

– Ahelyett hogy inkább eljárna néha kocsmázni, ahol kártyázhatna, vagy nézhetné a nőket – mondta Felix, majd felállt és maga is a távolba bámult, talán saját horizontja és világa határait igyekezett letapogatni.

Én viszont újból elfordultam, Peenemünde felé, és közben Annára gondoltam, meg a híres amerikaira, és egy hűvös északi-tengeri kempingre. A professzor horizont-hajszája vajon arra enged következtetni, hogy semmi sem váltható be? Vagy talán éppen hogy arra, hogy nincs megállás, mert a horizont örökké elmozdul, a nap felkel, és olyankor mindig van mit megkeresni? Talán ez az élet lényege és megfejtése. Oxigén-hiány ide vagy oda.

– Tudod, amiatt gondoltam rá, hogy jó lenne oda menni, északra – mondtam Felixnek –, mert úgy éreztük, arra felé már nem ér el a terroristák keze. Ehhez képest egy ismerősöm, aki a párizsi Disneylandbe készült nyaralni, azt mondta, „ha meg kell halnunk, akkor meg fogunk halni.” Ám ahelyett, hogy ez végtelenül letört volna, hirtelen magamon éreztem a világegyetemet, a nyugalmat, a tudást, hogy *minden egy*, és láttam a lehetőségét annak, hogy a félelem előbb-utóbb véget érhet.

Felix ekkor a vállamra tette a kezét.

– Gondolod, hogy a félelemnek belül kell véget érnie? – kérdezte, amire azonban már képtelen voltam válaszolni, és tekintetem a szűk területen felhúzott pulton egy brossúrára

tévedt: *Út a fellegekbe: Európa megtekintése – Deutsches Museum*. Mögötte, és lent pedig a látvány véletlenszerű, ready-made beállításai odafentről.

– Máshogy válaszolnék: talán Európa most tanulja meg jól érezni magát. Ez pedig kemény munka, leszámítva a mérhetetlen alkoholizálást. – Felix azonban a szokásos manőverrel kitért a fajsúlyos lehetőség elől.

– Azt mondd meg inkább – kérdezte –, hogy mire jut ezzel utazással az a doki regényben, aki a horizontot kergeti?

– Hát nem érted? Ez egy szép metafora. Felszállt valamire, hogy is hívjam: a filozófusok ballonjára... Ez egy új hagyomány lehet például.

– Jó volna ez egy kiállítás címének!

– Látom is az alcímet: *A szemlélődés világtörténete* – mondtam nevetve.

– Ez éppen olyan hatásvadász, mint az álmaid, és a mítoszaid – nyögte ki Felix. Ekkor azonban váratlanul hatalmasat rándult valami.

Felix hanyatt vágódott, én pedig félig rá, félig mellé zuhantam. Úgy éreztük, az amúgy is ingataggá vált talaj a lábunk alatt ezúttal végképp megindul. Súlyos, mélyről jövő morajlást éreztünk, reszketett a térdünk, majd nem sokkal ezután észrevettük: a mellkasunk is. A rezgés végül tompulni, majd ismétlődni kezdett, szinte úgy tűnt, hogy ritmust és dallomot formál, jelentése van.

Eközben a barátom pufidzsekijének márkajelzésére pillantva húsz év lelkifurdalása tört rám: talán el kellett volna fogadnunk azt a temérdek Bayern München-es ajándécsomagot, mert az egészet, az egész gesztust félreértettük. Bár a hovatartozásról, egyfajta szubkulturális elrendeződésről szót az egész, rosszul értelmeztük a kedvességüket. Mindegy az, hogy Bayern, vagy nem Bayern, a lényeg a kötelék, a barátság, a lehetőség, a törődés, ami egyre csak fog. Elveszett lelkek élnek itt alattunk, én pedig egyre, egyre homályosabban látok, és lassan biztosra vehetem, ha nem történik valami, kitör rajtam a pánik: a legösibb emberi reakció, mely felhatalmaz a menekülésre, erőt ad, de ha a négy fal között jön rád, megőrjíti!

A kedvesség és a hála melege áramlott szét a testemben: a Fa dezodorok, szappanok, a Spee mosószer és a Nagyim ruhájának nyári illata! Kecsapos lángos és a gumimatrac szaga, a mohától izamós strandlépcsők, a naptej ragacsos állaga, a víztől a homokozóig vödörben elhordott, félig kilötyögtetett vizek bánata! Szerettem volna megölelni Felixet, de ahhoz túl kövér volt, másrésztől nem örülne neki, mellesleg elrontanám az ő műélvezetét is.

Egymásra néztünk, én pedig azonnal a telefonomhoz kaptam, mert észrevettem, hogy váratlan hírlevél érkezett. Egy *Editor* nevű felhasználó küldte, de ekkor nem akart leesni, hogy ez mégis kit takarhat. Eközben láthatóan újból feltámadt a szél, olyan szél, hogy attól az ember határozottan úgy érzi, a légkörben jelentős változás készülődik. Mondjuk egy kiadós vihar.

– Miért, ha körbe nézel, te mi látsz? – kérdezte Felix röhögve, míg nagy nehezen feltápaszkodott és mindkét karjával felkönyökölt a pult mellett, a sarokban.

– Arra gondolok, hogy sokkal több rejtőzik ebben a vidékben, amint amennyit eddig elmondtak róla. A mesemondóink szemellenzősek, túlzottan európaiak, a lelkük kötött, a homlokuk magas, és ahelyett, hogy fénybe lépnének, inkább a homályba húzódnak.

– Úgy beszélsz, mint akinek már kész tervei vannak a jövőre nézve – mondta Felix.

– Lehet, hogy igazad van, mert én látni akarok, valami nagyot, de az is lehet, hogy csak egy fesztiválra szeretnék végre eljutni, talán éppen ide, Németországba – válaszoltam neki, ám ekkor ismét erőset, elemi rántott rajtunk az a láthatatlan természeti erő. Felix megint röhögött, de nála, úgy hiszem, ez már a félelem jele volt, és úgy éreztem, valamivel tartozom neki, ha már idecibáltam, majd kiborítottam.

Ehelyett azonban úgy tettem, mint ezidáig mindig és folyton, elmerültem az álmaimban és közben már egy újságicikk lead-szövege jelent meg előttem, vastagon szedve:

A turisztikai ballon kipukkadását okozta, mikor a híresen rejtett helyszínen megtartott, méregdrága fesztivált, az úgynevezett Duna Jam-et, melyet évek óta valahová Duna folyó táján értelmezett közelébe szerveznek, lényegében mindig valahová Közép-Európába, az Adriától a Szudétákig, ezúttal Berlinben kapott helyet.

És mi ezúttal sem voltunk ott, fogalmazódott meg bennem a cseppet sem életszerű, elképzelt reakció, keserű, nem kevésbe kitalált tapasztalatunk tételmondata, amit Annával, évről-évre, újra meg újra elmondunk.

Anna, Anna! – jutott eszembe.

De ekkor már úgy éreztem, megteltem, kipukkadok én is, mert talán én magam vagyok a lufi, és szerettem volna, elemi erővel vágytam rá, hazamenni Annához, vissza a szállásunkra, aztán haza, a lakásunkba, Magyarországra, véget vetni ennek az egésznek! Ugyanis félni kezdtem, elemi, indokolatlan félelem tört rám, ami annál erősebb, mert belülről, és a semmiből jött.

Ám ekkor Felix meglökött, én pedig majdnem lezúgtam a szédítő magasságból.

– Szedd össze magad! – kiáltotta felém eszelős tekintettel, majd újfent elröhögte magát, én viszont zihálni kezdtem, mert egy belső felhajtó erő azt súgta, félnem kell az ugrástól, és nem is átvitt értelemben, hanem egy valódi, komoly következményekkel járó ugrástól.

Már egészen és szó szerint megrészegültem, elvettem egy pogácsát a pultról, és kelet felé hajítottam, hogy enni adhassak a rászorulóknak. Mert erre vágytam, segíteni, adakozni, befogadni, megérteni, még ha gyakorlatban ez nem is lett volna ilyen egyszerű. Túlszorultam, úgy áramlottak bennem az érzések, mint egy önbizalomhiányos tinifuóban. Egy kép: ahogy gyerekkoromban arról morfondírozom, hogy ha híres és gazdag focista leszek, Afrikának ajándékozom a pénzem egy részét, alapítványom lesz, mint az akkori kedvenc gitárosomnak, Santananak, akinek a bajsza és a göndör haja, akár Rudi Völleré a 90-es focivében: az a jellegzetes közép-európai bajusz! Az az egyedülálló, passzív-agresszív férfisörte! Kiállításra vele! Legyen ez is egy unicum, csak a miénk, mert igen, az apáinknak is ilyen volt, apáinknak, aki egyszer levágatta, és akkor kettéhasadt a gyerekkor balzsamos égboltja!

Elővettem a telefonomat, és felhívtam Annát, elegendő volt, és hiányzott az összetartozás melege is. – Francba az egészszel – mondtam neki –, csináljuk!

– De inkább most már gyertek le, jó? Élünk tisztán és szépen. Biztonságosan!

– Lejövünk, ígérem! Most már le kell jönnünk. És valami mást fogunk csinálni, rendben? – mondtam neki a telefonba, majd letettem. Ekkor oldalra pillantottam, és láttam, hogy Felix bólogat, elégedetten nyugtázza az ügyet, elővesz egy cigit, és rágyújt, mintha nem lenne így is vége mindennek. Tombolt a szél, térdig érő ballonkabátja lobogott Európa égboltján. A sötétszürke, vihar előtti háttér vészjóslóan emelkedett mögötte.

Ezalatt újabb elmozdulást észleltünk, és a táj fokozatosan közeledett, a magasság csökkenni, az oxigén, jóbarátunk, sűrűsödni, a pátosz, az engedetlenség, a filozofikus hangulat pedig oldódni kezdett, és lépésről lépésre rádöbbentünk, az egész mennyire fullasztó, művi hallucináció volt. Kivéve a megélt félelmet, a páni sokaságot, mert az mindig valódi.

TÉRISZONY

Makai Máté: 1986-ban született Veszprémben, jelenleg Szentendrén él. Kritikusként több lapban publikált, irodalom- és kultúraelmélettel is foglalkozik. Első prózakötete, a *Koriolán dala* tavaly jelent meg a FISZ-nél.

Túl éneimen

Ne vegyétek, ne, majd zokon,
 ha elmegyek, van rá okom,
 félelmeken túl s célokon,
 ködképeken át s álmokon,
 túl kevésen és túl sokon,
 teremtesen túl s roncsokon,
 kocsmákon át és bárokon,
 azértéken, *habárokon*,
 szingliken túl és párokon
 (pá ismeretlen, pá rokon!),
 túl a szolgán, túl zsarnokon:
 túl böjtön, túl mámorokon,
 születésen, halálomon,
 túl azon, hogy ezt mondhatom.

A láthatatlan

Ha mondható, kimondhatom,
 s azt is, mi mondhatatlan.
 A láthatókat élteti
 velem a láthatatlan.

Kié, mondd, kié?

Kié itt ez a névtelen test?
 Kié a testtelen-egy lélek?
 Kié a létből felhangzó *élek*?
 Kié e fényt adó képzet?

Ki lesz a *ki*, majd ha nem élek
 Kié a testem, kié a férgek?

Ki az évgyűrűk, s ki lesz a kéreg?
 Mit vágnak akkor az elkopott élek?

Ha nincsen *honnán*, mondd, hová térsz meg?
 Ha különléted álmából ébredsz,
 mivé változnak mind a személyek?

Hogyha magaddá lobbán az éned,
 s nem lesz ha kitől, mi lesz a *félek*?
 Hová lesz közös képünk, az ének?

Varga Imre (Kisgyarmat, 1950): költő. Legutóbbi könyvei: *A magányos vadlúd csapatban száll* (Naplók, feljegyzések, 2014), *Varga Imre legszebb versei* (2015), *Tölgyfa-testvér. A szlovák népköltés antológiája* (2016).

Led Zeppelin és Grendel ezredes

■ Számomra az egyik legváratlanabb élmény veled kapcsolatban a zenei világod felfedezése volt – a világhálónak hála. Viszonylag későn adtam be a derekam a Facebooknak, és először kifejezetten meghökkentem, amikor a zenei megosztásaiddal találkoztam. Viszont hihetetlenül élvezem, amikor Led Zeppelintől kezdve a Black Sabbath-on át, Rolling Stones, Deep Purple, Pink Floyd vagy az Emerson, Lake & Palmer egy-egy gyöngyszemét eszembe juttatod. Mesélnél erről, a rockzenével való találkozásodról, az első felfedezésekről?

– A Hegyi ligetbe (Horsky Park) 1970 őszén költöztem be, és itt laktam három évig. Ez a kollégium nem volt messze a várostól, tulajdonképpen a belvároshoz tartozott, és a kollégiumok legszebbike volt. Hatalmas park vette körül, úszómedenceje volt, lányok és fiúk vegyesen lakták. Nagy táncterme volt, szombatonként diszkóval, de akkoriban még nem annak nevezték. 1970-ben a kollégiumokban még viszonylag szabad légkör uralkodott. Mondhatni liberális.

Ebben az évben az országban már zajlott a konszolidációnak nevezett tisztogatás, de a Hegyi ligetben még mindig 1968 volt. A szobámban megüresedett egy hely, G. jegyben járt (vagy már meg is nősült), és elköltözött a menyasszonyához. G. szintén angol szakos volt, megbízható, egyenes fiú volt. Helyére lévai barátom, V. költözött. Nagyszerűen megvoltunk egymással. Ha nálam lánylátogató volt, néhány órára elment a városba. És persze fordítva is.

A diszkót szombatonként igen ritkán látogattam, viszont volt egy (vagy több) rockzenei klub a kollégiumban, és rockzenétől volt hangos a kollégiumi rádió is. Emlékszem (tulajdonképpen máig kitörölhetetlen élményem maradt), itt hallot-

tam először a *Paranoidot*, a Black Sabbath számát. Lenyűgözött. Azért a döntő élmény mégis a Led Zeppelin volt. A JAIK-ban szerdán este volt a program, szombaton és vasárnap este szórakoztunk – leginkább kártyáztunk. Megtanultunk bridzsezni, és olykor a bridzsparti hajnalig is elnyúlt. Közben Omega szólt a magnóból, vagy a Rolling Stones. Egyszer, nem tudom, kinek az ötlete volt, meghívtunk egy szlovák srácot, amolyan lemezbemutatóra. A srác el is jött, akkora felszereléssel, hogy csak ámultunk-bámultunk. Hangfalak, satöbbi. Vagy egy tucat lemeze is volt, azokat szépen kirakta az asztalra. A lemezbemutató hétkor kezdődött. A hangfalakról csak annyit tudtam (tudtunk) eddig, hogy némileg erősebb hangon szól. Azt nem, hogyha megszólal, beleremegnek az ablakok. Mit beleremegnek! Amikor megszólalt, majdnem kitörték. Valamelyik Led Zeppelin számmal kezdett. Ott álltam az ajtóban, és földbe gyökerezett a lábam. Mit földbe gyökerezett! A padló is remegett, mintha földrengés lett volna. Én már sejtettem, hogy nagy baj lesz. (1969 ősze volt vagy 1970 eleje.) Nem voltunk sokan. A lányok síkítva kiszaladtak az utcára. A JAIK leköszönő elnöke úgy becsapta az ajtót, hogy még a nagy z sivajon is túltett. Végh Laci és én ott álltunk az ajtóban, és vártuk, hogy elnyeljen a föld. Már csak ketten hallgattuk a Led Zeppelint – no meg a szlovák srác, aki valószínűleg káromkodott, hogy hogyan került ő ide, a magyar egyetemista klubba, ezek közé a szamarak közé. De ez még nem volt minden. A JAIK fölött lakások voltak, pihenni vágyó dolgozókkal. Az egyik vérmes alak lejött egy baltával, és közölte, ha egy percen belül nem csitul a „tornádó”, szétveri az egész hóbelevancot. Szóval már nem babra ment a játék. No, ekkor szerettem meg a Led Zeppelint. És máig is felülmúlhatatlannak tartom.

Fokozatosan beleszerettem a rockzenébe, ami nem is volt olyan nehéz a kollégiumi környezetnek köszönhetően. Hamarosan magnót is vettem, és följátszatam a Led Zeppelin négy akkortájt megjelent lemezét. 1972 őszén és telén már komoly albumok voltak a magnószalagon: Deep Purple-től a Black Sabbath-ig és Uriah Heepig, Santanától a Chicagóig és a progresszív lemezek: az Emerson, Lake & Palmer, a Genesis, a Van der Graaf Generator, a Jethro Tull, a Pink Floyd, a Mahavishnu Orchestra. Minden harmadik vagy negyedik srácnak voltak rokonai Nyugaton, így szinte előzőnlőtték a rockzene hívei a kollégiumot. Jimi Hendrix, Cream, Mountain, West, Bruce and Laing, Janis Joplin, Jefferson Airplane és így tovább.

1973 tavaszán váratlanul behozták a *Melody Makert*, vagyis a rockzenével foglalkozó hetilapot. Hetente jelent meg, és írtó vastag volt: tudósítások, kritikák, nyilatkozatok stb. Minden szerdán (vagy csütörtökön, már nem is tudom). Hogy mennyire nem volt sejtésük a cenzoroknak, az hamarosan kiderült. Óriási tömeg gyűlt össze szerda (vagy csütörtök) délből az (egyetlen) külföldi újságokat és folyóiratokat árusító bolt előtt, mely a belváros közepén volt. Mind a *Melody Makerre* vártak – mint mondjuk a banánra vagy a mandarinra. (Tudniillik a banán és a mandarin is hiánycikkek voltak.) Délből kirakták a lapot, és elkezdődött a birkózás érte. Akinek a könyöke jó volt, az kapott. A kissé szegénylősek nem kaptak, mert addigra már elfogyott. Ez a birkózás fél évig tartott, mint a törökök várostroma Egerben. Egy arra járó angol meg is kérdezte, hogy mi ez a csöcselék. A *Melody Makerre* várnak, hangzott a felelet. Az angol csak csóválta a fejét. Végül is a cenzorok megunták a cirkuszt, meg a felhajtást – beszüntették az újság forgalmazását. Mondhatni visszaállt a konszolidációs rend. (Hogy végül azzal a cenzorral, aki az elején jóvá hagyta a lap megjelenését, mi lett, azt nem tudom. Valószínűleg fölfelé buktatták.)

■ *Meddig tartott ez a szerelem? Maradt olyan csapat számodra, amely a mai napig meghatározó és időtálló?*

– A rockőrület a 80-as évek elejéig tartott. Utána jó hosszú szünet következett, majd a kilencvenes évek közepétől folytatódott – de egészen más körülmények között. Már nem volt tiltva, és egy új generáció lépett fel: mondhatni visszahozta a rockzenét a sok popos szarság ellenére. A Nirvana, a Pearl Jam, a Soundgarden, a The

Toldi Veronika – fotó: Kovács Péter

Smashing Pumpkins, de még a hardrock zenében is újat hozó Kyuss. És a jelenlegi helyzet... Új aranykor? A hard-rockban a Scorpion Childtól a Federal Charmig, az Answertől a Wolfmotherig, sőt a progresszív rockig, mint a Barock Projecttől Steve Wilsonig vagy a Sanguine Humig. Persze jóval szűkebb a köre a rockrajongóknak, és jóval népszerűbb a népzene modern feldolgozása. Változik a világ. (Csak én nem változtam meg? Hiszen a népzenet is szeretem, és nem értem azokat, akik a népzenet a rockzenével szembeállítják.)

■ *Hogyan találkozik benned az irodalom ezzel a zenei irányzattal?*

– A „szűk a rajongók köre” tézis az irodalomban is érvényes – itt is a „popzenét” részesítik előnyben a „rockzenével” szemben. Az irodalom mint rockzene? Elküld a fenébe az irodalmárok 99%-a. Én is csak félve mondom ki. Pedig a Nyugat első nemzedéke a harmadik nemzedékkel válik visszafordíthatatlanná. Weöres, Jékely, Vas, Kálnoky és a többi, a Nyugat harmadik nemzedékéhez tartozó lírikusok. Nos, a rockzenében is hasonló történik. A California Breed vagy a Scorpion Child véglegesen megerősíti azt, amit Led Zeppelinék a 70-es években csináltak. Klasszikussokká válnak, mint Ady vagy Babits a harmadik nemzedék által. Nos, meglehetősen ide nem illő hasonlat. De jó, nem? Vagy nem jó? Csupán romantikus csapongása egy alapján véve romantikus embernek? De hisz az irodalom, a rockzene, a képzőművészet és az isten tudja, milyen művészet egy ponton (nevezzük végtelennek) találkoznak. Vagy nem?

A rockzene tág műfaj, a blues-rockos és hard-rockos Led Zeppelintől, a klasszikusok újraértelmezésétől az avantgárdig minden belefér. Egyszer egy kollégám, aki utálta a rockzenét, úgy lett a rockzene odaadó híve, hogy először hallotta az Emerson, Lake & Palmer Mussorgsky-feldolgozását, a *Pictures at an Exhibition* című dalt. A progresszív rock pedig egy új műfajt teremtett, amely sokkal komolyabb az operettnél vagy a musicalnél. És afféle amőba. Ezen azt értem, hogy a legfurcsább és legkülönbözőbb stílusokat tudja összehozni gitár, fúvósok, zongora és dobfelszerelés segítségével, olykor még gitár nélkül is (ld. a magyar After Crying). Éppen ez a hallatlan sokszínűség adja meg a progrock hangulatát. Végül is egy életet éltem le a rockzene bűvöletében – noha nem tudok gitározni vagy zongorázni. A bluesrock és a progrock az életem része lett: Led Zeppelin az egyik, és King Crimson (tehát a progrock) a másik oldalon. Mert ők a kedvenceim. A klasszikusok idézőjelbe téve, vagy lassan már anélkül.

■ *Ez most ez hosszabb történet lesz, de belefogok. Meséltél arról, hogy nyomasztó emlékeket őrzöl a katonáskodásod éveiről. Meg arról is vallasz, hogy mégis jó volt valamire – íróvá tett.*

– Igen, valójában a katonáskodásom egész története egy rossz regénybe illő kaland, holott hosszabb távon nagyon is szerencsés volt. Két évet húztam le Eperjesen, tehát Kassától északra egy gyönyörű kisvárosban, amely valaha kétnyelvű volt – magyar és szlovák, de a hetvenes években már jóformán tiszta szlovák. Az első novelláskötetemben (*Hűtlenek*, 1979) van egy novella, *Tizenennyolc nap* a címe. 1976-ban írtam, már a katonaság után – talán fél évvel. Leírtam egy többé-kevésbé *igaz* történetet. Nem volt benne semmi fantázia vagy túlzás – leszámítva az utolsó bekezdéseket. Mondhatom úgy is, hogy afféle Mészöly Miklós-i stílusban íródott, arról, hogy milyen embertelen és abszurd a katonaság, tárgyilagosan és látszólag (ismételtem, csak látszólag) szenvtelenül, ahogy Mészöly a *Film, az Emkénél* című prózája. (Egyébként máig az egyik legjobb novellámnak tartom.) Éjszakai riadó volt, kivittek teherautón egy Istentől elhagyatott faluba, már nem emlékszem a nevére. Néhányunkat a tanácshivatalban szállásoltak el. A tanácsshivatalokban, általában, Lenin összes műveitől dagadtak a könyvespolcok. Ez fogadott mindig, ha egyszer-egyszer elvetődtem valamelyikbe. Ez az eldugott falu azonban a kivételek közé tartozott. Nem volt Lenin. Se Sztálin. Ott – csudáknak csudája – Kim Ir Szen volt. Semmi más. Ott voltak a beszédei vagy tíz kötetben. Leesett az állam. Vajon ma-

Grendel Lajos – fotók: Geröcs Péter

oista volt a tanácselnök? Vagy szimplán hülye? Nem tudom. Sokat gondolkoztam róla, hogy bevegjem-e a novellába. Szinte hallottam a főszerkesztőt: ez magának realista írás? Ez kérem, szürrealizmus, s még annak is pocsek. Szóval nem vettem be a *Tizennyolc napba*. Holott az volt a *realizmus*. A husáki rendszerben a realizmus és a szürrealizmus találkoztak, és ember legyen a talpán, aki megmondja, hogyan vált minduntalan a realizmus szürrealizmussá. Én sem tudom, de legalábbis sejtem. Ez a „nagy előnye” annak, ha valaki 1990 előtt született. Mert a mai fiatal-ság csak mesének fogja fel Lenint is, Sztálint is, de még Kim Ir Szent is.

A saját hülyeségemnek köszönhettem, hogy egy év helyett két évre mentem katonának. Harmadikos és negyedikes diákként egy héten egyszer ócska katonaruhát vettünk fel, és a város másik végébe altiszti kiképzést kaptunk. Kétszer lehetett hiányozni. Utána kirúgták az illetőt. A harmadik évfolyam nyári szemeszterében én háromszor hiányoztam. Az első hiányzás meg télen volt, azt hiszem februárban. Szakadt a hó, hideg is volt, és szél is fújt. Fölvettem a katonaruhámat, néhány lépést tettem a Hegyi Ligeti kollégium udvarán, aztán rövid idő alatt döntöttem. Visszamentem a szobámba, és aludtam vagy tízig. A második hiányzásomra már nem emlékszem. A harmadik hiányzás volt a sorsdöntő. Járt hozzám egy csinos lány angolt tanulni – valamelyik magyar lapnál dolgozott. Nevezzük E-nek. Vasárnap lévén mindketten igen vidámak voltunk. Elmentünk a Hegyi Liget szomszédságában a Funusba, és olyan vidámak voltunk, hogy megittunk néhány sört vodkával. Lassan beesteledett. Másnap katonaságom volt. De E. azt mondta, hogy menjünk ki a városba, és vegyünk ki egy szobát a Tatra szállóban. A recepción a portás kekeckedett, hogy pozsonyiaknak nem adnak ki szobát. Végül is előhúztam a személyi igazolványomat, mert hivatalosan még Léván laktam. Azt mondtam, hogy látogatóba jöttem Léváról, és lekéstem a vonatot. A portás nem nagyon hitte, de engedett. Fölmentünk a szobára. A sok sörtől és vodkától hányingerem volt, és igen erős álmoság tört rám. Magyarán totális fiasco volt. Természetesen nem mentem az altiszti kiképzésre. Kirúgtak. Mehettem egy év helyett két évre. Iszonyúan dühös voltam magamra. Senkit sem okolhattam, E-t a legkevésbé. És mégis... Ez a két év tett íróvá. Persze, most nagyot mondtam... De az biztos, hogy ez a két év hozott vissza a fellegekbe a józanságba. Az elkeserítő józanságba. Megéltem számtalan groteszk helyzetet. (Mint egy Svejk? Talán.)

1974 áprilisában vonultam be katonának két évre. Kellemes, szinte nyári idő volt március végén és április elején. Nyolc órán át tartott az út. Kassától északra, Aboskőszegnél kellett átszállni az eperjesi személyvonatra. „Salena masina se rúci na persu sinu. Ludze dajtze bacha, lebo vas zamorduje.” Igen. Ez a kelet-szlovákiai nyelvjárás. Számtalan dologban különbözik a nyugat- és közép-szlovákiai nyelvjárástól. Az előbbi paródia szerint így mondta be a hangosbeszélő a vonat érkezését az eperjesi állomáson: „Az örült gép az első sínre fut be hömpölyögve. Emberek, ha lehet, vigyázzatok, mert az örült gép halált okoz.” Mivel nem vagyok szlovák, a *persu* eleinte esőnek fordítottam. De nem esett. Sütött a nap. Hamarosan megtudtam, hogy a *persu* nem eső, hanem *prvy* (vagyis első). Na persu sinu – az első sínre. Mit tehettem? Lassan megtanultam a kelet-szlovákiai nyelvjárást.

A Tatran (Presov) futballpálya mögött volt az a kaszánya, ahová besoroztak, vagy jó két kilométerre a vasútállomástól. Hát nekivágtam az útnak. Végigmentem a reneszánsz épületekkel tarkított főutcán, és még túl azon vagy párszáz métert. Útközben csatlakozott hozzám egy fiatalember, aki szintén behívót kapott. Meglehetősen lelkes volt, ellentétben velem. Azt kérdezte útközben, hogy hányszor ugrottam. Először nem is értettem a kérdését. Majd elmagyarázta, hogy ő többször ugrott, és alig várja, hogy katona lehessen. De honnan ugrott, kérdeztem. Hát a repülőből. Most esett le a tantusz. Ezek szerint az ejtőernyősökhöz kerültem. Kivert a veríték. Én, és az úgynevezett ejtőernyőm... Negyedórát tartott ez a halálfélelem. A laktanyába érve kiderült, hogy a négy század közül csak egy volt az ejtőernyős század. Engem kezdetben a „bigosokhoz” osztottak be. Ez a „bigos” a legalábbabb munka a katonaságnál. Ha kitör a háború, egyenesen az első vonalba kül-

dik őket – meghalni. Négy vagy öt napig voltam ott, és reggeltől estig buzeráltak. Futottunk a laktanyában egy kört (olyan ötszáz-hatszáz méter lehetett), és azt hittem, hogy kiköpöm a tüdőmet. Már látszott az a sok cigaretta. Végre úgy a negyedik nap után rájöttek, hogy végzős angol szakos vagyok. Így hát rövid felvételi vizsga után áthelyeztek a „bigosoktól” a „lehallgatókhoz”. Szóval „kém” lettem. Persze ez – enyhén szólva – túlzás. Viszont angolul és németül tudni kellett ahhoz, hogy fölvegyenek. Aztán félév után a gyerekeket kivezényelték a nyugat-német határra, és ott a NATO hadgyakorlatait, és egyéb cselekedeteiket kellett lehallgatni 24 órában – az isten háta mögött. Jól jött az angoltudásom, ráadásul diploma is volt a kezemben. Az első félévben baka voltam, a csillag félév után jött – majd minden félévben egy, úgyhogy szakaszvezetőként szereltem le.

Április 27-én fölesküdtem a csehszlovák hadseregbe. Mi mást tehettem volna? Július 6-án nősültem. Meglehetősen régen volt, negyvenhárom éve. Az előző este a Black Sabbath és a Mandrill együtttest hallgattuk végig Gézával és Ducival, a leendő sógorommal és sógornőmmel. Ők is július 6-án házasodtak.

Ó, hát a szép emlékek! De 1974-'76 között egyáltalán nem volt szép. Egyfelől kidobott évek voltak. Mintha két évre meghalt volna az ember. Másrészt akkor ismertem meg jobban az embereket. Minden emberről csak jót feltételeztem, ami több mérföldre volt a valóságtól. Emlékszem, amikor a lehallgatókhoz kerültem, homlokegyenest ellentétes volt minden a „bigosoktól”. A szakaszparancsnok-helyettesem és az őrsparancsnokom „juntának” nevezték a főállású katonatiszteket. Magyarul: utálták őket. A kiképzések közötti szünetben lehetett az ágyon „döglelni” és álmodozni a jobb jövőről, míg a „bigosoknál” csak ülni. A kiképzések közben is lehetett pihenni, ha nem voltak jelen a katonatisztek. Márpedig ők gyakran hiányoztak, rábízták a szakaszvezetőkre az irányítást, a szakaszvezető-helyettesem, R. pedig utálta a juntát. Akárcsak a szakaszvezetőm, pedig ő hivatásos katonatiszt volt. Amikor bemutatkozott, munkácsolád őseire hivatkozott, de olyan gúnyosan, hogy a katonák elnevelték magukat. Szóval katonák voltunk, de mégiscsak többé-kevésbé civilek. Így sokkal kellemesebben telt el az első félév, mint ahogyan valaha is számolni mertem volna vele. Ahogy az előbb írtam, az első félévben nősültem, július 6-án. Aztán R.-nek és D.-nek letelt a két éve, és „lecivilesedtek”. Én pedig megkaptam az első csillagot, és őrsparancsnok lettem Eperjesen, nem kis részben B.-nek köszönhetően, aki időközben a sógorom lett.

A hivatásos katonatisztek között is óriási különbség volt – mint mondjuk a jobboldali és a baloldali között, nem is beszélve az árnyalatokról. Egy példa a sok közül. Az őrségparancsnokom (a kaszárnnyakapuban) egy ízben egy fiatal katonatiszt volt, aki meglehetősen utálta a katonaságot (legalábbis föltételezem). A katonaságnál, őrségben, tilos volt az ivás. A parancsnokom talán még nálam is fiatalabb volt, huszonnégy-huszonöt éves lehetett. Egy nap őrségben beállított az őrség-helyetteshez (ez én voltam), szóda vizet kóstoltatni. Persze tudtam, hogy ez nem szóda víz, és persze, ő is tudta. Lenyeltem egy kortyot. Azt hittem, menten meghalok. A szóda vízben vodka volt, állítólag száz százalékos. Nem tudom... Vagy a másik eset. Egyszer éjszakai őrségben voltam, mire hívott, hogy hagyjuk el a laktanyát (!). Én mentem. Este tíz volt, vagy még később. Elmentünk a városba, a Dukla szállóba, annak is a bájába. A legénység már régen aludt. A Dukla szálló a legelőkelőbb szálloda volt. Ittunk, ő fizette. Ginfiszt – magyarán gint toniccal. Én hajnali kettőkor már duplán láttam. Visszaosontunk a laktanyába. A laktanya egy hátulsó részén megbontották a drótkerítést, azon másztunk be, illetve ki – ha a „helyzet” úgy kívánta. Nem tudom, hogy a tisztek tudtak-e róla. Feltételezem, hogy igen, de szemet hunytak felette.

Az első félév végén új századparancsnokunk lett, egy mogorva, kevés beszédű tiszt, kapitányi rangban. Alig idősebb nálunk, és kemény alkoholistá volt. Megváltozott a sorrend! Ezen azt értem, hogy már reggel nyolckor ittunk – parancsra. Rummál kezdtük a napot. Én azóta is utálom a rumot, mondhatni fölfordul a gyomrom még a hallatán is. De parancsra ittunk, így nem volt mese. A századpa-

rancsnok mongol képű, fekete hajú ember volt, a kézfején sok-sok fekete szőrszálalal, melyek az első korty lehajtása után mind fölmevedtek (hogy tréfásan mondjam, szalutáltak). Ilyet azóta sem láttam. A nyugvó, fekvő szőrszálak vigyázz állásba vágják magukat, mint a bakák. Minden egyes alkalommal. Úgy alapjában véve, nem volt rossz ember. Csak néha az idegeinkre ment. Egyszer elszakadt a cérnám. 1975 augusztusában egy hónapra kimentünk a nyugat-német határra, Tachov mellé, tapasztalatot szerezni. Tachovtól több kilométerre volt a lehallgató állomás, egy erdei tisztás közepén. Rengeteget fociztunk, meg a mindennapos tapasztalatszerzés után, rengeteget lógtunk. A századparancsnokunk hagyta, hogy lógjunk. Mindenki azt csinált, amit akart. Tachov vagy hét-nyolc kilométerre volt, egy völgyben. Visszamenni Tachovból, ráadásul hegynek fölfelé, nos, ehhez soha senkinek nem volt kedve. Csakhogy egy ízben hadosztály-parancsnoki ellenőrzés jött, és alaposan leteremtettek minket a lógás miatt. Persze a századparancsnokunkat is. Minden katonáskodásnál úgy van: az őrnagy leteremti a kapitányt, a kapitány a főhadnagyot, a főhadnagy a szakaszvezetőt, a szakaszvezető az őrzetetőt – és az őrzetetőnek már nincs kit leteremtenie, legföljebb a bakákat, de azok sokan vannak, és nem tehetnek semmiről. Szóval fölmondták az idegeim a szolgálatot. Az ellenőrzés után tartott röpgyűlésen, melyen minden katona részt vett, „hülye fasznak” neveztem a fellettesemet. A századparancsnok azonnal félbeszakította a röpgyűlést, áthívott a másik szobába, és közölte velem, hogy azonnal szedjem a cókómókom, és irány Eperjes. Hadbírótság elé állít. Volt annyi lélekjelenlétem, hogy azt feleltem, ha hadbírótság elé állít, akkor azt mondom, hogy reggeltől estig részeg, és különben is, azt mondta, hogy csináljunk, amit akarunk. Hát azt csináltuk. A századparancsnok rövid tétozás után azt javasolta, hogy kölcsönösen, a bakák jelenlétében, bocsánatot kérünk. Én is, meg ő is. Én azért, mert hülye fasznak neveztem őt, ő pedig azért, hogy lecseszett engem. Hát nem tudom... Nem tudom, nem azért volt-e a nagy bocsánatkérés, mert Grendel ezredes úgyis közbelépett volna?...

■ *Ki ez a Grendel ezredes? Annyi játékosággal ejted ki a nevét, mintha egy anekdota főhőse lenne... Te lennél az, vagy a nevednek köszönhetően lettél a saját történeted fő- és mellékszereplője egyszerre?*

– Hát, igen, Grendel ezredes!... Felejthetetlen történet. Úgy volt, hogy a katonaságom első évének közepén behívatott a századparancsnokom az irodájába. Ott ült az ezred vezérkari főnöke (egy derék alkoholista), és még két tiszt. A vezérkari főnök – meglehetősen illuminált állapotban – megkérdezte tőlem, hogy van-e Trencsénben rokonom. Igen, feleltem, az apai nagybátyám. Egyébként a keresztapám. A tiszték összenéztek. Mehet, mondta az egyikük. Én pedig elgondolkodtam azon, hogy még a nagybátyámat is ismerik, pedig hát, szegény, postai hivatalnok volt, nyugdíjas már, és nem voltunk beszélő viszonyban. Az anyukám és Manyi néni, az ő felesége haragba voltak egymással. A nagybátyám büntetésből került Trencsénbe, mert a magyarok alatt Dunaszerdahelyen és Győrben teljesített postai szolgálatot, és nagyon akart Lévára jönni a nagyanyám halála után, de az anyukám nem engedte, hogy ugyanabba a házba költözzön be, ahol mi laktunk. De ez most mellékes. Trencsénben volt a Csehszlovák Néphadsereg szlovákiai főparancsnoksága. Egész Szlovákiát onnan igazgatták katonailag. Hamarosan egy altiszt elárulta nekem a titkot. Té hülye vagy, mondta, hát nem érted? Van Trencsénben egy Grendel ezredes, nagyon befolyásos ember. A Grendel pedig ritka név... Nos, mindjárt világos lett előttem, hogy az én keresztapámat összetévesztették Grendel ezredessel, akiről most hallottam először. Kivert a veríték. Ha megtudják ezek (mármint a katonatisztek az ezredünkből, mérgükben főbe lövetnek.) Hát ez a Grendel ezredes olykor-olykor eszembe jutott – és nemcsak rémálmaimban. Ha parazsat gyűjtöttem a fejemre, az általam nem ismert Grendel ezredes mindig eloltotta. Hajaj! Az életre való ember még a köszikla tetején is él.

Sorozatos megbocsáttatásaimat köszönhetem Grendel ezredesnek? Nem tudom. Egyszer a tanulószobában angoltanítás helyett a *Ten Years After* koncertle-

mezét tettem föl, a kiskatonák pedig levelet írtak a szeretőjüknek vagy a szüleiknek, vagy hallgatták a zenét, vagy mit tudom én, hogy mit csináltak. Egyszer csak jött az ellenőrzés. A *Ten Years After* egy iszonyú hosszú dobszólója ment, meglehetősen unalmas. Az őrnagy már másnap küldött volna a nyugat-német határra. De nem küldött. A számomra ismeretlen Grendel ezredesnek köszönhetően? Vagyis a keresztapámnak, aki nem is volt a keresztapám? Persze Grendel ezredes nem tudott róla, hogy Eperjesen ólálkodik a keresztfia, aki nem is az ő keresztfia, de az eperjesi tisztek ezt nem tudják.

Egyszer, már másodéves koromban, letartóztattak egy nyugatnémet turistát. Nyár volt, tulajdonképpen holtidő. Az egyik turnus már jól „ki volt képezve”, és elment a szocializmust védeni a nyugat-német határra, a másik csak októberben jött. A nyugatnémet turista autóval volt, és pechjére a kaszárnya mellett állt meg, mert először járt Eperjesen. A nagyanyját jött meglátogatni. Egyszer csak hipp és hopp, ott termett kilenc legény, mind bakák, bekötötték a turista szemét – pedig csak a laktanya előtt állt meg. Szóval emberrablás? Ennyire szigorú nem vagyok, mindenesetre bekötött szemmel, három katona kíséretében bevitték az ezredparancsnokságra „kihallgatás céljából”. Másnap reggel tudtam meg a folytatást. Először is, a menetrend szerint, kihallgatták. Jó szepesi pálinkával is megkínálták. Kiderült, hogy ártatlan. Ott marasztották még egy pálinkára. Az ezred vezérkari főnöke, a nagy alkoholist, vele ivott. Éjfélig meg sem álltak, majd az eszmélet és az eszméletlenség határán aludni tértek. Másnap reggel a jókedvű bakák újra bekötötték az nyugatnémet turista szemét, megmutatták a nagyanyja lakhelyét, és érzékeny búcsút vettek tőle. Hát ilyen a katonaság, no! Még a katona is három tyúkmonyt szeret. (Hát még, aki nem katona!)

De egyszer még a Grendel ezredes sem segített. Egész napos, kimerítő költözködés során (az első emeletről a harmadikra költöztünk, rohadt munka volt), végre, úgy este hét óra tájban befejeződött a költözés, és akkor, az egyik cimborámmal, megünnepeltük a munka végét. Előhúzza az egyik kulacsát – hát whiskey volt benne. Előhúzza a másik kulacsát – vodka volt benne. Megittuk mind a két kulacs tartalmát. Elég sietve. Nyolc óra előtt mély álomba merültem. De éppen csak elaludtam, riadóztattak. Énnekem föl kellett kelnem... Nemhogy nem tudtam lábra állni, hanem egyszerűen nem ébredtem föl. Sietve kulcsra zártak az egyik szobába. Átaludtam az egész riadót. A tisztek pedig ellenőriztek. Sorra járták a szobákat, még a konyhába is benéztek. A harmadik emeleten az utolsó szobában szunyáltam holtrészegen. „Kulcsra van zárva. De úgysincs ott senki.” – hazudta a század őrségparancsnoka. A tisztek fáradtak voltak – azt az egy szobát már nem ellenőrizték. Megúsztam a hadbírósgot, ha Grendel ezredes nem is, de az őrangyal velem volt. Sőt, azt hiszem, az őrangyal velem volt az egész katonaság alatt. Ma már azt hiszem, az őrangyal küldte Grendel ezredest is, aki valóságos volt, de én soha nem találkoztam vele. ■ ■ ■

■ **Toldi Veronika** (1974, Székesfehérvár): a Kalligram Kiadó munkatársa. Részlet a Grendel Lajossal készülő interjúkötetből.

■ **Grendel Lajos** (1948, Léva): Kossuth-díjas író, a Kalligram Kiadó egyik alapítója. Számos magyar, szlovák és közép-európai irodalmi díj birtokosa. Pozsonyban él. Életműsorozata a Kalligram Kiadónál jelenik meg.

Királyhágón innen, Királyhágón túl

Fotók: Boldog Gusztáv

*„Sosem jutott eszembe
elhagyni Erdélyt.”*

Markó Béla neve mindenki fülében ismerősen cseng. Költő volt, majd politikai pályára lépett: Románia miniszterelnök-helyettesi posztját töltötte be, végül visszatért az irodalomhoz. Állítása szerint a politika elhallgatja a magánembert.

Híres műve, a *Költők koszorúja* kapcsán találkoztam vele Marosvásárhelyen. Beszélgettünk politikáról, a romániai magyarságról, múltról és jelenről, illetve elsősorban arról, ami őt leginkább foglalkoztatja: a költészetről.

Markó Béla azt szeretné, ha a *Költők koszorúja* Királyhágón innen és Királyhágón túl is ugyanazt jelentené: milyen magyarnak lenni és maradni, még akkor is, ha a történelem nem kedvez, szétszakítja a nemzetet.

Az interjú során egy mérhetetlenül közvetlen, hatalmas tudású ember képe rajzolódott ki előttem, és ez a kép utazásom alatt összefonódott Erdély tájával. Markó Béla Erdély. Minden porcikájában magyar, és minden cselekedetében, gesztusában évezredek őriz.

■ Honnan jött az ötlet a szonettkoszorú megírásához?

– Úgy gondolom, hogy ez egyenes következménye volt annak, hogy azelőtt már egy ideje nagyon sok szonettet írtam. A szonett egy rendkívül zárt forma, mivel nemcsak a ritmusa kötött, hanem a terjedelme is szabott. Ez már eleve egy elég nagy kihívás. Ne csak sikerüljön egy tizennégy soros szonettet megírnia az embernek, hanem az tartalmilag is tükrözze a szerzőt. A szonettkoszorú ennek a kihívásnak a megsokszorozása, hiszen tizenöt szonettből áll, és a tizenötödik, a mesterszonett megismétli az azt megelőző tizennégy szonett egy-egy sorát, illetve minden szonett utolsó sora ismétlődik a következő szonett első soraként. Azt gondolom, hogy szonettkoszorút akkor érdemes írni, hogyha ezeket az összefüggéseket a szöveg jelentésében is fel lehet mutatni. A Költők koszorújában azt akartam demonstrálni, hogy a magyar lírában minden fontos poeta életműve az kerek egész, de a magyar költészet ugyanakkor egy folyamat is: egyik költő a másik költő kezét fogja. Ezért gondolom úgy, hogy a magyar irodalomoktatásban a kronológiára szükség van. Ady Endrét nem lehet megérteni Petőfi Sándor nélkül. Azt is mondhatnám, hogy egymás vállán állnak bizonyos értelemben a költők, és a szonettkoszorú kiválóan alkalmas volt ennek a bizonyítására. Én bízom benne, hogy minden egyes szonett is kerek egész, de ugyanakkor minden szonett épül a másakra, ahogy egyik költő életműve épül az elődökére. Ez volt az alapötlet és ezt csak szonettkoszorúban lehetett megfogalmazni, másrészt ez azért egy olyan korban született, amikor ennek volt egy politikai vagy közéleti üzenete. A Költők koszorújában fölmutatott költők többsége maga is szembesült a közéleti szerepvállalás kérdésével. Nem ugyanúgy válaszoltak erre, de hát ez kimutatható Balassi Bálinttól Radnóti Miklósig.

■ Mind a tizennégy szonett más költőről szól. Miért éppen őket választotta? Értelmezhető ez egyfajta szubjektív magyar irodalomtörténetként?

– Igen, és ezek szerintem azok a kompromisszumok, amiket mindenkinek meg kell kötnie, aki zárt formában alkot, hiszen a szonettkoszorú formájából adódik, hogy itt nem lehetett szó tizenhárom költőről és nem lehetett szó tizenötörről. Tehát ki kellett választanom azt a tizennégy poétát, akik a legrepresentatívabbak az én véleményem szerint. Úgy választottam ki ezt a tizennégy költőt, hogy ez a magyar poézis természetét tükrözze, lehetőleg minél színesebben és minél teljesebben. Tehát ebben a tizennégyben ott vannak közhelyként is nagynak tartott költők: Janus Pannonius, Balassi Bálint, Berzsenyi Dániel és így tovább, Petőfi Sándor, Ady Endre, József Attila, tehát akik nem maradhatnak ki. Ugyanakkor nincsenek ott olyanok, akik szerintem is nagy költők, mint Csokonai Vitéz Mihály vagy a XX. századból Babits, Kosztolányi sincsen, viszont azt gondolom, hogy ez a szonettkoszorú nemcsak életművekről, hanem magatartásformákról is szól. Például azt gondolom, hogy Kazinczy Ferenc költői nagysága egy bizonyos mércével vitatható is, bár azért nem ajánlanám senkinek, hogy megkérdőjelezzük. Ő azért került bele ebbe a tizennégybe, mert a magyar irodalom és magyar költészet szempontjából mint költő és mint irodalomszervező is meghatározó személyiség volt, és az ami utána következik, az valamiképpen Kazinczy Ferenc kézjegyét magán viseli.

Feltehető a kérdés, hogy miért van benne egy zsoldárköltő, Szenci Molnár Albert? Azért, mert ez megint csak egy magatartásforma is, a haszonelvű költészetet művelni. Szintén feltehető a kérdés, hogy miért van ott Petrőczy Kata Szidónia, akinek a poézise magánköltészet? Pontosan ezért tartottam fontosnak őt is bevenni ebbe a sorba, mert mi hajlamosak vagyunk, mikor a magyar költészet áramáról beszélünk, csak egy fősodort fölmutatni, ami erősen közéleti és erősen politikus jellegű, holott mellette vannak ilyen méltatlanul árnyékban vagy félárnyékban maradt nagy költők. Tehát ez egy keresztmetszet akart lenni és a ma-

gyar költészet sokszínűségét is akartam tükröztetni ezzel a szonettkoszorúval, de ezek mind általam szeretett költők és általam nagyon fontosnak tartott életművek is. Egy egészen más tizennégyet, amely ugyanígy reprezentatív lenne, nem tudnék összeállítani.

A szonettírás, különösen egy szonettkoszorú megírása, megszerkesztése az amúgy is egyfajta rejtvényfejtéshez is hasonlít. Mielőtt belevág az ember, ezt jól fel kell építeni, tehát valóban sakkozta is ezekkel a szerzőkkel. Ugyanakkor nem volt számomra kérdéses az egésznek a váza, a törzse. Két-három-négy szerző esetében gondolkodtam, hogy ők legyenek-e vagy mások és tulajdonképpen ezek a szempontok döntöttek, hogy olyan költőket akartam, akik valami módon egy-egy sajátos irányt is képviselnek a magyar költészetben. Azt mondtam az előbb, hogy ez egy szövegszerkesztés is tulajdonképpen, nem csak versírás. Arra gondolok – ezt valahol el is mondtam –, hogy szonettkoszorút nem lehet úgy írni, hogy az elején kezd az ember. Az úgynevezett mesterszonettet kell legelőször megírni.

Nekem ezen kívül két szonettkoszorúm van. Az egyiknek az a címe, hogy Szerelmes szonettkoszorú, az is abban az időben született és a másikat nemrég írtam Passiójáték címmel a stációkat követve, egyébként egy kiváló fiatal festő, a csíkszeredai Részegh Botond Krisztus-fejeket ábrázoló festmény-sorozatához ihletődve. Mindhárom szonettkoszorút így írtam meg, hogy a mesterszonettet írtam meg legelőször. Így sem könnyű, mert az a szonett, amelyikben nincsenek áthajlások, átkapcsolódások, az nem igazán jó. Azt szokták mondani, hogy a szonettnek velejárója az enjambement, a soráthajlás, márpedig a mesterszonett feltételezi, hogy minden sora önálló egységként is értelmezhető legyen, hiszen csak így lehet egy másik szonett elejére beilleszteni. Ilyen értelemben sokkal nehezebb egy mesterszonettet megírni, mint egy mindentől független, önálló szonettet. Mindenesetre szerintem ezzel kell kezdeni és utána ezt szétszedve, akkor már az elejétől indul az ember.

■ Azáltal, hogy leírja például Janus Pannonius helyzetét, azonosul is vele. Ön is így érezte vagy érzi magát? Egy kicsit hazátlanul?

– Igen, ráadásul ez egy másik kor volt, ugye a Ceaușescu-rendszer, a kommunista diktatúra időszaka Romániában és persze, hogy ez egy életérzést is kifejezett, például Janus Pannonius esetében ezt a hazátlanság érzését. A szonettkoszorú egészében a másik nagy kihívás számomra az volt, és azért is volt ez egyedülállóan izgalmas feladat, hogy legalább egy-egy szó, félsoz erejéig meg kell próbálnom érzékeltetni mindegyik költőnek a stílusát, a szájartását, a beszédmódját. Nem tudom, hogy ez teljes egészében sikerült-e, és hogy mindegyik szonettnél ez fölmutatható-e, de próbáltam egy ilyenfajta empátiával is elkészíteni ezeket a szonetteket. Fölismerhető egyik-másik esetben tartalmi jegyekből is, de abban bízom, hogy azért helylyel-közzel stílusjegyekből is rá lehet tapintani, hogy kiről van szó.

■ Mit gondol a magyar irodalom helyzetéről Romániában?

– Ebben a pillanatban a Romániában élő magyar írók végül is akadálytalanul részei lehetnek egy egész magyar irodalomnak. Azért mondom ezt, mert 1989 előtt egy több évtizedes kísérlet szenvedő alanyai voltunk, olyan értelemben, hogy itt Romániában állandóan külön romániai magyar irodalomról beszéltek. Mindenképpen próbálták az itt születő magyar irodalmat külön tárgyalni. Az iskolákban is külön tanították a romániai magyar irodalmat. Ahhoz képest nekünk 1989 után az volt a törekvésünk, hogy beilleszkedjünk mindenképpen a magyar irodalom egészének értékrendjébe és akadálytalanul létezzünk a magyar irodalmi életben. Ez – azt gondolom –, hogy ebben a pillanatban működik. Viszont van egy erdélyi magyar irodalmi élet is és ez is jó, hogy van. Vannak itt irodalmi lapok: Ma-

rovásárhelyen a Látó, Csíkszeredában a Székelyföld, Kolozsváron a Helikon, illetve Nagyváradon a Várad. Megvannak azok a műhelyek, azok a fórumok, amelyek köré csoportosulhatnak az erdélyi magyar írók, de ez már nincs ellentmondásban azzal, hogy ki-ki a magyar irodalom egészéhez próbál értékeket hozzáadni. Én azt gondolom, hogy ugyanakkor egy pillanatig sem kell megpróbálni letagadni azt, hogy Romániában élünk és hogy erdélyiek vagyunk.

Volt idő, mikor én is azt gondoltam, hogy az irodalmi műhöz semmi közük nincsen az élettényeknek, tehát hogy hol született a szöveg, mikor, milyen körülmények között írták. Ma már ebben nem hiszek. Én azt gondolom, hogy amennyiben ismerjük ezeket az élettényeket, úgy értjük meg a szöveget és végül is ezek hozzá is adhatnak a szöveghez. Nem letagadni kell, hogy Erdélyben élünk, hanem ezt az előnyünkre váltani és hozzáadni bizonyos sajátos jegyeket ahhoz, amit létrehozunk.

■ **Korábban említette, hogy a Költők koszorúja összegzés. Pontosan minek az összegzése?**

– Összegzés volt az én pályámon akkor mint irodalomszemlélet. Én azelőtt néhány esztendővel irodalomtankönyvet is írtam a végzős középiskolás diákok számára, a XX. századi magyar irodalom történetét. Tehát akkor engem mindenképpen élénken foglalkoztatott a magyar irodalom mint folyamat, ennek a sajátosságai, törvényszerűségei. Most is izgat egyébként az, hogy hogyan lehet például József Attilánál föllelni Ady Endrének akár még egy-egy rímét is, vagy hogy Ady hogyan nyúl vissza Reviczky Gyulához, esetleg Vajda Jánoshoz.

■ **Ezek sokszor tudat alatt történnek.**

– Persze, tehát nem arról van szó, hogy tudatosan veszik át, hanem ebből építkeznek. Vannak olyan rímpárok, amelyek megvannak Ady Endrénél is, József Attilánál is és Kosztolányi Dezsőnél is. Pontosan az az egészen különleges rímpár, amit József Attilától ismerünk, hogy:

„Az éjjel hazafelé mentem,
éreztem, bársony nesz inog,
a szellőzködő, lágy melegben
tapsikolnak a jázminok.”

Az inog-jázminok rímpár megtalálható Kosztolányi Dezső egyik versében és megtalálható még azelőtt Ady Endrénél is. Nem plágiumról van szó, hanem ezek részévé válnak egy irodalomnak, és viszik tovább a következő költők. Ilyen szempontból ez összegzés volt, mert engem tényleg izgatott, hogy hogyan kapcsolódnak egymáshoz a szerzők. Ma is meggyőződése, hogy a nyelvet, amelyet beszélünk ma, azt alapvetően meghatározza, hogy milyen költőink voltak és milyen íróink általában, és ők hogyan hajlították a maguk idejében a magyar nyelvet, hogyan gazdagították, hogyan alakították. Petőfi, Arany János meg a többiek nélkül valószínűleg egy más magyar nyelvet beszélnénk. Összegzése volt az én irodalomszemléletemnek is, meg annak, hogy az akkori helyzetben, 1987-ben mit gondoltam a költők társadalmi és közéleti szerepéről. Most nem feltétlenül gondolom ugyanazt, de akkor én azt úgy véltem, hogy a költőnek nem elég verset írnia, hanem közéleti szerepet is kell vállalnia.

■ **Ezért döntött úgy, hogy politikai pályára lép?**

– Valószínűleg ez is meghatározta azt, hogy aztán politikussá lettem és sokáig politikusként léteztem, és egy ideig tulajdonképpen költőként nem is. Másrészt pe-

dig összegzésnek gondoltam akkor a szonettforma szempontjából is. Kipróbáltam az addig megszerzett tudásomat a szonettkoszorúban, nemcsak szonettben.

■ **Mi az oka annak, hogy 1987-ben írta a szonettkoszorút, de csak 2002-ben jelent meg?**

– Nem, megjelent akkor is, de csak Magyarországon, mert itt Romániában nem közölték, hiszen abban a korban a magyar történelemtől nem szabadott úgy beszélni, ahogy ebben a szonettkoszorúban szó van róla. Elhangzott a Kossuth rádióban valamikor 1988 körül kalandos körülmények között. Én egy kazettás magnóra olvastam rá itthon, a lakásomon a szonettkoszorút, és barátokkal kijutattam. Aztán megjelent a Kortársban is rá egy évre. Kötetben pedig lehet, hogy először csak 2002-ben, erre már nem emlékszem. A Látóban is leadtuk, a Látó elődje az Igaz Szó volt, ahol én dolgoztam, és az Igaz Szó címét meg irányát is megváltoztattuk. Ebből lett a Látó 1989. december végén, és az első számban ez a szonettkoszorú megjelent.

■ **Akárhányszor elolvastam a Költők koszorúját olyan érzésem támadt, hogy ahogy leírja és belehelyezkedik ennek a tizennégy költőnek az életébe, mintha egy sajátos ars poeticát teremtené, és ahogy az ember a mesterszonett végére ér, akkor rádöbben, hogy ez túlmutat mindenben, mintha az egész magyar költészetnek a sorsa benne lenne. Egészen a kezdetektől az 1980-as évek végéig vagy még tovább. Örökervényűvé válik.**

– Igen, ugye az előbb szó volt az azonosulásról. Legalább egy-egy szonett erejéig mindegyik költővel, amikor írtam a hozzájuk kapcsolódó szonettet, akkor azonosultam, de természetesen a szonettkoszorú segítségével az egész magyar költészettel is azonosulhattam. Igen, ez az én ars poeticám mindenképpen és én ebben éltem, tehát a visszafordulás ezekhez a költőkhöz egy kiút is volt. Egy kijárat, nem a jövőbe, hanem a múltba. Egy kijárat volt abból a rossz korból, amelyben ez a szonettkoszorú született. Most, ha végig gondolom, ennek majdnem három évtizede, sok minden megváltozott azóta. Nem gondolom, hogy 1989 előtt végül is ugyanúgy gondolkozott az erdélyi magyar író vagy költő, mint most, mert akkor a nyilvánosság eszközeivel írókon, költőkön kívül nem sokan rendelkeztek az itteni magyarok közül. Ahhoz képest ma a megszólalásnak, kimondásnak nincsenek akadályai. Akkor többletélvárások, többletfelelősség is jellemezte a költőt vagy az író, ennek ellenére én ma is ars poeticámként tekintek erre a szonettkoszorúra és tudom vállalni. Azért is, mert ott van benne az a néhány költő, akik nemcsak a magyar költészetnek a fő vonulatát, a fő közéleti áramát képviselik, hanem a petőfis lendületű, szenvedélyű, tartású poézist, hanem ott vannak benne idézőjelben a magánköltők is. Tulajdonképpen Balassi Bálint is az volt, írt nagyon szép reklámverset is, mert ugye a Vitézi ének az egy toborzó, ma azt mondanám, hogy reklámvers. De hát ő nem egy közéleti költő volt, hanem nagyon szép szerelmes versek szerzője.

■ **Akkor, a 80-as években nem gondolkozott azon, hogy elhagyja Romániát?**

– Nem, nem. Persze ez bizonyos értelemben szinte kivételes volt. Akkor körülöttem már nagyon sokan tervezték, hogy elmennek elsősorban Magyarországra, és nagyon sokan el is mentek. Akiknek sikerült kiutazni a 80-as évek végén Magyarországra, azok ott maradtak, mert akkor már nem kényszerítettek senkit sem, hogy visszajöjjön. Mások pedig több éves hercehurcával valahogy megkapták a kitelepülési engedélyt. Én azért nem tudtam ezt elképzelni és tényleg nem gondolkoztam ezen, pedig itt egyre rosszabb volt a helyzet, mert úgy éreztem, hogy amit csinálok, az nagyon erősen és nagyon szervesen kötődik egy erdélyi környe-

zethez és egy erdélyi múlthoz is. Szerintem máshol is megtalálta volna az ember a maga üzenetét, a maga mondanivalóját. A mondatok ott is mondatok lettek volna és gondolom, akkor is lehetett volna fontos vagy érvényes szövegeket írni, de én azt gondoltam, hogy ez az én világom, ezt ismerem, erről tudok valami olyasmit mondani, amiről esetleg más nem tudja ugyanezt elmondani. Most például, hogy a Költők koszorúja az egy erdélyi vers? Én nem tudom, különösebben nem is boncolgatnám. Ennek Szombathelyen is azt kéne jelentenie, mint Sepsiszentgyörgyön természetesen, de lehet, hogy a megírás, a készítés az esetleg máshol nem született volna meg.

■ **Igen, de szerintem itt többletjelentése van.**

– Igen. Tehát Erdélyben mást jelentett Petőfi áldozatvállalásáról beszélni vagy Ballasi Bálint katonáskodásáról a végeken. Itt minden szónak volt egy többletjelentése is. A kérdés az, hogy ennek máshol is kell mondania valamit.

■ **Mi az oka annak, hogy amíg politizált, addig költőként nem működött?**

– Ez a politikusi pályám egészére nem áll, mert én 1989 végén politikai szerepet is vállaltam, de 1995-ig írtam még verset is. Akkor egyébként a politikus státusz, magatartás, feladatvállalás nem igazán vált szét egy értelmiségi alapállástól. Nagyon sok értelmiségi vállalkozott politizálásra, köztük írók is. Ez sok íróra is tett, aki időben nem vonult vissza, az elhallgatott. De sok értelmiségi vállalt politikai szerepet, főleg itt Erdélyben nem volt pártpolitika. Nem arról szólt, hogy ideológiailag itt állunk vagy ott állunk, hanem a magyar nyelvnek, magyar kultúrának érvényt kell szerezni. Lassan-lassan úgy felszippantott a politika, hogy 1995 után egészen 2004-2005-ig nem írtam verset. Ennek többek közt az is volt az oka, hogy a politikát nem lehetett 8 órás munkaidőben művelni és el is hallgattatja a magánembert egy idő után. Ez a közéleti szerepvállalás megfojtja, visszaszorítja a magánembert, márpedig a költő az magánszemély és magánember, és akkor fontos, ha tud valami eredetit mondani. Úgyhogy egy jó 10 évig tényleg nem írtam és aztán eltelt a hallgatásnak az évtizede, de úgy 2004-2005 között készítettem egy számvetést és rájöttem, hogy itt nagy baj van. Most itt vagy úgy tekintem, hogy van mögöttem egy többé-kevésbé fontos költői pálya és az lezárult, vagy pedig szépen lassan, de határozottan visszatérek az irodalomhoz. És azt tettem.

■ **Hogy látja a magyar lakosság helyzetét Romániában?**

– Attól függ, mihez hasonlítjuk. Ha az 1989 előtti helyzetünkhöz hasonlítjuk, amikor már szinte minden családban azt beszélték, hogy el kell innen menni, mert itt már nem lehet magyarként élni és emberként sem. Ahhoz képest itt 24-25 esztendő alatt azért fölépítettünk egy olyan intézményrendszert, amely lehetővé teszi, hogy magyar gyerekek, magyar fiatalok magyar nyelven tanuljanak nagyon sok településen. Ahol egy bizonyos arányban élnek magyarok, lehet használni a magyar nyelvet, ma már Erdélyben nagyon sok helyen lehet magyar helységnevet látni. Persze, aki ezt ma látja, annak ez természetes és a kérdés az, hogy miért nincs ez több helyen, de 1989-ben sehol nem voltak magyar helységnevtáblák Romániában és magyar feliratok sem. Ha az 1989 előtti állapothoz hasonlítom, nagyon sokat javult a helyzet, de ha arról beszélünk, hogy van-e még jogegyenlőség, akkor még nincsen. Az elmúlt 25 év története azt bizonyítja, hogy ezen lehet változtatni. A lehetőséget látom, de azt is látom, hogy nagyon sokan elfáradtak. Azt is látom, hogy a fiatalok, nemcsak a magyar fiatalok, hanem a románok is máshol képzelik a jövőjüket. Magyarországon is ez a helyzet, csak én azt szoktam mondani, hogy itt Romániában, ha sok román fi-

atal elmegy, az is gond, de attól még románok maradnak itt az országban, de ha sok magyar fiatal elmegy, akkor magyarok lassan-lassan nem maradnak, tehát van egy ilyen alapvető különbség.

XV.

Mesterszonett

A pannón dombok dermedten feküsznek,
s nem hűti mégsem véretem a fagy,
mennybéli Isten, milyen messze vagy,
ki látni engedted fájó szemünknek,

mit jobb lett volna setétbe takarni,
hogy romlik minden, s hullnak díszei,
nyugodna már a szív, de színleli,
hogy melledből tán éppen most szakad ki,

úgy dobban, úgy ver, úgy ég, úgy hevül,
hogy verseidnek ritmusát kövesse,
s egy fázó ország gyúljon föl a versre,

szabad lehessen, éljen emberül,
szólhasson, hogyha jobb tavaszra vágyik!
Dobogj, dobogj csak, versem, mindhalálig!

Markó Béla (Kézdivásárhely, 1951): költő, író, szerkesztő, politikus. Számos verseskötönyve, esszékötetete, gyermekkönyve jelent meg, írt magyar tankönyvet, fordított románból verset, drámát. Verseskötetei jelentek meg angol, francia és román fordításban. Könyvei a Kalligramnál: *Rekviem egy macskáért* (esszé, publicisztika, 2015), *Kerítés* (versek, 2016). Az idei Könyvhétre jelenik meg a kiadónál az *Erdélyi pikareszk* című esszé- és publicisztikakötete.

Mészáros Marina: 1992-ben Békéscsabán született. A Pázmány Péter Katolikus Egyetemen tanult, jelenleg az ELTE Összehasonlító irodalom- és kultúratudomány mesterképzésén vesz részt.

Egyed Péter fotója

MÉLYEN OROSZ,

A falu a magyar és az orosz kortárs irodalomban

MÉLYEN MAGYAR

A mikor 2013-ban megjelent Borbély Szilárd *Nincstelenek* című regénye, egyesek azonnal azt kiáltották: itt az új *Puszták népe*! Csak a kritika nem figyel rá eléggé, elhallgatja, miként a nagy elődöt: az irodalmi közvélemény meg nem ismeri fel, hogy semmi másról nem kellene beszélnie, kizárólag erről a könyvről, hogy minden más teljesítmény sápadt, érdektelen mellette. És hogy miért is kellett volna 2013 nyarán kizárólag ezzel a könyvvel foglalkozni – azért-e, mert megkerülhetetlen esztétikai remeklés, vagy azért, mert élénk tár egy olyan világot, amelyet nem ismerünk, elvisz minket a kifosztott, megalázott, magára hagyott magyar faluba? Természetesen nem a *Nincstelenek* megjelenésekor bukkant fel először a magyar irodalomban az az elgondolás, hogy a mélyszegénységről, a nyomorról, a faluról szóló könyvek (többnyire regények, esetleg szociográfiák) többet jelentenek önmaguknál, hogy nem egyszerűen megmutatni, irodalmilag megformálni akarnak valamit, hanem fel kívánják nyitni a (jobbára városi) olvasók szemét, és ezzel, egyúttal, cselekvésre próbálnak sarkalni. Már Illyés műve a figyelmeztetés szándékával született, és Móricz Zsigmond *Árvácskájáról* is azt gondolta a szerzője, azért nem kapott nemhogy ünneplést, de megfelelő kritikai és olvasói figyelmet sem, mert olyan társadalmi problémával szembesített, amelyet a kortársak nem szerettek volna látni, amelyről nem kívántak beszélni. Vagyis egyáltalán nem arra jutott Móricz,

amikor a könyve „bukásának” okát kutatta, hogy az *Árvácska* mint regény sikerületlen lenne: „soha még úgy könyv meg nem bukott, mint az *Árvácska*. Nem írnak róla, nem beszélnek róla, nem veszik meg. Az emberek ösztönszerűen érzik, mi az, amittől félni kell. Itt mindenki lelkiismerete nyugalmát félti: nem akar felelősségbe keveredni hitvány árva-gyerekek sorsáért.”¹

Persze, könnyen lehet, hogy az *Árvácska* egykorú kudarcának kérdése ennél összetettebb: annyit mégis megmutat az idézett megszólalás, hogy a figyelmeztetés, a megdöbbenés szándéka ott munkált Móriczban. Ahogy, kétségtelenül, Illyés Gyulában is, meg a harmincas éveknek azokban a fiatal népi íróiban, akik szociográfiákat írtak a *Magyarország felfedezése* mozgalom keretében. És mind Móricznál, mind Illyésnél letagadhatatlan az erőteljes személyes érintettség: a *Puszták népe* mögött Illyés saját családjának sorsa állt, az *Árvácska* alapját Litkei Erzsébetnek (az író szeretőjének, majd örökbefogadott lányának) a papírra vetett visszaemlékezése adta. De ott volt a két regény mögött szerzőik személyes emelkedése is, az az út, amelyet falun születve, a társadalom mélyrétegeiből a „városi író” helyzetébe jutva bejártak: olyan sikertörténetek voltak ezek, amelyek a huszadik század eleji emancipációs folyamatok működését igazolják egyúttal. (Még akkor is így van ez, ha Móricz anyai ágon református papok családjából származott, Illyésről pedig már a *Puszták népéből* kiderül, hogy az

Alsórácegrespusztán élők átlaga feletti színvonalon, a többiekénél jobb módon élt a családjával.) Borbély Szilárd esetében már bonyolultabb ez a képlet: egyrészt azért, mert a *Nincstelenek* végig azt erősíti meg az olvasóban, hogy ebből a regényben megírt faluból lehetetlen kikerülni, a mű végén a család mégis elköltözik. Másrészt azért, mert a regény, szerzője meghatározása szerint, „korlátozott fikció”, és a könyvben a „fülön” Borbély Szilárd gyermekkori képe látható, a regénybeli történetek így különös feszültségbe kerülnek az író személyes történetével, amely egy kis faluból az elismert író és irodalomtörténész státuszáig és a debreceni egyetem docensi állásáig vezetett,² hogy aztán félévvel a könyv megjelenése után, az író öngyilkosságakor még tragikusabb színezetet kapjon a könyv is, az emelkedéstörténet is.³ Mindenestre azt látjuk, hogy az utóbbi időszakban a magyar irodalomban megjelent, a falut helyszínül választó regények szerzői mindannyian azt igazolták saját életükkel, hogy mégiscsak ki lehet lépni onnan, ahonnan esetenként a hőseiknek nem sikerül. Sok mindenben különböznek ugyan Grecsó Krisztián, Háy János, Oravecz Imre, vagy, hogy a legfrissebb példát mondjam, Milbacher Róbert művei, annyi közös bennük, hogy mindegyik mögött ott van egy-egy faluról indult, a városi értelmiségi státuszába került író személyes története is.⁴

Amikor a magyar irodalom faluképéről gondolkodunk, hajlamosak vagyunk ezt más irodalmak hasonló jelenségeitől és műveitől teljesen függetlenül megtenni – holott már Móricz is Reymont *Parasztokjának* szereplőivel szembesítette az általa megírt parasztokat, a naplója tanúsága szerint (és döbrent rá, hogy ő valójában képtelen „igazi” parasztregeényt írni). Ma pedig legalábbis kelet-közép-európai kontextusban érdemes megnézni az irodalomba emelt falut: már pusztán azért is, mert, ha Magyarországot és a többi kelet-európai országot nézzük, a falu pusztulásának jelenségei összevethetőek, gondoljunk akár a falvak elnéptelenedésre, akár a térszek/kolhozok megszűnése utáni munkanélküliségre, a környezetszennyezésre és természetkárosításra, a falu lakóit fogva tartó alkoholizmusra, és így tovább. A magyar műveket is árnyaltabban látjuk, ha egy másik irodalom felől tekintünk rájuk – a kortárs orosz irodalomban pedig találunk olyan, magyarul is olvasható, kiváló regényeket, amelyek a mostani, megnyomorított, kilátástalan orosz faluban (vagy ott is) játszódnak. Ilyen, hogy csak néhány példát mondjak, Valerij Zalotuha *A muzulmán* című regénye, Zahar Prilepintől *A Mert mi jobbak vagyunk*, illetve Roman Szencsintől *A Jeltisev család*: az utóbbit fogom a továbbiakban a legtöbbször emlegetni. Ez a magyarul 2015-ben megjelent regény ráadásul az ismerősség érzésével szeretné megszólítani az olvasóit – a hátsó borítón található ajánló

egyik mondata így hangzik: „Talán még soha egyetlen könyv sem lett klasszikus olyan gyorsan, mint Roman Szencsin 2009-ben megjelent kegyetlen regénye (melyet mi leginkább Tar Sándor műveihez hasonlíthatunk).”

Miként a Szencsin-regényről szóló kritikájában Antal Balázs, úgy én sem érzem egyértelműen szerencsésnek ezt a Tar-párhuzamot: a „Tar Sándor-i világ” kitételt, a „móriczi hagyomány” fordulathoz hasonlóan, többnyire minden átgondolás nélkül használják a magyar kritikusok, tisztelet a kevés számú, ám előforduló kivételnek.⁵ Bár Szencsin regénye olvastán, a lecsúszás, az alkoholizmus, a kilátástalanság kapcsán Tar kétségtelenül eszünkbe juthat, a Tar-művek legjellemzőbb világa mégsem a falu, sokkal inkább a gyár, a munkásszálló, vagy egy vidéki város falura emlékeztető pereme (mint *A mi utcánkban*). *A Jeltisev család*hoz hangulatilag kétségtelenül passzolnak ugyan egyes Tar-művek, de, ha a szűzsét nézzük, akkor sokkal inkább Háy János *A gyerek* című regényének orosz „rokonát” láthatjuk meg benne.

A faluról az utóbbi időszakban író magyar szerzők között olyat is találunk, aki a pályakezdésekor, nem kis mértékben a szerkesztők, az irodalmi élet szereplőinek ösztönzésére, a „vidék írójaként” lett ismertté, hogy aztán egyre távolabb igyekezzen kerülni ettől a tematikától (Grecsó Krisztián), meg olyat is, akinek a pályáján, bár falusi származása köztudott volt, szinte váratlanul bukkant fel a falu helyszínként (Háy Jánost és Oravecz Imrét egyaránt ilyenek gondolom). Szencsin esetében az orosz kritika *A Jeltisev család*ot határozott fordulatként értékelte, a falu új helyszínként jelent meg az életművében⁶ – maga a térség azonban, ahol a regény játszódik, egészében ismerős lehetett az olvasóinak. A szibériai kisváros, Minuszinszk, amelynek közelében a szerző szülei ma is élnek, odaérthető volt a regénybeli kisváros mögé, ahonnan Jeltisevéknek el kellett költözniük. A most már Moszkvában élő Szencsin regénye mögött személyes élettapasztalat is van, meg valós történet is (igaz, az utóbbi nem az övé): egy magyar olvasó is rábukkanhat ezekre az információkra, mégsem érezzük a személyességnek azt az olvasást is alakító erejét, amelyet nemcsak egy adott szerző életényeinek köszönhetően érzékelünk, de az általa írt esszék és a vele készült interjúk miatt is. Ilyen, a *Nincstelenek* személyes olvasatára ösztönző esszé volt Borbély Szilárd *Egy elveszett nyelv* című, az Élet és Irodalomban megjelent szövege (ez a szerző eredeti szándéka szerint a regénnyel egy kötetben lett volna olvasható), *A gyerek*hez pedig Háy János eredetileg ugyancsak az Élet és Irodalom megjelent *Az asszimiláns* című, nagy port felvert írása tapadt hozzá igen erősen. Ez utóbbiban az író maga szólal meg (legalábbis elég kicsi a távolság a szerző és a szöveg beszélője közt),

metsző iróniával, de azért vádló hangon, a „pestiek” által elképzelt, az irodalmi emlékek, az iskolai ének-órák és a hagyományörzés létrehozta „roncsokból” összetákolt faluképről:

Ne szégyelld, mondja egy haverom, hisz annyira érdekes a te múltad, nem szokványosak a szüleid meg a nagyszüleid, mint az enyéme, hisz nálunk mindenki ügyvéd, amíg a szem el lát a múltba, s nekem persze egyik sem az, meg persze az én szemem nem is lát annyira a múltba, mint az övé. Nem szokványosak, mondja, s hirtelen érdekes lesz a múltam. Elmeséli mindenkinek, hogy gyerekként egész nap a földéken, budi az udvaron, fürdőszoba nincs, lefesti azt a jelenetet, mikor a szemétdombon állok az ottani haverjaimmal, tízéves lehetek, fogkrém-tubust találtunk, s szopogatjuk az édes fehér masszát, amit az orvos gyerekei benne hagytak használat után. Mint egy különleges rezervátum küldöttje tűnök fel, akinek a szülei népdalokat énekeltek kukoricahántás idején, s ha már elénekelték azt a hármát, amit a városn élő barátaim a Kodály-módszernek köszönhetően ismertek, a Tavaszi szél vizet árasztot, az Erdő, erdő, erdőt, meg bánatukban még, mert elromlott a szövőszék, belevágtak a Csitári hegyek alattba, szóval mikor ezzel is végeztek, akkor írtak újabb népdalokat, meg ilyeneket mondtak, hogy uff, meg hinye, meg ejha.⁷

Ha a cselekvésre felszólítás vágya a 20. század végén, a 21. század elején már nem is olyan módon van jelen, mint Móricznál vagy a harmincas években indult népi íróknál, azért a figyelmeztetés, a szembesítés szándéka nem idegen a mostanában íródo „faluregényektől” sem. (Ebből a szempontból is mintha erőteljes figyelmetlenségről tanúskodott volna Borbély Szilárd regényének fogadtatása – nem pusztán kétely nélkül viszonyult az önéletrajziséggel folytatott szerzői játékhoz még a kritikusok egy része is, de szinte megfedkezni látszottak arról sokan, hogy a könyv nem egy jelenkori faluban, hanem a hatvanas-hetvenes évek vidéki Magyarországon játszódik. Vagyis, ha a helyzet jobbra nem is fordult azóta, az azonnali cselekvésre felszólítás mindenképpen idegen a *Nincstelenektől*.) Hogy a magyar irodalmi gondolkodásban mennyire erőteljesen jelen van az a vélekedés, hogy a faluról, szegénységről szóló művek nem pusztán esztétikai, de társadalmi feladatot is magukra vesznek, jól jelzi, hogy egy Szencsin regényéről szóló kritikában is ott van ez a szempont, ezúttal *A Jeltisev családra* vonatkoztatva: „Mert amit Szencsin ábrázol – egyértelmű vészjelzéseket küldve ezzel az orosz értelmiségi elitnek –, az minden, csak nem élet.”⁸

Persze, a „vészjelzések küldése” valóban összekapcsolható azzal az irodalmi irányzattal vagy csoportosulással, ahová Prilepin, Zalotuha és Szencsin is besorolhatók, vagyis az orosz új realistákkal. Ez az egységnek semmiképp sem nevezhető irányzat az orosz posztmodernre válaszképpen jött létre – amely pedig éppen a realista ábrázolásmód, az irodalom társadalomalakító szerepének tagadását tekintette a céljának (hogy erősen egyszerűsítsek igen bonyolult folyamatokat):

Ez a – nagy megszorításokkal – posztmodernként aposztrofált „másik irodalom” rendelkezett néhány olyan jellegzetességgel, amelynek vajmi kevés köze volt a nyugati típusú posztmodernitáshoz: a „szocialista realizmus” irányzatának elutasítása, a realista ábrázolás-mód iránti ellenszenv, az orosz kultúrában hagyományosan meglévő „irodalomcentrikusság” megszűnésének hirdetése (az irodalom ne vállaljon magára nem esztétikai alapú – társadalmajobbitó, ember-átalakító, erkölcsnemesítő, próféta – feladatokat, az irodalom maradjon meg irodalomnak) és ezzel együtt az orosz irodalom (beleértve a klasszikus orosz irodalmat is) „szupermoralizmusának” megszüntetése, valamint az író társadalmi státuszának megváltoztatása (leemelése a piederstárlól).⁹

Az „új realisták”, köztük Szencsin is, természetesen nem térhettek vissza reflektálatlanul a posztmodern előtti realizmushoz, vagyis szó sincs arról, hogy olyan „társadalomjobbító” szándékkal léptek volna föl, mint a szocialista realizmus képviselői. Szencsin inkább olyasmiket hangsúlyoz az interjúiban, így abban is, amelyet *A Jeltisev család* magyar fordítója, M. Nagy Miklós készített vele, hogy a falu újbóli irodalomba emelésével a hallgatást kívánta megtörni:

Úgy tűnt, az orosz falu, mint irodalmi téma végleg a múlt homályába veszett. Az orosz irodalomban minden a városról, annak problémáiról szól. [...] Vagyis az oroszokban, akik most már jórészt városlakók, él a falu iránti sóvárgás, a falu sorsa miatti fájdalom, miközben a falu már szinte teljesen elpusztult, az lett belőle, amit *A Jeltisev család*-ban leírtam: elszegényedett, dühös emberek tengetik az életüket benne.¹⁰

Bár elvileg lehetne az orosz irodalomban folytonosságról beszélni, ha a falura mint regényhelyszínre gondolunk, Szencsin nyilatkozatából is látszik, nem tekinti magát az ún. „falusi próza” örökösének.¹¹ *A Jeltisev család*ot az orosz olvasók ugyanakkor egyszerre vethetik össze a saját faluélményükkel (ha van nekik ilyen), és azzal a faluképpel, amelyet leginkább irodalmi művekből szereztek.¹² Épp ezért lehet megdöbbentő mindaz, amit Szencsinnél olvasnak, hiszen a faluhoz idealizált, mitizált elgondolások kapcsolódnak, egyszerre irodalmiak és ideologikusak. *A Jeltisev család* ezzel szemben nem pusztán az egésszel sugallja azt, hogy a visszaköltözés a falura nem jelent megoldást, hogy a falu nem ment meg semmitől, hogy voltaképpen nem is létezik már (amennyiben falun olyan gazdasági- és életközösséget értünk, ahol a mezőgazdasági munka, a természettel való harmonikus együttélés biztosítja az ott lakók megélhetését), de radikálisan, minden részletében lebontja az illúziókat:

Muranovóban nyoma sincs azoknak a tradicionális értékeknek, amelyekről az orosz vidék breviáriuma zeng. Hiányzik a természettel való szimbiózis, a táj bukolikus varázsa (a zord környezet itt néha már-már a tudatos gonoszság jegyeit mutatja), a lelkiismeretes munka becsülete (a faluban szinte teljes a munkanélküliség), a paraszti igazságkeresés és szilárd erkölcsiség (az unalomra és nélkülözésre kárhoztatott közösséget az alkoholizmus és a bűnözés tartja valamelyest egyben) és az áldozatkész vallásos érzület (falun az előszeretettel felemlegetett „orosz néplélek” már csak kísérti, nem pedig keresi az Istent.¹³

Amikor pedig, éppen az új realisták és Szencsin hagyományhoz való viszonyán gondolkozva azt próbáltam összeszedni, mit is mondanék, mondjuk, egy orosz olvasónak a kortárs magyar „faluregények” (a falut helyszínként választó művek) hagyományhoz való viszonyáról, rádöbbsentem, hogy nehezen tudnék erről egyfelét állítani. Hiszen, egyfelől, az is igaz, hogy ezek a kortárs alkotók párbeszédet kezdenek az őket megelőző irodalmisággal, a műveik szorosán összekapcsolódnak Móricz Zsigmond életművével (és esetenként annak irodalomtörténeti újraértelmezésével), Milbacher Róbert új novellaciklusa pedig Mikszáth-hoz kapcsolódik erősen.¹⁴ Másfelől viszont mintha nálunk sem beszélhetnénk a hagyomány folytonosságáról, ahogy az orosz új realisták esetében sem: a szocialista időszakban megjelent, falusi környezetben játszódó művekhez (legyenek azok Sántha Ferenc alkotásai vagy, például, Csalog Zsolt *Parasztregénye*) Grecsó, Háy, Oravecz alkotásai szinte egyáltalán köthetők. Ugyanakkor a hagyományhoz való viszony, pontosabban a tradíció szertefoszlása ezekben a művekben témaként is megjelenik. Grecsó Krisztiánnál, az *Isten hozott* elején az egyik, Móricz *Életem regényéből* származó mottó épp ezt emeli ki: „A földműves élete rövid, mint a gazdasági év. A tavasz már kimossa az emlékezetből a telet, a tavaszt a nyár. A falu kis házaiban nem marad jel, hír, emlék azokról, akik elébb lakták.” Amikor a *Mert mi jobbak vagyunk* főhőse körülnéz a nagyszülei házában, és fogalma sincs, kik a fényképeken lévő emberek, nagyon hasonlólv olvashatunk, mint a Móricztól vett mottóban:

Most már Szása sem tudta, hogy sok képen ki kicsoda, a nagymama vagy a nagyapa rokonai, esetleg szomszédok, akikkel barátkoztak, vagy mások. Kihalt az egész rokonság, a barátok is kihaltak, az egész soron nincs már ember, aki emlékezne rá, milyen volt nagymama és nagyapa a háború utáni években.¹⁵

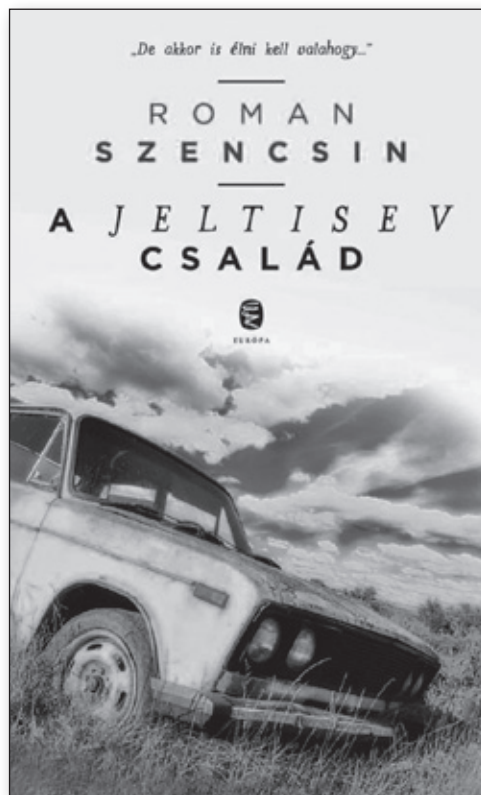
Amikor Móricz Zsigmond, az 1920-as évek végén, a tiszazugi méregkeverők az egész magyar társadalmat megrázó persorozatának hatására, amelyet tudósítóként ült végig, újságcikkek sorában kezdett gondolkodni a falu megmentésének lehetőségein, arra jutott, hogy jó oktatást és kultúrát kell vinni a magára hagyott vidéki Magyarországnak.¹⁶ Érdemes innen kiindulva megnézni magyar és orosz művekben egyaránt, mennyiben sugallják ezek az alkotások azt, hogy a kultúra megtart, hogy az irodalom segít a faluban élő hősökön – akár pusztán azzal, hogy kiemeli őket az élet mindennapi nehézségeiből, akár úgy, hogy lehetséges életmintákat ad nekik. Háy János, ahogy ez már az idézett esszérészletből látszik,

a városiak elképzeléseit a falusi kultúráról erős gúny-nyal szemléli. *A gyerek* című regényének főhőse még a falusi általános iskolában határozza el, hogy tudós lesz, majd a budapesti gimnáziumban dönti el: filozófia szakra jelentkezik. Itt ugyancsak metsző iróniával találkozunk, amikor egy jelenetben ehhez a fiúhoz (aki a regényben mindvégig „a gyerek”-ként szerepel) ellátogatnak az osztálytársai, majd szembesítik őt a saját helyzetével:

Kikísérte a telihasú haverjait, akik arról beszéltek, hogy mennyire nehéz ennek a fiúnak in-
nét, egy ilyen háttérből a Hegelt olvasni. Hogy marha nehéz, és nagyon lent vannak a szülei,
s hogy a gyerek mekkorát emelkedett ehhez képest a Hegellel. A gyerek nem értette, mi-
ről van szó. Ő ugyan gondolta, hogy ez nem olyan, mint egy városi környezet, de nem gon-
dolta, hogy ennyire lent van. Hogy ennyire lát-
ványosan alul.¹⁷

Háy főhőse aztán hiába kerül el a falujából, hiába jár gimnáziumba, majd főiskolára, végül visszahullik a falujába, ott lesz tanár, és csúszik egyre lefelé, bele az alkoholizmusba, és az elkerülhetetlen pusztulásba: Hegelre, meg mindarra, amit korábban összeolvasott, pedig már egyáltalán nem emlékszik. Éppen a falu elhagyása, majd az oda történő visszazuhanás, és az erre következő, szükségszerű tragédia miatt látom izgalmasan összeolvashatónak a szűzszerkezetében nagyon hasonló Háy- és Szencsin-regényt. Ugyanakkor Szencsin hőseit először nem a faluban, hanem a városban látjuk, a regény elején tudjuk meg, hogy a családnak nem marad más választása, mint a feleség falujába, annak nagynénjéhez költözni. Így voltaképpen a feleség sorsa állítható párhuzamba Háy „gyerekének” sorsával – annyiban is összevethető a két alak, hogy Valentyina Viktorovna fogható fel (elvi-
leg) a könyvkultúra képviselőjeként, hiszen a városban könyvtárosként dolgozott. De nagyon hamar le-
foszlik róla ez az egyébként is kétes műveltség, ahogy falura kerül, nem egyszerűen nem olvas, de nem is emlékszik már semmire, amit valaha talán tudott, csak halvány nyomok, olvasmányok roncsai maradnak meg a fejében:

Halott és undorító volt a világ, minden apróság elvégzéséhez nagy erőfeszítés kellett – nyomasztotta őket minden, mintha hirtelen nem a Föld nevű bolygón volnának, hanem valami fantasztikus Plutóra csöppentek volna. „Alekszej Tolsztojnak van ilyen regénye? – próbált visszaemlékezni Valentyina Viktorovna a könyvtáros múltjára – vagy Wellsnek?”¹⁸

Azt nem tudjuk meg, hogy az asszony csak mozgat-
ta-e a könyveket könyvtárosként, vagy ki is nyitot-
ta őket, de van egy szereplője a Szencsin-regénynek,
a család legfiatalabb tagja, Artyom, aki a városban
még folyton olvas – ez azonban nem teszi azokhoz
az orosz hősközhöz hasonlatossá, akik bármilyen te-
vékenységre képtelenek ugyan, de többet és mélyeb-
ben gondolkoznak bárkinél, sokkal inkább kontraszt-
tot képez velük. Az ő esetében az olvasás az életkép-
telenséggel lesz azonos, semmi mással. Szencsin ezzel
voltaképpen még az olvasás, a műveltség által meg-
menthető világ mítoszát is felszámolja, sőt, azt is az
arcunkba vágja, hogy az olvasásba menekülés semmi-
féle egyéni megoldást sem adhat (ahogy, ezt, például,
Ulickaja *Imágó* című regényében látjuk).¹⁹ Artyom,
hiába van folyton könyv a kezében, valójában egyet-
len könyvet sem olvas végig:

volt idő, amikor vonzották a könyvek, különö-
sen azok, amikben utazásokat írtak le, távoli or-
szágok felfedezését, de egyetlen könyvet sem ol-
vasott el elejétől a végéig – csak lapozgatta őket,
tekintete kiemelt egy-egy sort, dátumot, nevet,
meg a képeket nézegette.²⁰

Így hiába érzékelhetjük úgy, hogy a városba visszavá-
gyódó Artyom valamelyest csehovi hős,²¹ sokkal in-
kább a könyvet szentségként kezelő orosz hősök (le-
gyenek klasszikus vagy kortárs regények hősei) szo-

morú lebontását jelenti csak. Hiszen a sorsa, ráadásul, ugyanúgy az elkerülhetetlen pusztulás, mint az egész Jeltisev családé, és Háy János főhőiséé. A szakítás a tradícióval annyira teljes lesz, hogy a „gyerek gyereke” Háynál már születésekor más keresztnvet kap, mint az apja, majd az apa halála után Budapestre is kerül – Artyom fia pedig a halott apját és a Jeltisev-nevet egyaránt elfelejtette már, amikor, a regény utolsó jelenetében, nagyanyja, Valentyina Viktorovna megpillantja őt az óvoda udvarán.

Háy regénye más módon is összekapcsolható Szencsinével. Gyenisztől, a család börtönben ülő fiától várják sorsuk jobbra fordulását Jeltisevék, olyan lesz ő, mint egy profán megváltó – „a gyerek” pedig egyértelműen krisztusi jegyeket kap halálakor, éppen ezért Gyenisszel is párhuzamba állítható:

Mire a jármű, addigra az anya is odaért, hogy kisfiam, de az anya kisfia nem ismerte meg az anyát, hevert ott a kezében, mint aki már búcsút vett ettől a világtól, hogy elbúcsúzott a tanítványaitól, attól a kivégzőosztagtól, ami a kocsmában gyűlt össze, a házaktól, a buszmegállótól, aztán a falutól, s a fáktól és a füvektől. Három napig tartották bent az István kórház intenzív osztályán, s a harmadik nap kinyitotta a szemét.²²

A gyerek sem önmagát, sem a falut, sem a családját nem képes megváltani – de Gyenisz is meghal, rögtön azon az éjszakán, amint hazaér, a szüleit csak néhány órára ajándékozva meg a remény érzésével. *A muzulmán* című regényben is a falu felemelését, a csodát várják a visszatérő Koljától – ennek az alaknak a krisztusi attribútumai különös feszültséget keltenek, hiszen a regény középpontjában éppen az áll, miként dolgozza fel a falu azt, hogy a fiú muzulmánként érkezett vissza hozzájuk:

Az olyanok, mint Nyikolaj, aki még fogságból, még a távoli Afganisztánból sem akárhová tért vissza, hanem ősei földjére, a szülőfalujába! Az olyanok, mint ő, virágzó kertté változtatják a mi elhagyatott vidékünket!²³

Szencsin regényéhez tehát, ahogy, úgy általában az orosz új realistákhoz, igen sok közünk van – pontosabban sok közünk *lehetne*. Azért mondom, hogy

csak lehetne, mert ezeknek a regények a magyarországi sikere meg sem közelíti az orosz posztmodern művek, vagy a disztópiák, illetve a kivételesen népszerű Ulickaja sikerét. Hogy ennek a különbségnek mi lehet az oka, csak találgatni tudom – nem tett másképp nemrégiben M. Nagy Miklós sem, azzal magyarázva egy interjúban a „bukást”, hogy az effajta „hiperrealizmus” mélyen orosz, így Oroszországon kívül érdektelen lenne:

Az általad említett újrealistákat, Szencsint, Prilepint, Oleg Pavlovot ugyanakkor nagyon sok országban elkezdték fordítani és kiadni (ahogy nálunk is), azonban a legtöbb helyen megbuktak: mind *A Jeltisev család*, mind a *Mert mi jobbak vagyunk* megjelent jó sok nyelven, és sehol sem lett siker. Én magam nagyon szeretem Szencsint, de az általa művelt hiperrealizmus annyira mélyen orosz, hogy azt külföldön képtelenség eladni – bár neki Oroszországban sem igazán magának a példányszámai. Prilepin ilyen szempontból nem panaszkodhat, de a magasabb eladottságot leginkább annak köszönheti, hogy kétségtelen tehetsége mellett végső soron egy populista író és közszereplő – amit én nagyon nem szeretek benne, de hát ezzel adja el magát.²⁴

Nem hiszem, hogy ez ennyire egyszerű lenne – persze, M. Nagy Miklós sem állítja ebben a rendkívül izgalmas beszélgetésben, hogy könnyen felfejthetőek lennének Szencsin visszhangtalanságának vagy Ulickaja kiugró sikerének okai. Annyi biztos, hogy Ulickaja sokkal lágyabban, finomabban, több reménnyel mutatja meg nekünk Oroszországot, olyan országgént, amelyben, ha más nem is, a kultúra, a tradíció segíthet – és talán szeretnénk hinni abban, hogy ez így van, nem pedig olyan reménytelenül és elkeserítően, mint Jeltisevék történetében. De hogy Szencsin regényét, és vele a többi orosz újrealistáét, érdemes olvasni párhuzamos magyar jelenségekkel összevetve is, abban egészen biztos vagyok – hiszen már a magyarországi sikertelenség kategóriáját is másképp látjuk, ha tudjuk, Móricz Zsigmond *Árvácskája* is megbukott egykor. Az olvasók mintha akkor is, most is, kerülni próbálták volna a szembenézést: árva gyerekekről, a falu pusztulásáról, a megváltás lehetetlenségéről kétségtelenül nem könnyű olvasni, sem Oroszországban, sem nálunk. ■ ■ ■

- 1 Idézi: MÓRICZ Virág, *Apám regénye*, Budapest, Osiris, 2002, 526.
- 2 Margócsy István ezt a szüzsét, nem pusztán a „faluirodalom” keretein belül maradvá, tipikusként, egyben különösként írta le a Kiss Tibor Noé *Aludnod kellene* című regényéről tartott kritikái beszélgetésén: „mindig nagyon érdekesek az isten háta mögötti világot ábrázoló művek. Ha szabad egy hajszálnyit iróniával élni, akkor ezekről azt mondhatnám, olyanok, mint a *Szöktetés a szerájból*. Adva van egy rabságszituáció, és abból valaki ki akar kerülni; ez vagy sikerül, vagy nem, s mindegyik regény, amelyiket itt szóba hoztunk, valahogy ezt próbálja elmondani. Borbély Szilárd *Nincstelenekje*, Bodor Ádám *Sinistra* köze, Krasznahorkai *Sátántangója* s Szilástól *A harmadik híd* is. Itt [mármint az *Aludnod kellene* című regényben – Sz. Zs.] a középpontban van a lánynak, Szandrának a szökési kísérlete. Érdekes, hogy ahol sikerül a szökés a szerájból, ott sincs elmagyarázva, hogy ez hogyan is történt meg. Se a *Sinistra*, se a *Nincstelenek* esetében nem tudjuk meg, hogyan került ki az elbeszélő a rettenetes helyzetből, amelyről folyamatosan azt olvastuk, hogy nem lehet belőle kikerülni.” Lásd *ÉS-kvartett Kiss Tibor Noé Aludnod kellene című regényéről*, Élet és Irodalom, 2015. április 3., 20.
- 3 Persze, az is kérdéses, gondolhatunk-e ma ezekre az utakra, „emelkedéseként”: Milbacher Róbert, amikor új könyve kapcsán nemrégiben beszélgettem vele Szegeden, az Eötvös Kollégium közönsége előtt, határozottan elutasította, hogy bármiféle „felfelé ívelést” lássunk falusi gyerekkora és mostani, egyetemi docensi pozíciója közt (márcsak azért is, jegyezte meg, mert ő most is falun él, Pécs mellett).
- 4 Grecsó Krisztián *Pletykaanyu és Isten hozott* című kötetei Szegvárral, Háy János *A gyerek* című regénye Vámosmikolával, Milbacher Róberttől *Szűz Mária jegyese* című novellaciklusa Nagybjommal hozható kapcsolatba, Oravecz Imre *Öndrok gödre* című regénye pedig a szerző szülőfalujában, Szajlán játszódik.
- 5 Lásd: ANTAL Balázs, *Zsigerig ható (Roman Szencsin: Jeltisev család)* <http://kulter.hu/2015/12/zsigerig-hato/>; illetve: a „móriczi hagyomány” reflektálatlan használatának problematikusságát itt igyekeztem körüljárni: SZILÁGYI Zsófia, „meningélt továbbság, népies irányban” *Mi az a „móriczi hagyomány”? Szép-irodalmi Figyelő*, 2016/3, 39–50.
- 6 A magyar olvasónak viszont ez a regény jelenti Szencsin „belépőjét”, vagyis könnyen ráragaszthatjuk a „falusi orosz író” címkét – ha egyáltalán kelt akkora visszhangot ez a mű, hogy ragadjon a szerzőjére bármilyen címke is, és ha lesznek még magyarul Szencsin-regények. A magam részéről nagyon örülök neki, ha lennének – bár erős szorongással nézem, mi lesz a nagy múltú Európa Kiadóval, amely az igényes orosz szép-irodalom kiadásának egyik legfontosabb bázisa.
- 7 HÁY János, *Az asszimiláns* = H. J., *Egymáshoz tartozók*, Budapest, Palatinus, 2009, 255–256.
- 8 GYÜRKY Katalin, *Ahonnán már nincs lejjebb (Roman Szencsin: A Jeltisev család)*, Élet és Irodalom, 2015. szeptember 18.
- 9 GORETITY József, *Az orosz új realizmus értelme és eredete*, Tiszatáj, 2013. augusztus, 23.
- 10 SZENC SIN R. – M. NAGY M. 2015. *Nem festem sötétebbre a valóságot. . . Roman Szencsin orosz íróval beszélget M. Nagy Miklós*, Könyvjelző, 2015. május 6., <http://www.konyvjelzomagazin.hu/hir/nem-festem-sotetebbre-a-valosagot>
- 11 Prilepin regényében sincs ez másképp, ahol a főhős időnként visszalátogat gyermekkor helyszínére, a nagyszüleihez: „A faluban felhomály volt, sok házban nem égett a villany. // Szása szinte semmilyen izgalmat nem érzett attól, hogy visszatért a helyre, ahol felnőtt. // Már régóta úgy érezte, hogy nehéz volna bármiféle örömmel eltelni itt, a falujukban, annyira szomorú és undorító látvány.” Zahar PRILEPIN, *Mert mi jobbakk vagyunk*, ford. Abonyi Réka, Budapest, Európa, 35.
- 12 Ahogy Oravecz Imre *Öndrok gödre* című regényének megjelenésekor a könyv egyik kritikus a bevallotta, az irodalomból szerzett tudás mostanra sokaknál felülírta a szinte alig létező valós tapasztalatokat: „A parasztság életéről a legtöbbben csak Móricz vagy Jókai munkáiból, illetve a *Puszták népéből* tudunk valamennyit, nem csoda, ha ez a tudásunk felületes, közhelyekre épülő.” BEDECS László, *Első könyv: az Óhaza*, Új Könyvpiac, 2007. szeptember
- 13 TURI Márton, *A vidék bosszúja. Roman Szencsin: A Jeltisev család* = T. M., *Rejtektutak a pusztaságban*, Budapest, JAK-füzetek, 2016, 169–170.
- 14 Egyébként Szencsin, ha a „falusi prózával” nem is, az orosz irodalmi tradícióval teljes mértékben vállalja a folytonosságot: „Egyáltalán, az orosz irodalomban minden mindennel összefügg, és ami nagyon öröndetes, van benne fejlődés. Puskin nélkül nem lett volna Lev Tolsztoj, Gogol nélkül Dosztojevszkij, Lev Tolsztoj nélkül Solohov, Dosztojevszkij nélkül Leonyid Andrejev és így tovább. Én pedig nem léteznék például Ljudmila Petruszovszkaja nélkül, de több más elődömet is említhetném.” SZENC SIN – M. NAGY, i. m.
- 15 PRILEPIN, i. m., 53.
- 16 Móricz egyébként elsősorban az újságcikkeiben nyilatkozott magabiztosan a kultúra erejéről – ha az idevágó novelláit olvassuk és értelmezzük, már korántsem látjuk azt, hogy a falut könnyedén „megmenthetőnek” gondolná. Erről részletesebben lásd: SZILÁGYI Zsófia, *Móricz Zsigmond*, Pozsony, Kalligram, 2013, 443–451.
- 17 HÁY János, *A gyerek*, Budapest, Palatinus, 2007, 87.
- 18 Roman SZENC SIN, *A Jeltisev család*, ford. M. Nagy Miklós, Budapest, Európa, 153–154.
- 19 Antal Balázs is felhívja erre a momentumra a figyelmet: „(Érdekes játék ez a könyvvel: az, hogy olvas, nem jelenti, hogy a tudás vagy a művészet embere volna, még csak arról se tudunk, hogy iskolázott lenne, vagy hogy mi lenne a szakmája – mint ahogy az anya sem értelmiségi annak ellenére, hogy könyvtárban dolgozik, hiszen nem végzett könyvtáros –; egyik ügy sem igen lényeges itt, azért a magamfajta könyves ember persze felfigyel rá. Főleg, hogy a kortárs orosz irodalomban játszottak és kezdtek már ki «könyveseket»: hasonló, bár lényegesen szembevetőbb kétsége könyvnek és könyvfalásnak Tatjana Tolsztaja Kssz-ében látható.” ANTAL i. m.
- 20 SZENC SIN, i. m., 39.
- 21 A csehovi áthallásokról ld.: TURI, i. m., 170.
- 22 HÁY, *A gyerek*, i. m., 340.
- 23 Valerij ZALOTUHA, *A muzulmán*, ford. Bratka László, Budapest, Jaffa, 25.
- 24 M. NAGY Miklós – ZEELI Dávid, „Istenem, jöjjön már valami posztmodern trükk”. Zelei Dávid beszélgetése M. Nagy Miklóssal, Kalligram, 2016/11, 8.

Szilágyi Zsófia (1973): irodalomtörténész, kritikus, a Szegedi Tudományegyetem egyetemi tanára, a Kalligram folyóirat szerkesztője. Az *Éretlen Kosztolányi* című kötete hamarosan megjelenik a Kalligram Kiadónál.

„LIBERTINAGE KÖZELÉBEN JÁRÓ ASSZONYKEDVELÉS”

Herczeg Ferenc és a nők
az *Új Idők* megalapítása előtt

Az *Új Idők*

A gazdaságilag és kulturálisan felemelkedőben lévő Osztrák-Magyar Monarchia keleti felében 1885-ben alapított, hamar sikeressé váló Singer és Wolfner könyvkiadó és könyvkereskedő cég 1894-ben jelentős piacbővítésbe kezdett, hogy lefedje a magyar olvasótábor teljes spektrumát. Az öt évvel korábban elindított, hat-tíz éves korosztálynak szóló sikeres gyereklap, az *Én Újságom* mellé ekkor létrehozták a tizenéves lányoknak szánt *Magyar Lányok* című képes hetilapot, valamint a középosztály felnőtt tagjait megcélzó *Új Időket*. Singer Sándor és Wolfner József elképzelései szerint utóbbi szépirodalmi lapnak indult, első oldalán egy-egy jeles magyar író novellájával vagy regényrészletével, akárcsak az 1874-ben Berlinben gründolt, és valószínűleg mintául szolgáló *Deutsche Rundschau*. A „könnyebb, rövidebb és aktuális cikkek” mennyiségét azonban már az első években növelni kezdték a szépirodalom rovására; a számokat egyre gazdagabb és változatosabb képi anyaggal látták el, s a lap hamarosan általános érdekű magazinná (‘general interest magazine’) alakult.¹

Indulása előtt a hetilap programját illetően két fiatal, de máris népszerű író elképzelése versengett: Bródy Sándoré, aki „szabad, modern és bátor han-

gú irodalmi lapot” javasolt, és Herczeg Ferencé, aki olyan családi lapot képzelt el, amely „a nemzeti gondolat társadalmi megnyilatkozásának formáit” tárja olvasói elé, s „amelyet 14 éves kislányok is olvashatnak”². A „magyar nyelvű irodalmat a magyar politikai nemzet tagjainak” célkitűzése jegyében tevékenkedő Wolfner József hozta meg a döntést: a harmincéves Herczeg Ferencet kérte fel szerkesztőnek, aki az évek során a hetilapot „saját képmására teremtette”, „munkaereje jelentékeny részét az *Új Idők* szerkesztésébe investálta, és annak szerkesztését úgyszólván egyedül intézte”³.

Mivel a hazai képes hetilapok közül a második világháború végéig legolvasottabbnak számító, átlagosan tizenötezer példányban megjelent, a sajtótörténetben „családi lapként” elkönyvelt magazin kezdetektől főként női olvasókat nyert meg magának, nem érdektelen annak felderítése, hogy a lap szerkesztésével megbízott Herczeg Ferenc miként vélekedett a férfi-nő kapcsolatról s a nők szerepéről az *Új Idők* létrehozását megelőző időszakban. E tanulmány ezért az író-szerkesztő emlékiratai alapján élete első harminc évének nőikkel kapcsolatos tapasztalatait, szerelmi viszonyait vizsgálja (némi kitekintéssel későbbi időszekekre), annak érdekében, hogy feltáruljon, élményei miként alakították nőkről alkotott felfogását.

A hódító férfi legendája

A kortársai által „írófejedelmként” emlegetett Herczeg Ferenc férfiként is sikeresnek számított. „[L]ibertinage közelében járó asszonykedveléséről” ír az emlékiratait bevezető tanulmányaiban Németh G. Béla is, aki szerint „[h]ogy a másik nemnél, s nemcsak a színház köreiben, de az ún. jó társaságban is bő sikerei voltak, eléggé ismeretes”⁴. A szóban forgó kötetek az író életművét (irodalom)politikai megfontolásból sújtó hosszú szilencium után, az 1980-as évek közepén, illetve a kilencvenes évek elején jelentek meg. Ekkor a magyar irodalomtörténet-írás többségükben férfi (a nők szerepéről általában konzervatív nézeteket valló) művelőiehez még csak szórványosan jutottak el az olyan új nyugati elméletek és módszerek, mint a gender studies, a narratológia vagy a pszichobiográfiai analízis; az új irányzatok ismeretében azonban ma már kétségre vonhatók a Herczegről mint sikeres férfiról alkotott vélekedések, melyeket emlékirataiban az „én” önéletírói konstruálása során maga is táplálni igyekezett. Ugyan gyakran csattanóval záródó, kerek történetei azt bizonyítják, hogy a fikcionális konstrukciónak tekinthető önéletírás műfaját jellemző kritériumok, „a koherencia és hűség gyakran ellentmondásos kívánalmai” közül a koherencia elsőbbséget élvezett⁵, annak a törekvésének köszönhetően azonban, hogy önmagát hódító világfiként mutassa be, visszaemlékezései három kötetében feltehetően a nőkkel folytatott, számára fontos összes hosszabb viszonyáról beszámolt. A történetek azonban az önéletíró többé nem megbízható történetmondóként számon tartó, de a szöveg referencialitását nem elvető olvasatban azt látszanak alátámasztani, hogy kapcsolatai szinte egytől-egyik kudarcra végződtek, s negatív tapasztalatai 1894-re megjelentek a nőkről alkotott felfogásában.

A várhegy

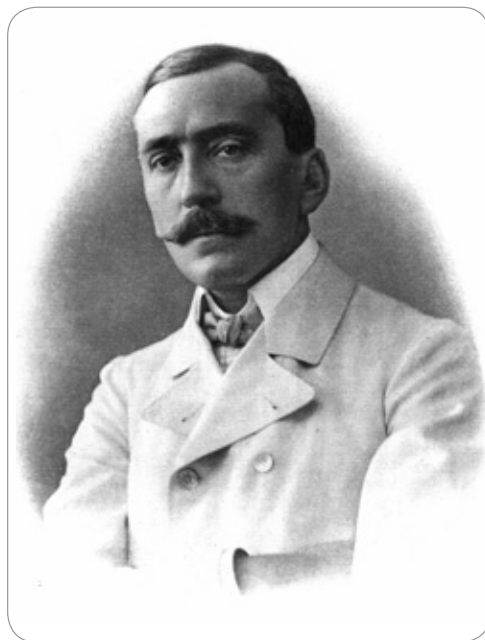
Már az első kötet, az először 1933-ban megjelent *A várhegy* is arról tanúskodik, hogy Herczeg kora ifjúkorától gyanakvással tekintett a nőkre. Bizalmatlansága bizonyára a gyerekkorában megismert családi történetre vezethető vissza. A német származású, bánsági Herczeg Ferenc (születésekor Franz Herzog) gyógyszerész dédapja Versec városának leggazdagabb polgára volt. Megözvegyülve újranősült, de még a második házasságából származó fia születése előtt meghalt. Az új feleséget a Herzog rokonság, valószínűleg nem minden alap nélkül, azzal gyanúsította, hogy megcsalta idős férjét, s a gyerek valódi apja a gyógyszerészegéd. Az özvegy később hozzá is ment a patikushoz, s Herzog elsőszülött fiát, az író nagyapját, megfosztotta örökségétől (41). A család két, ellensé-

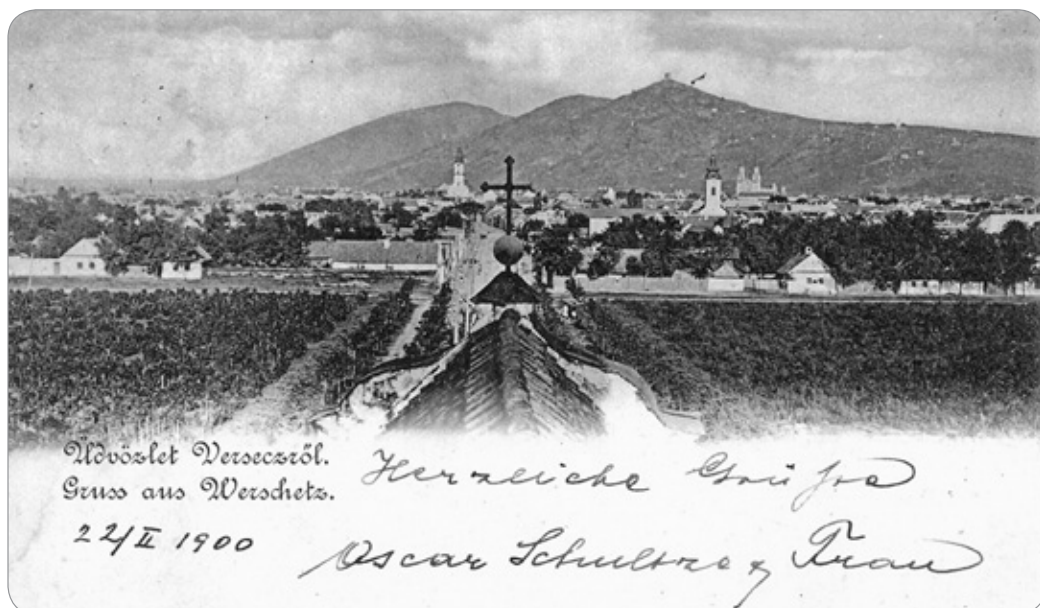
ges ágra szakadt, a viszálykodás az újabb generációk között is tartott, s a jövőző íróban, akinek megtiltották a kapcsolattartást nagyapja özvegyével, már kislánként tudatosodhatott, hogy egy nő álnokságának és pénzsóvárságának következtében őt magát is jelentős anyagi hátrány érte.

Herczeg ugyancsak kisgyerek volt még, amikor egy rokon kislány az ujja köré csavarta: ajándékokat ígért neki, hogy kivívja odaadó csodálatát, de csak ámtotta, sohasem adta neki a vágyott tárgyakat. Az író még hetvenévesen, *A várhegy* megjelenése idején is szégyellte, hogy rászedték: „[é]n nagyon szerettem, ő is állandóan kereste a társaságomat, de csak azért, hogy hét-éves korában kipróbálja rajtam a szívtelen kacér minden játékát”. Anyja hiába próbálta kimenteni a lányka „macskakarmai” közül, „szamár” fia újra és újra bedőlt a kis Micinek, ám ismétlődő csalódásai, illetve a szegény, hogy nem tudott megfelelni az anyai elvárásoknak, valószínűleg tovább fokozták gyanakvását a női viselkedés őszinteségét illetően (57-58). Összegzése a nők életében játszott szerepéről arról árulkodik, hogy a korán beléivódott bizalmatlanság megakadályozta kapcsolatai elmélyülését:

Nincs miért tagadjam: az én későbbi sorsomban nagy szerepe jutott a nőnek. Néha hajlandó vagyok azt hinni, hogy a nő képviselte fantáziámban a dinamikus elemet. De mindenesetre ő adott díszet, melegséget és mélységet az életemben. [...]Eszes és jóérzésű nőkkel szemben mindig fegyvertelen voltam. [...] A természetnek azonban volt reá gondolja, hogy megvédjen engem a számító önzéssel szemben. A véralkatomnál fogva – a számító nő elveszti előttem a nőiesség varázsát. Egy furcsa, többé-kevésbé mulatságos, semleges lényt látok benne, akinek erőlködéseit hűvös kárörömmel tudom nézni.

Herczeg Ferenc

Versec a 19. század végén, háttérben a Várhegy (képeslap)

Különös, de igaz, hogy asszony engem egyáltalán nem is tudott volna boldogtalanná tenni, mert abban a pillanatban, mikor a csalódásom tudatára ébredek, már nyereségnek tekintem, hogy megoldódtak a bilincseim. [...] Ha visszamaradt bennem valami fájdalom, az nem a csalódás, hanem a sértett hiúság fájdalma volt. (130)

Fenti idézet alátámasztani látszik a közhiedelmet férfúi sikereiről, de a leírás, miszerint életébe „dísz, melegséget és mélységet” hozó lényeknek tekint a nőket, nem egyenrangú társnak, s hogy a visszaemlékezésekben a feleségén kívül egyetlen, számára fontos asszonyt sem nevez valódi nevén (amiben szerepet játszott az úriembereknek előírt diszkréció, melynek megfelelően a nőknek fiktív, gyakran irodalmi alkotásokból ismert nevet adott), arra enged következtetni: partnereivel nem volt képes a világ előtt nyíltan vállalni, őszinte, kölcsönös bizalmon alapuló, tartós kapcsolatot fenntartani. A veszteség átélését elutasító, a kapcsolatot felbomlását nyereségnek beállító utolsó bekezdés pedig arról tanúskodik, hogy olvasói számára igyekezett olyan magabiztos, kemény férfinak beállítani magát, akinek boldogsága nem függ szerelmi természetű magánéleti kudarcoktól.

Emlékezései három kötetében Herczeg egy férfi szerelmi életének összes stációját saját példával illusztrálta, a lóvá tett, naiv kisfiú történetét követően a gimnazista vonzalmáról számolt be, majd a jegyes-ség, a fiatal úriember társasági nővel folytatott kalandjai, a házasság és válás stációi következtek – e történetek gyakran ironikus és önironikus tónusa annak leplezését szolgálhatta, hogy a rosszul végződő kalandok során lelki sérülés érhetett. Ráadásul a visszaemlékező író, látszólag az úriemberi viselkedésmód el-

várásainak megfelelően, valójában a kudarcok eltitkolása érdekében is, olvasóit nemegyszer félre is vezette. Huszonhárom évesen egy jó partinak számító, gazdag és csinos verseci lánynak, Gettmann Annának védelmében párbajjal végződő „lovagias ügybe” keveredett, melynek során ellenfele életét vesztette, Herczeget pedig négy hónap államfogházban letöltendő börtönbüntetésre ítélték. „A közvélemény” a történetek következtében jegyespárként tartotta számon őket:

Jó ideig magunk is azt hittük, hogy ennek így kell lennie. Félig meddig jegyeseknek tekintettük magunkat. Benem azonban, inkább a tudatom alatt, kezdettől fogva ott élt a reménység, hogy valami közbe fog jönni, ami az utolsó órában még lefejtí rólam a romantika selyemhálóját. Engem a házasság szentsége, valahányszor közelről láttam, valósággal páni félelemmel töltött el. Végül is Anna volt az okosabb, és kiadta az utamat. Mindenesetre befolyással volt rá, hogy a jövőre vonatkozó terveim akkor még nagyon is ködösek voltak. (198)

Az ügyet, mely hozzájárulhatott ahhoz, hogy kezdő íróként váratlanul nagy népszerűsége tegyen szert⁶, valószínűleg hosszú időn át emlegették szülővárosában, már csak azért is, mert bátyja később éppen Anna nővérét vette feleségül. (Anna a pancsovai polgármester felesége lett.) Herczeg önéletírói hitelét rontotta volna, ha hallgat róla, de inkább vállalta, hogy megsérti a középosztálybeli férfiakkal szemben támasztott nő-sülési elvárásokat, minthogy bevallja, jegyessége (melynek tényét szintén csak félig-meddig ismerte el) valójában azért bomlott fel, mert akkoriban bohém hírben álló, bizonytalan jövőjű egyetemista volt, aki lenézett foglalatosságba, újságíróskodásba kezdett, s így nem volt elég jó parti a gazdag lány számára. Háza-

sodástól való irracionális félelmének felemlegetése azt a célt szolgálhatta, hogy kisebbitse a kor társadalmában, különösen vidéken kínos kudarcnak minősülő kikoszarztatása jelentőségét.

Egy „artistacsaládból való spanyolzsídó (sic!) leány... , a legnemesebb és legmegindítóbb szépségek egyike” hozzáment volna a magát az éjszakai életbe belevető ügyvédjelölthöz, őt viszont Herczeg utasította vissza. Döntését azzal indokolta: „[eg]ész életemben mindig irtóztam attól, hogy felelősséget vállaljak egy idegen emberi életért”, de talán egyéb okok is szerepet játszhattak. Jesszi – a nevet *A velencei kalmár*ból, Jessica alakjától kölcsönözte az író – alacsony társadalmi állású, az úri középosztály szemében elfogadhatatlan válású lány volt, aki ráadásul fandango táncos nővére kíséretében éjjeli mulatóhelyeken is megfordult, sőt a fiatal férfi bérelt lakására is feljárt, tehát áthágta a középosztálybeli nők számára előírt viselkedési normákat (bár szexuális kapcsolat valószínűleg nem jött létre köztük). Az egyelőre ingatag társadalmi pozíciójú Herczeg felemelkedésének esélyeit rontotta volna egy nyilvánvalóan *mésalliance*-nak minősülő házasság, különösen a kínosan végződő Gettmann-affér után (223–224).

A gótikus ház

Emlékiratai második, eredetileg 1939-ben megjelent, életének felnőtt szakaszát ábrázoló *A gótikus ház* című kötetében beszámolt egy újabb nősülési fiascojáról. Első irodalmi sikereit követően – a *Fenn és lenn* (1890), illetve a *Mutamur* (1892) megjelenése után – harmincadik évéhez közeledve „*majdnem* eljegyezte magát” egy „úrilánnyal”, aki a megfelelő, középosztálybeli családi-vagyoni háttérrel kívül rendelkezett a Herczeg által a nőkben legtöbbször becsült tulajdonságokkal: szépséggel és „csípősen szikrázó elmésséggel” is. (Utóbbi igénye eleve kudarcra ítélt kapcsolatait, hiszen a „társasági” stílusra nem jellemző a tartós bizalom létrejöttéhez elengedhetetlen bensőséges és őszinteség.) Állítása szerint azonban csupán táncolni akart a lánnyal, „elhúztatni a nótáit”, „szolgálni és hódolni”. Végül, nem tudni miképpen, de visszalépett, ám fontosnak tartotta olvasóinak bevallani, hogy „több ilyen dicstelen kalandja” akadt életében, amikor „egyszerre csak rémülten vettem észre, már *majdnem* vőlegény vagyok” (250), vagyis több olyan kapcsolata lehetett, melyekből komolyra fordulásukkor váratlanul kihátrált, esetleg a jövődöbéljé gondolta meg magát. Mindazonáltal mégiscsak foglalkoztathatta a családalapítás gondolata, ám esélyei azokban a középosztálybeli körökben ahonnét feleséget választania illett volna, műveinek színpadi sikerei után jelentősen csökkentek. „Színésztársaságba” keveredett, ami azzal a következménnyel járt, hogy „a budapesti családok,

különösen a leányos házak, egymás után levették rólam a kezüket. Elveszett embernek tekintettek, és ezzel körülbelül el is dőlt az a kérdés, lehet-e még belőlem rendes férj és családapa” (266). Herczegnek e kiállításából következtet alapos okkal a pécsi irodalmár, Weiss János arra, hogy az író „*szenvedett*” a társtalanságtól, s e gyötrődését eltitkolandó „nem csak szemérmesen hallgatott a magánéletéről, hanem *szisztematikusan* megpróbálta eltakarni”⁷.

Herczeg egyrészt leplezte a magánéletében történt események érzelmeire gyakorolt hatását, másrészt, ha általánosan fogalmazva mégis szóba hozta a férfi–nő kapcsolatot, azok sikertelenségéért a nőket okolta. Állítása szerint, a hírnevet szerzett, „befutott” férfiakra (akik közé magát is joggal sorolhatta), méltatlan nők vetették ki a hálójukat:

Budapesten van egy csomó nem egészen fiatal, de még elég mutatós hisztérika, aki a nyilvánosság mániájában szenved. Ha egy muzsikussal, színésszel, politikus vagy író neve forgalomba kerül, rávetik magukat, mint ordasok a birkára, széttépik, cafatjait egymástól kapkodják... (262)

Élettörténetét konstruálva úgy érezhette, magyarázkodnia kell, mivel az „úri magyar középosztály” idoljaként kapcsolatai áthágták az e csoport viselkedésére vonatkozó társadalmi elvárásokat: harmincas éveitől egyre másra házasságon kívüli viszonyokba bonyolódott, nem egy esetben férjes asszonyokkal – a „libertinage” kifejezéssel erre a normaszegésre utaltatott Németh G. Béla.

Mielőtt az *Új Idők* szerkesztésére felkérték volna, „nagy szerepet” játszott az életében egy akkoriban ünnepezt szépségnek számító asszony, de „Arany Kócsag” három állandó hódolójának csupán egyike volt, s miután a nő nyilvános helyen, ráadásul a pipogyanak tartott férj jelenlétében megalázta és végig sértette (eldobta az írótól kapott rózsaszálakat egy másik férfi szegfüjéért), szakított vele. 1894 előtt ismerkedhetett meg egy divatos északi-tengeri fürdőhelyen, Norderneyben a német „Oféliával” is, akinek a kedvéért éveken át oda járt vissza nyaralni (az sohasem derül ki, hogy a leírásuk alapján komolyabbnak tűnő viszonyai mennyi ideig tarthattak). Ez a kapcsolata is kudarcra végződött: egy vita során közölte az énekesnővel, hogy „a nőket el kellene tiltani a vallástudománytól”, „mert a hitben a szenzációt keresik, a templomokból pedig mozit csinálnak”, s nőket lekicsinylő megjegyzését követően kis híján összeverekedtek, és a kapcsolatuk megszakadt (319). (Évekkel később titokban mégis együtt töltöttek pár napot/hetet a bonviván író jachtján a Földközi-tengeren, Ofélia azonban menyasszony volt, s a kaland nem folytatódott. [405]).

Üriemberhez illően Herczeg homályban hagyta viszonyai szexuális vonatkozásait – amikor nyilvánva-

ló, hogy testi érintkezés történt, „egy jó barátja” eseteként számolt be a kalandról, „kinek szavahihetőségeért a fejével felelt”, és az aktusra is csak utalt. A férjezett „Carmennel” például „hősünk szállodai lakásán” együtt vacsoráztak, és a „vacsora reggel hétig tartott” (327-328).

Hűvösvölgy

Miután országgyűlési képviselőként politikai szerepet is vállalt, a befutott író és tisztelettel övezett közéleti férfiú megengedhette magának, hogy negyvenöt évesen megnősüljön, s feleségét ne az úri középosztályból válassza, amelyhez immár saját jogon maga is tartozott: 1908-ban a színésznő Csillag Teréz szintén színésznő lányát, a húszéves Grill Juliskát vette feleségül.

Herczeg Ferenc felesége

Házassága hat évig tartott, s a válásért ismét partnerét okolta, saját magát csak annyiban, hogy nem vette figyelembe „a női természet emberi fogyatékoságairól” gyűjtött tapasztalatait, különben tudnia kellett volna, hogy „az orvostudomány rajongójaként” felesége bele fog szeretni egy fiatal sebészbe, vagyis azt rótta fel magának, hogy ezúttal nem volt elég gyanakvó (26).

A húszas évek közepén, immár hatvan fölött, kis híján újranősült, ám mire végre rászánta magát, élete talán legnagyobb szerelme, a férjezett „Ginevra”, több évig tartó viszony után egy szilveszteri partin a szeme láttára lecserélte egy fiatal katonatisztre (164).

Nőkről táplált előítéletei, s féltelme, hogy rászedik önbeteljesítő jóslatként működtek. Kudarcai hozzájárulhattak „tartózkodó” és „rideg” magatartásához – legalábbis ilyennek látta őt a *Herczeg Ferenc: az író és az ember* címmel róla könyvet író kortársa, Halmi Bódog, aki azt is megjegyezte, hogy hosszú pályája so-

rán Herczeg „[s]zoborszerű merevséggel, szenvtelen egykedvűséggel, szinte anyagszerűvé vált érzéketlenséggel állta” a megpróbáltatásokat⁸. Bár nők körében aratott sikereit Németh G. Béla készpénznek vette, arra ő is felfigyelt, hogy az írók közt nem voltak barátai, s társairól rosszat nem, de jót sem mondott. Végül azt a következtetést vont le „A külső élet krónikása” sokatmondó című tanulmányában, hogy Herczeg „csak nézte, figyelte az életet, s csak annyit vett belőle tudomásul s mondott el, amennyit a sikerhez, közönségszórakoztatásához szükségesnek ítélt” (1993, 20). Abban azonban, hogy az ünnepezt író a belső életét titkoló, zárkózott személyiségű, magányos emberré vált, ifjúkorától sorra sikertelenül végződő női kapcsolatai bizonyára szerepet játszottak.

Herczeg nőképe az *Új Idők* indulásakor

Első korszakában *A Hét* című folyóiratban is publikáló Herczeget több irodalmár modern írónak tartotta, s társadalomkritikáját illetően nem ok nélkül. Az *Új Idők* indulásának évében, 1894 elején megjelent *Simon Zsuzsa* című regényében a nők esküvő előtti kötelező szüzességének kérdésében a hagyományos feudális normákkal szemben egy polgárabb értékrendet támogatott. A címszereplő, egy földbirtokos ezredes lánya egyetlen éjszakára enged vőlegényének, aki azonban később párizsi kurtizánokkal botrányos viszonyokba bonyolódik, s a házasság meghiúsul. Apja patriarchális értékrendje szerint egy „bukott lány” akár a halált is megérdemelné, s az ezredes elvárja, hogy lánya megbűnhődjön, amiért „gyalázatot hozott” az ő nevére, de felvilágosultabb gondolkodású földbirtokos és országgyűlési képviselő új vőlegénye „társadalmi babonának” minősítve, megbocsátja Zsuzsa „bűnét”, elveszi feleségül, s végül az apa lemond arról, hogy lányát elkergetse⁹. (A kor szóhasználatában a „bukás” a szüzesség elvesztését jelentette, nem feltétlenül a teherbeesést, de Zsuzsa nem esik teherbe.) Férj és apa megbocsátásában egyaránt szerepet játszik, hogy a fiatal nő minden tekintetben elfogadja alárendelt pozícióját a patriarchális családmodellben, „engedelmes, jó feleség” válik belőle (125). A narrátor az ezredes álláspontját ismertetve bemutatja, melyek a középosztálybeli feleséggel szembeni elvárások:

Az megint rendjén való dolog, hogy az asszony esze nélkül imádja az urát. Imádja, mint egy ájtatos gyermek, vakon, szinte fanatikusan. Ebben az imádásban fölolvad az egyénisége meg az akaratereje. Urának hűséges árnyékává lesz, az ő szavának visszhangjává. Nem tud már semmit sem tenni nélküle, talán gondolkozni sem. Neki nincsenek már hajlamai, sem szokásai. (130)

A két férfi a „bukásért” a felelősséget egyaránt a lány nevelőnőjére hárítja, aki azon a bizonyos éjszakán nem vigyázott rá. E női antagonistá szerepeltetése tanúsítja, hogy Herczeg korán felfigyelt a Nyugatról érkező, szinte fáziskésés nélkül megjelenő hazai feminizmusra, melyet elutasított. A kortárs olvasók szemében valószínűleg nevetségessnek tűnő, „A nőiesség hivatása a világtörténelemben” című „enciklopédikus munkáján” dolgozó Kelemen Agáta kisasszony karikatúrisztikus figura, akit a háta mögött mindenki kinevet, mert „párhuzamot vont a férfi és a nő szellemi képességei közt, tagadván, hogy a férfi e téren fölényben volna” (23-25). Meglepő módon azonban a narrátor Agáta kisasszonynak azokat a feministának beállított, valójában a *status quo* megőrzését segítő, nacionalista törekvéseit is kigúnyolta, melyeket hamarosan az *Új Idők* szerkesztőjeként Herczeg maga is népszerűsíteni fog:

Egy kifejezést ismételt minduntalan, amely egész nevelési filozófiájának alfáját és omegáját jelentette: a nőiesség, még pedig „a nemzeti értelemben vett nőiesség érvényesítése...” Ez alatt a magyar asszonyok pruszlikos, ingvillas géniuszt értette, aki népkonyhákat alapít, jótékony egyesületek ülésein szónokol, hazafias dalokra oktatja a kis tótokat, tépést foszt sebesült honvédek számára és pirulva fölruhazza a mezteleneket, – nem is annyira irgalomból, mint inkább a jó erkölcs okából. (24)

Alig két évtizeddel később, pár hónappal az első világháború kitörését követően, a sebesült honvédek számára történő tépésfosztás szorgalmazásával a hetilap hasábjain e hajdan kigúnyolt pseudo-feminista, a figyelmet a kor igazi női egyenjogúsági témáiról, például a választójogról elterelő program minden egyes eleme megvalósult.

Amikor az *Új Idők* (ÚI) első száma 1894. december 16-án megjelent, Herczeg már bővelkedett a nőkkel kapcsolatos kedvezőtlen saját tapasztalatokban, melyeket „Az asszony barátja” című, szerényen a lap

belsejében elhelyezett elbeszélésében fel is használt. Főhőse, a diplomáciai pályára lépett fiatal földbirtokos Litvay, beleszeret ugyan szomszédja lányába, de nem vall színt, és Sári, aki őt csak jó barátjának tekint, méltatlan férfinhez megy feleségül. Litvay párbafozja a hitvány férjjel, melynek hatására a szeszélyes nő nem az őt megvédelmező gyengéd barát, hanem a bántalmazó férj mellé áll. Litvay leckéje: „Megtanulta, hogy a nő képtelen az igaz barátságra. A férfi tud szeretni lenni és jóbarát egy személyben, a nő lelkében nem fér meg egyszerre a két érzés.” (ÚI 1894, 10) A lap második számában a korabeli népszerű író-nő, Szabóné-Nogáll Janka „A férfi barátja” című novellával igyekezett cáfolni Herczeg előítéletes nézeteit. Narrátora szerint a férfiakat nem érdeklik a nők igazi értékei: „A férfinak csak erre a virágra van szeme, érzéke: a színesre, a hódítóra, s mellette soha sem venne észre a nőt, a nemesebb ágat, a melyet tisztán, önzetlenül, a barátság tartós, igaz melegével lehetne szeretni.” (ÚI 1894, 31)

Az ígéretesnek induló polémia ugyan az első két szám után abbamaradt, de a polgári származásából fakadó nyitottságát az *Új Idők* szerkesztőjeként is megőrző Herczeg Ferenc, bár még azzal sem értett egyet, hogy a Kisfaludy-Társaságnak női tagjai lehessenek¹⁰, továbbra is teret engedett a női egyenjogúságról különböző nézeteket valló, konzervatív vagy éppen polgári-liberális feminista irányzatokat képviselő írónőknek, a Szikra álnevet használó gróf Teleki Sándornétól az Ego néven alkotó Fried Margitig. ■ ■ ■

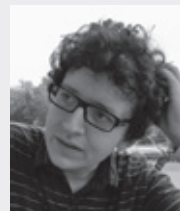
Kádár Judit (Győr): irodalomtörténész, az ELTE SEK oktatója. Fő kutatási területe a 20. század első felének magyar irodalma és a magyar írónők. Legutóbbi kötete: *Engedelmes lázadók. Magyar írónők és nőideál-konstrukciók a 20. század első felében* (Jelenkor, 2014)

JEGYZETEK

- 1 Dede Franciska: „Szerzők a lámpa előtt». A Hét és az Új Idők szerzői 1895–1900.” *Irodalomtörténeti Közlemények* 2005, 109. évf. 293. web. Wilson, Stan Le Roy: *Mass Media/Mass Culture. An Introduction*. New York – St. Louis – San Francisco: McGraw-Hill, 1995, 125.
- 2 Herczeg Ferenc: *Herczeg Ferenc emlékezései. A várhegy. A gótikus ház*. A bevezetőt írta és a szöveget gondozta Németh G. Béla. Budapest: Szépirodalmi Könyvkiadó, 1985, 286.
- 3 Herczeg Ferenc: „Minden idők egyik legnagyobb magyar könyvkiadója...” = *Wolfner József. Kilelenc emlékbeszéd*. Budapest: Singer és Wolfner Irodalmi Intézet Rt. Kiadása, 1932, web.; Halmi

- Bódog: *Herczeg Ferenc. Az író és az ember*. Budapest: A szerző kiadása, 1931, 41–42.
- 4 Németh G. Béla: „Az »úri középosztály« történetének egy dokumentuma: Herczeg Ferenc Emlékezései.” = *Herczeg Ferenc Emlékezései. A várhegy. A gótikus ház*. Budapest: Szépirodalmi Könyvkiadó, 1985, 28; Németh G. Béla: „A külső élet krónikása.” = *Herczeg Ferenc emlékezései. Hűvösvölgy*. Budapest: Szépirodalmi Könyvkiadó, 1993, 10. A továbbiakban a Herczeg emlékezéseit felidéző, a szövegben zárójelben található számok e kiadások oldalszámait.
- 5 Lejeune, Philippe: *Önéletírás, élettörténet, napló. Válogatás Philippe Lejeune írásaiból*. Szerk.

- Z. Varga Zoltán. Budapest: L'Harmattan, 2003, 246.
- 6 Hajdu Péter: „Herczeg Ferenc érdekessége.” *Literatura*, 2009, XXXV. évf. 4. sz., 432. Web.
- 7 Weiss János: „A sikertől a bukásig. Herczeg Ferenc: A gótikus ház.” *Jelenkor*, 2007, 50. évf. 11. sz., web (kiemelések az eredetiben).
- 8 Halmi, 72, 111.
- 9 Herczeg Ferenc: *Simon Zsuzsa*. Budapest: Singer és Wolfner Irodalmi Intézet R.-T., 1925, 120, 164.
- 10 Herczeg Ferenc: „A Kisfaludy Társaság és a nők. Válasz egy levélre.” *Új Idők*, 1898, IV. évf. 45. sz. (nov. 6.) 414, web.

TÁRGYTISZTÍTÁS

György Péter: *Az ismeretlen nyelv*

Budapest, Magvető, 2016

György Péter munkásságának jelentős részében szenvedélyesen foglalkozik közös múltunkkal, egészen pontosan a közeli múltunkkal. Történetesen azal, amelyben a '89 körül születettek már nem éltek, de még az ő szüleik fiatalsága, nagyszüleik életének pedig jelentős része telt, így hát rendkívüli fontossággal bír, még ha erről hajlamosak is vagyunk megfeledkezni, vagy pedig egyszerűen nem veszünk róla tudomást. Leginkább előző könyve, *A hatalom képele* óta érezni, hogy ez szinte már-már missziós feladat György Péter számára, és egyébiránt nagyon is megsüvegelendő.

Ezúttal ugyanakkor nem a szorosan vett művészet, annak produktumai vagy a művészi identitás mozgása, s nem is a Kádár-kor van terítéken, hanem az éppen elterpeszkedő és mindent belepő sztálinista ködfelhő, és különösen annak nyelve, mely által a hatalom artikulálódni tud. Ez a magyar társadalom és annak különféle rétegei számára lényegében teljesen ismeretlen nyelv, amelyet nem bírtak, ám hamarosan kénytelenek voltak megtanulni, legalább az alapvető kifejezéseit, s aki nem tudta ezt elsajátítani, minimum társalgási szinten, az esetenként effektíve halálra volt ítélve – egzisztenciálisan mindenképpen. Erről is szól *Az ismeretlen nyelv*, melynek alcíme *A hatalom színrevitele*, s ennél még jóval többről.

A kötet bevezetője, mint ahogyan azt már rendre megszokhattuk, akkurátus és kimerítő beavatás a korpuszba, gyorstalpaló és sorvezető a téma olvasásához – ez, persze, jó esetben mindennemű bevezetőre igaz, de György Péter különös gondot fordít olvasója felkészítésére. Rengeteg lábjegyzet, kurrens nemzetközi társadalomtudományi munkák magyarra fordított, az eligazodást segítő idézetei vonulnak végig nemcsak a bevezetőn, hanem az egész kötetben, a György Péter-olvasók számára szintén ismerős, olykor erős, ám imponáló tételmondatokkal („A cenzúra csupán tematikai tilalmakat jelentett, ám a hatalom megszerzésének lényege a nyelvváltás kierőszakolásában állt.”, 15.), illetve esszéisztikus, már-már költői futamokkal („Csak az egykorú dokumentumok réseiben megbújó apróságokban, akaratlan elvétésekben, észrevétlen tévedésekben és önkéntelen igazságokban reménykedhetünk: e rég feledett mondatok között talán megint felfénylik az egykori nap, amely 1945 és 1953 között betűzött azokba a termekbe, ahol ezeket a szövegeket írták, meglátjuk az árnyékokat, amelyeket azok a nők és férfiak vetettek, akikről ez a könyv szól.” 26.).

Ahogyan *A hatalom képele* esetében, úgy ezúttal is alapos magyarázatot kapunk arra, hogy a szerzői szándék tekintetében mi is a könyv célja, hogyan ajánlatos annak olvasása. „Eltérő eredetű és forrásértékű, szerzői és vendégszövegekből, talált leletekből álló esztéti-

kai és mikrohistoriográfiai elemzéseket használó, döntően kommentárookra hagyatkozó kritikai értelmezés tehát a célom.” (30.), illetve „[...] [é]n azonban ebben a szövegben az egykori mindennapi drámai eseményeket a hatalom színreviteleinek újraírásával, -olvasásával, azaz szövegszerű «újrajátszásával» kívánom ismét láthatóvá tenni. Mindazt, ami egykor, minden abszurditása ellenére is, magától értetődő volt. A sztálinizmus és az enyhülés időszakában keletkezett, eltérő eredetű szövegek egymás mellé helyezésétől azt remélem, hogy azokból kirajzolódik egy ma is értelmezhető mintázat, amely jól olvasható a mások múltját megörökölt nemzedékeknek, mindazoknak, akik nem éltek az *ancien régime* alatt. E könyv célja tehát érthetővé tenni azokat az egykor evidens, hallgatólagos tudásokat, értelmezési normákat, a hajdaniak mindennapi életét és politikai ünnepeit egyaránt mélyen meghatározó, köztudott, le sem írt, de mindenki által értett és javarészt betartott játékszabályokat, amelyek mentén elődeink (túl)élni kényszerültek. Az egykori dokumentumok rekonstrukciói ennyiben a régen elsüllyedt múlt hatalmi performanszainak – a politikai akarat színrevitelének, e kivételezett jelenteknek – a leírásait és képeit kínálják az olvasóknak.” (33.)

E hosszabb idézetre azért volt szükség, mert lényegileg mutat rá György Péter erős értelmezési javaslataira, valamint arra a stratégiára és deklarált célra, amely korábbi munkái során nem ennyire explicit módon artikulálódott, s adott esetben egyes olvasókat némileg eltántoríthat és elbátortalaníthat a továbbiakra nézve – vagy éppen nagy reményekkel tölthet el, melyeket a kötet azután nem feltétlenül vált be.

A bevezetést és az utósót nem számítva a kötet négy részből áll. Az első egy közvetlenül a felszabadulás/szovjet megszállás idején egymásra találó, majd a szocialista országépítő munkába magát belevető szerelmespár levélváltása; a második az 1950. február 20. és február 22. között lezajlott Izraelita Országos Gyűlés kontextusának felrajzolása és jegyzőkönyveinek hosszúságos közlése, némi tartózkodó kommentárral; a harmadik a Dr. Sántha Kálmánnal szemben lefolytatott, szakmai koncepciók per felvillantása; a negyedik pedig a Törzs-kör egyik oszlopos tagjának, Lux Lászlónak az eddig még publikálatlan „rendezvénysszövegeiből” való szemelvények publikálása. A könyvet gazdag és különleges képválogatás zárja.

György Péter tehát újraolvas és (újra)közöl olyan szövegeket, amelyeket vagy talán sohasem is olvastak, vagy élszóban hangzottak el valaha, vagy pedig egy, maximum két ember ismerte őket. Utóbbi eset áll fenn Cili és Gida levelezése esetén. Két szerelmes, akik teljes szívvel és lélekkel vesznek részt a szocializ-

mus épülésében és építésében a háború borzalmai után, s leveleik is jobbára erről a mozgalmi munkáról adnak számot, miközben átsüt a sorok között a szerelmi izzás is. Ami miatt félelmetes és rémületes ez a pár szöveg, az a sztálinista nyelv (például a Gy. P. által remekül körüljárt „önkritika” fogalmának) teljes beépülése, összefonódása a szerelmesek szavaival, s a kétféleképpen is őszintének látszó hit, egymásban és a kommunizmusban. Amire napjainkban bármilyen módon a kommunizmus, de már a szocializmus árnyéka is vetül, szinte képtelenség azt megtisztítani, sok esetben értelmetlen is, amellet, hogy lehetetlen; és éppen ezért olyan gátlak épültek mindannyiunkba, olyan szinte öntudatlan, retrospektív ítélkezérendszerral dolgozunk nap mint nap e kérdés kapcsán (is), amely miatt rendkívül furcsának tűnhet, hogy fiatalok a háború után őszintén hittek a szocializmus eszméjében, sőt, a sztálini útban. Pedig így volt. Ez a szisztematikus megtisztító munka az egyik nagy erénye a könyvnek.

A második, egyben legterjedelmesebb rész az Izraelita Országos Gyűlés performanszát felvezető és kontextualizáló, majd pedig bőven reprezentáló fejezet, mely egyben a könyv súlyponti részét is képezi, nemcsak terjedelmi okokból. György Péter a dualizmustól egészen a századelőn át a Horthy-kor-

szak végéig, majd pedig a negyvenes évek legvégéig problematizálja a zsidó egyenjogúsági kérdést Magyarországon, az egyes teoretikusokkal és nemzetközi kutatásokkal impozáns tablót, sőt, inkább folyamat-

ábrát vázolja fel a primér szövegközléseket megelőzően, Gömbösöstől, Hortystól, valamint az ortodoxia és neológia lényegi elkülönüléséről többek között.

Az 1950-ben, február második felében lezajlott gyűlést alighanem jogosan nevezi a szerző kísérteties performansznak, politikai színháznak, mely a teljes kommunista hatalomátvételt és hatalomgyakorlást jellemezte, s ezeknek az aktusoknak és rítusoknak az egyik legekleatásabb példájának látja és láttatja az Izraelita Országos Gyűlést. Ortutay Gyula miniszteri beszéde nyitotta meg az eseményt 1950. február 20-án, amely lényegében egy visszautasíthatatlan ajánlat volt arra nézvést, hogy a hitközségek álljanak be a sorba, ugyanakkor kötelező jelleggel egységesüljenek egy kreált és nemlétező izraelita felekezetben, s így asszimilációjuk is teljes lesz. György Péter a beszéden kívüli következtetésével vagy inkább megállapításával, mely szerint a teljes korszakot figyelembe véve ('45-től a rendszerváltásig) a zsidóság magánügy lehetett csupán, a társadalmi létnek és életérnek semmiképpen nem képezhetette részét a kommunisták kíváncsi szerint, nehéz lenne vitatkozni.

„Pontosan tudták, amit persze többen okkal és nemegyszer ki is mondtak, hogy *hálával tartoznak a Szovjetunióknak. Azaz annak a sztálinista diktatúrának, amelynek magyar követői 1948-tól fogva erőszakosan követelték tőlük az unifikációt, a szó szoros és átvitt értelmében odakényszerítették őket a Síp utca tanácstermébe, amely jelentős részük addigi életének fontos színtere volt. Ugyanakkor amit az MDP tett a zsidókkal, az nem volt összevethető azzal, amit a Harmadik Birodalom tett a Horthy-adminisztráció segítségével.*” (107.)

A jegyzőkönyv, illetve a beszédek tanúsága, hogy ortodoxia és neológia nem tudott megbékülni egymással, egy látszatabéke vagy kényszerbéke teremtdött, ha úgy tetszik, amivel minden jelenlévő tisztában volt, azt viszont már alighanem mi, utólagos szemlélők ismerjük csak fel azonmód, hogy efelett is a hatalom ismeretlen nyelve basáskodott. Minden fellépő szereplőt, azok életét és ténykedését kimerítően ismereti György Péter, az elnök Stöckler Lajostól, Kahan-Frankl Samutól Benoschovsky Imrén és Herskovits Fábíanon át Dr. Benedek Lászlóig, s a hosszas felszólalásokból kiviláglanak az egyéb neuralgikus pontok is, leghangsúlyosabban talán a szombattartás kérdése.

Nehéz egy ilyen léptékű és lényegében csak az értelmezést segítő körülírásokkal és lábjegyzetekkel meg támogatott szövegközlést kritikával illetni, de annyit

meg kell jegyezzek, hogy borzasztóan fárasztó ezt az egymásra alig-alig felelő, párhuzamos monológokból felépülő szövegtengert olvasni. Egyrészt hosszadalmas, nehézkes, némely pontokon lényegében érdektelen. Nagyságrendekkel takarékosabb és elegánsabb lehetett volna a könyv, hiszen ezekből a sokszor véget nem érő beszédekből rengeteget lehetett és kellett is volna húzni, a mondanivaló, az egész abszurditása, fontossága és performatív jellege akkor is egyértelmű lett volna, ha nem kell ezen a tömörszerű 150 oldalon átrágnia magát az olvasónak. Másrészt, persze, nagyon sok fontos kérdést is felvet, s boldogan konstatálnám, hogy a téma kutatójának fontos lehet, de egyből hozzá kell tennem, hogy a téma kutatója minden bizonnyal megnézi az eredeti dokumentumokat. Egy érdeklődőnek pedig túlságosan hosszú, nem túl olvasmányos és/vagy informatív ez a szöveg-halmaz. Ami viszont rendkívül érdekes, és alighanem a beszédek megszövegezésén túl sokkal fontosabb: a folyamatosan jelzett hangulat az ülésteremben, a hosszan tartó ütemes tapsok, a felhördülések, a bekiabálások, a zajongás, amikor már meg is kell szakítania mondanóját a szónoknak, illetve az egyik legkísértetesebb, az a bizonyos „zajos derűtség” (193.).

Az ezt követő, a második részt záró alfejezetben az egyesült képviselő körűl tevékenykedő besúgókra, az egész paranoid, skizoid természetére és abszurdumaira láthatunk rá némileg, ahogyan egymásról, adott esetben magukról (!) írtak jelentéseket a beszervezett titkosszolgák, s zilálták tovább az egyébként is szétartott közösséget. S végül fontos a rávilágítás a mára az irodalmi emlékezetből csaknem kihullott Mezei András példáján arra egyrészt, hogy, mint már említettem, a zsidóság ebben az időszakban mennyire, lényegileg magánügy, másrészt, hogy a zsidó hitközségek és egyáltalán a zsidók egy párhuzamos valóságban kényszerültek élni a Kádár-korban.

Az utolsó előtti fejezet – mely Sántha Kálmán neurológus ügyéről szól, aki egy előadásán elejtett egy félmondatot, mely szerint az elmebetegségeket kiváltó okok között a teljesítménykényszerrel összefüggésbe hozható fenyegetettség-érzés is szerepelhet, gondolván a sztahanovizmusra is – fontos, és több dologra lényegileg világít rá mind a könyv, mind György Péter eljárása és módszere kapcsán. Sántha kijelentése miatt nyílt vitát szerveztek az Akadémián, mely ismételten rituális eseményként zajlott le, s ahol a felkért és felbért hozzászólóknak bizonyítaniuk kellett, hogy Sántha kijelentése tudománytalan, nem pedig csak annyit megjegyezniük, hogy helyes tudományos elképzelés volna helytelen példával, tehát a szakmai ellehetetlenítés volt a cél ebben a *melodrámban* (Gy. P. kategóriája).

Fontosnak tartom megjegyezni, hogy példának okáért olyan elegánsan, pontosan és lényegretörően kivonatolva lehetett volna a második rész felszólalásait, beszédeit is közölni, mint ahogyan itt az alighanem hasonlóan kimerítő, orvosi szaknyelvvvel terhelt hozzászólásokkal járt el György Péter, s ily módon a könyv jóval rövidebb, ám jobban olvashatóbb és informatívabb lett volna. Abban az esetben nemkülönben, ha még több értelmező, esszéisztikus részt iktat be, hiszen ezek egytől egyig élvezetesekek.

Amellett, hogy ebben a fejezetben a magyarországi pszichoanalízis kicsinálástörténetét is megismerjük, még György Péter eljárására nézve tartom nagyon szimptomatikusnak a következőket: „Hajdu Lili és Hermann Imre levelének ideológiai kritikán alapuló kései kommentárjától tartózkodnék, amint e könyv kapcsán mindvégig attól a – hasonló, ma már gyakran meghökkenítőnek tűnő – kommunista megtéréseket, vallomásokat, illetve jelentéseket tartalmazó szövegek esetén gyakran visszatérő eljárástól, amelynek keretében egy-egy kései szerző, akarva-akaratlan – gyakran eltérő megfontolások alapján – vagy odaáll az egykori vallomástevő mellé, s mintegy érthetővé teszi, logikus lépésként interpretálja annak tetteit, vagy épp egyszerűen cinikus jellemhibaként értelmezi azokat.” (269.) Mindez a szerző egész e könyvben alkalmazott módszerének esszenciája: felmutat, megtisztít, vagy legalábbis megkísérli ezt megtenni, az értelmezéshez minden létező és fellelhető mankót megad, ám az állásfoglalástól szinte minden esetben tartózkodik. A kérdés csak az, hogy a felmutatás gesztusa mennyire és mire elég, s azt sem szabad elfelejtenünk, hogy a felmutatáshoz az is elengedhetetlen, hogy legyen, aki azt meglátja.

Az utolsó részben Lux László szövegei kerülnek terítékre, s bennük az ideológiai nyelv György Péter szerint erős paródiája, átfonódva a zsidó emlékezetkul-

túrával és némi libertinus szexualitással. Lux a Törzs nevű informális társaság oszlopos tagja volt, az általuk rendezvényirodalomnak nevezett, furcsa szövegtermelés művelője. Lux mint szerző mintha megelőzte volna korát, és szinte az elsők között írta volna szét, tette volna, még ha oly szűk körben is, de nevetésségessé még frissiben az ismeretlen, marxista-leninista-sztálinista nyelvet. Bevallottan utólag avatná íróvá, s kanonizálná őt György Péter, ily módon hosszan közli Lux írásait, melyek töredezettségükkel, parodisztikuságukkal és nehezen felfejthető (a szerző igyekezete itt is a segítségünkre van) utalásrendszerükkel engem személy szerint annyira nem győztek meg, a familiáriság és némi dilettantizmus aligha tüntethetők el ezeknek a szövegeknek a teréből.

György Péter az utószóban kiemeli, hogy mindig a személyesség volt az elsődleges mozgatórugója, amelyet érezni is, csakúgy, mint már némileg *A hatalom képzete* esetében. Mint írja, „túl közel” akart menni tárgyhöz, s ezt meg is tette, ez véleményem szerint erény, és pontosan ez az egyik legeredetibb vonása szövegeinek. Azzal együtt is, hogy mégis felemás, furcsa, nehezen emészthető és széttartó könyv *Az ismeretlen nyelv*, melynek nehéz volna meghatározni a célközönségét. Ugyanakkor az utóbbi években elvitathatatlanul fontos szerep jut a szerzőnek kulturális emlékezetünk higiéniájának megőrzésében – pontosabban higiéniáságának növelésében. Várjuk hát a további megtisztításra váró tárgyakat. Vannak még bőven. ■ ■ ■

Pál Sándor Attila (1989, Szank): költő, doktorandusz. Kötet: *Pontozó* (2013). Új verseskötete *Düvő* címmel áprilisban jelenik meg a Magvető Kiadónál.

Összefércelt VALÓSÁG

Böszörményi Zoltán: *Az irgalom ellipszise*

Kalligram – Irodalmi Jelen Könyvek, 2016

Minden vers világa fraktálszerű, azaz nem tud mentesülni a nagy Egész törvényszerűségei alól. Egy vers valódi ereje abban is lemérhető, hogyan képes az adott törvényszerűségek kijátszásának az elhitetésére. Böszörményi Zoltán verseinek világában ez a jelenség leginkább a térkorlátok, időkorlátok, illetve a nyelv lehetőségeinek a feszegetésében mutatkozik meg. A nyelvi kondíció meghaladásának kísérletei a versszövegekben olyan verbális törvényszerűségeket bolygatnak, mint a lételméleti fogalmak művésziileg történő definiálásának lehetőségei; az örökkévalóság, a gondolat dialektikája, a semmi kifejezhetősége.

„Jó ebben a versben sétálni.” (123. old.) A külső és belső történés egyetlen képben jelenik meg. Paradox dolog lenne hasonló képek esetében is térszűkítésről beszélni, mert nem a külső világ fokozatos kizárásáról van szó, sokkal inkább a belső világba történő áthelyezéséről. „Jelenléted / tágas, eszmélő szoba / körülötted sorvad a tér.” Az így megalkotott belső világ verbális tükrözése hologramszerű képet eredményez, kvázi újféle törvényszerűségekkel működik, szabadon dimenzionálható, alakítható. „Paulus diakónus éppen levelet ír.” A versek világában egyforma hatással bír a belső világ megalkotott valósága és a külvilág; az átjárhatóság a szavak mögötti kétféle térben lehetetlen finom áttűnésekkel jön létre.

Egyik eklatáns példa az *Arlequin* című vers. Magyarul a bohóc. Ez az alkotás „egy időtlen időben kallódó bohócról szól”, aki rejtélyeket keres, „homályban lapangó mítoszt”, csillámot, káprázatot, „a semmit ke-

resi a semmi mögött”. Olyan dolgokkal is viaskodik, melyekre a természettudomány még nem ismeri a választ. A teljesség és a semmi ismerete helyett marad az „összefércelt valóság”. A vers bohóc-figurájának indifferens megalkotottsága összetett. A keserű, szarkasztikus hangvételű nyelvezet negatív előjelű önmitizálást hoz létre: „egyszemélyes mitológiát”. (*Mágikus recept – Hommage á Hamvas Béla*). A bohóc-figura „magasabb rendű szellemi látnok”, akinek bölcsessége „égi tudásból” fakad, a „boldogtalanok seregében” mégis „senkiházi, farizeus”. A kötetben a bohóc visszatérő figura, ebben a toposzban eleve kódolva van egy igazabb, őszintébb, mélyebb, talányosabb tartalmú megszólálásmód lehetősége.

Értelmezést segíthetnek a kötet cím szavai (*Az irgalom ellipszise*). Szerkezetre, illetve kontextusra utal az elvont és konkrét jelentés kapcsolata. Ez egyben a leggyakoribb versalkotói technika is: az elvontság metaforikus képben történő érzékeltetése egy konkrét kép segítségével.

Az irgalom ellipszise című kötet elliptikus (hiányos) szerkezetű versekből építkezik. Végtelenül kevés a klasszikus versszerkezet: néhány nagyon szép, számolós, dúdolható dalt tartalmaz csupán, egy hexameteres verset, néhány szabad, illetve kötött szerkezetű balladát, nagyobb számban elliptikus szerkezetű modern epigrammát, elégiát, túlnyomórészt filozofikus töltetű szabadverset.

A hiány mind formailag, mind tartalmilag van jelen, mindkettő valamiféle külső és belső egység hiányát fejezi ki. Azok az igazán zsigeri versek, egyben

a legszebbek is, melyek a személyes lét, a személyes idő végeességével szembenező magatartásból fakadnak. Hiány fejeződik ki az érzésekben, a hitben, a hétköznapiakban, magában létben. „A maradék is az egész része volt.” Isten-ember, ember-ember közötti szeretet-egységet szétesett állapotban jeleníti meg néhány alkotás. „Szeretni érdekből” (109. old.) „Mintha egyre nehezebb lenne lenni”. (129. old.) Gyakran tisztázatlan marad mind a narrátor, mind a narráció kontextusa.

Az ellipszis (címszó) magán viseli a kör teljességének hiányát. A körforma ellipszis-átmenetekkel vonallá alakítható, ez egyben az ellipszis-forma megszűnté. Böszörményi Zoltán versvilágainak kifeszítettségében a legváratlanabb módon jelenik meg ez az élet-érzés-mintázat: kemény játék az ellipszissel, vagy ha úgy tetszik, a folyton változó, elliptikus szerkezetekben élő ember kifejezési lehetőségeivel: „szíved gravitációs ereje / meggömbölyíti a téridőt / málázva ülsz / Az univerzum peremén.” (29. old.)

A fent és a lent, a vízszintes és a függőleges, a pilanat és az időtlenség dimenzióit a vers középpontjában lévő narratori ego működteti. A kötet 106. oldalán, a kötetcímet adó vers függelékében a szerző feltűnteti az ellipszis meglehetősen bonyolult geometriai leírását, ugyanitt egy kurzivált ellipszisképlet-leírással kettévágja a vers szövegét. A tudományos és esztétikai szövegrészek diskurzusa lényeges egyensúlyi kérdésre hívja fel a figyelmet: Ha a forma bármelyik pontja elmozdul, megszűnik a forma ellipszis lenni. A képlet nehezen kibogozható geometriai leírás, akárcsak az elliptikus lételeképezés verbálisan kódolható lehetősége. „Nem azt gondolta, amit gondolni kellett (...) szorongása sem segítette / befogadni a befogadhatatlant / (az úton haladó a szembejövő hatalmast) / a fel szabadító irlgalmat.” (Az irlgalm ellipszise című vers)

Az irlgalm mint jelölt sokféle jelentést foglal magába, összes szinonimája, konnotációja együttesen sem képes kifejezni a szó teljes jelentését. Mindig marad valamiféle szóval kimondhatatlan jelentésbeli deficit; ez a szó nehezen enged be a jelentéstartományába. Ezt a tartományt feszegetik a Böszörményi-versek motívus szerkezetei.

Az öt fejezet mindegyikében olvasható néhány olyan alkotás, mely az abszolút lét és az „én felépítmény” megismerési lehetőségeiként működik. Egyes versek költői önmetaforák, verbálisan artikulált kommunikációs partnerek. „A líra úgyis félvállról veszi a világot (...) Mint jómagam, ő sem lesz idegbeteg / rövid távú terveink is vannak”. (12. old.) Minden tudható dologról című vers egyik szemléletes képe öntükröző jellegű: „A parton, a főveny belső szélén ülök”. „Minél kitartóbban nézzük a semmit, / annál inkább megvilágosodik.” A part, a fa, a tűnődés és megvilágosodás szavak bevonzzák Buddhát, Hessét, megint más versek Thomas Mannt, Whitmant, József Attilát,

Kertész Imrét... Az irodalmi allúziók montázsszerűen szerveződnek: „Nevelgetem majd magamban a szenvedélyt, / nőjön nagyra a kis szentem.” (Mágikus recept)

Létállapotot kifejező versek közül kiemelném a *Hét madár* című dalt. „Életem üres verem. / A bokrom fonnyadt szeder. / Sóhajom, ha fel is száll, / körbeüli hét madár. / Nézik, ahogy fészket rak / szívemben a jéggharmat.” Másik versében: „Rozsdavirágok idebenn, / vágyam verem / katlan, imaterem.” (Termékeny fény) „Várfalakat emel bennem a lélek.” A minimális külvilág-bemutatáshoz egy szabadon variálható, végteleníthető belsővilág-ábrázolás kapcsolódik. Hol rezignáltan, hol játékosan, hol filozofikus mélységgel modellálja a belső világ a külvilágot. „Az üres tértől való félelem” válaszként egy végtelenül sokszínű belső tér lép működésbe: „Ha ösztön és indulat / ...építi a lélekben az alagutakat”.

Leggyakoribb motívumok közé tartozik az idő, illetve a téridő: „A vak térben / kézen állva jár a lábatlan idő”. „Eltapos az unatkozó idő”. „Szusszan az idő / megáll a homokóra.” Az idő által elmosott emlékek felidézésének sikertelensége paradox hatású: „Visszatérek oda, ahol még nem voltam! / Visszatérek soha nem volt magamba.” (38. old.)

Referenciális olvasatra leginkább a bioszövegek alkalmasak. Legszebbek a fa alatti pihenést indukáló képek. A természettel, a mindenséggel történő panteisztikus összeolvadás jelzi, amikor a narrátor mezőként érzékelni a mezőt, faként érteni a fát. Ezekben a képekben egybemosódik a magánszféra, az elvont valóság és a konkrét realitás. Bioszöveggént működnek a vallomásos részek is: „magamon kacagok én is, uram, / mert nevetséges vagyok, / s az életem kisebb tragédia, és permanensen gyarló / (akarnok) vagyok, voltam, leszek.” (113. old.) „Akiket nagyon szerettem, / hányszor szegték kedvem”. (147. old.)

Mintha többen írnák a verset, a narrációba beépülő bölcselők (többek között Husserl, Arisztotelész, az egzisztencializmus és fenomenológia képviselőinek) gondolatai folytatnak diskurzust a szerző gondolataival – pastiche, allúziók, palimpszeszt, parafrázis beékelések formájában.

Végezetül kiemelném a legszebbnek tartott istenes-vers-töredéket:

*Szöveget másol íróasztalomra a napfény.
Naponta, tudatosan,
háttha egyszer végképp megfejttem a szavait.
Halandónak Isten nem írt soha ilyen meghatóan.*
(111. old.)

Bátorligeti Mária (Bátorliget, 1954): szakíró, fordító, irodalmár.

A Petőfi-Maraton

A 31. SZÁMLA

Selyem-pókfonalakról alácsüggő bárányszerű felhők alatt, langyos kamaszlány-szellőcskében, igyekszem a csendes, immár csendes, a csekély számú forradalmait elzúgatott városon át törzskávéházam irányába, hogy végre belekezdjek nagyvívó előadás-sorozatomba a Magyar Mámor történetéről, melynek külön fejezetét alkotandja majd a Magyar Bohém fenomenológiája. Kihűlt házfalak közt araszolok, miközben ilyesfajta feliratokat látok: az összes szemetesvödrön egy lefelé mutató nyíl mellett: „Migráns”; továbbá: „Buzi zsidó Demszky”, aztán „Lőj egy rohadtt niggert”, és végül: „Forradalmi menü, 1390”, mely utóbbi nem egy évszámot, hanem az árat jelenti.

Így aztán teljes szellemi vértezetben, kidurranó alkotói kedvvel nyitok be a terembe, és azonnal elindulok kispolcom felé, melyen a Mámor kiskönyvtára című, mára némileg városi legendává vergődött gyűjteményem kötetei peckeskednek.

De még alig foglalkozok helyet törzsasztalomnál, és töprengem el szokásom szerint a kérdésen: vajon ma fröccsös, pálinkás, vodkás, vagy egyszerűen csak ásványvizet iszik valaki, az az mivel kenegessem előadásom előtt a torkomat, hogy hangom szárnyaló, tiszta, egyben szerfölött meggyőző legyen, röviden: még alig nyúllok hátra, hogy kezemmel végigbecézzem egy fél élet homlokverejtékes munkájával összehozott könyveim gerincét, mintegy tapintással választva ki a ma szőnyegre kerülő munkát, mely feltehetően CSEPREGHY FERENC *A vízözön* című 1875-ben bemutatott zenés-dalos-táncos népszínmű-paródiája lesz, amelyben az erkölcsös, ugyanakkor zugivó NOÉ a bort istenítő MÁMOR tündérrel kerül szembe, miközben a bárka különféle kamráiban, akár egy sokfolyosós mai szállodában, mindenki mindenkivel...; mondom, még idáig se jutok, csak hátradőlök az asztalnál, amikor a TÁLTOS nyúl a szemmel láthatólag ma nem az első, de nem is a negyedik pohára felé a maga törzsasztalánál, és ily panaszos mondatot nyilaz felém:

– Ezt megúsza, FILOLÓGUS uram, ezt úgyesen megbundázta... Maga nem lett álomgyilkos. Nem írta alá. Én bezzeg szégyenben maradtam. Én lettem az álomgyilkos! Én! Én, mint Macbeth, aki öli az álmot! Én, aki egykoron ifjú elmével...

– Most csodálkozik? Megmondtam magának már a múltkor, hogy lévén megrögzött individualista, semmiféle körlevelet, petíciót, tiltakozást, csoportos felmondást, et cetera nem írok alá, még akkor se, ha egyetértek vele. De maga miért nem vág vissza a jelenlegi miniszterelnöknek? Miért nem jelenti ki nyilvánosan, hogy nem maga, hanem ők a valódi álomgyilkosok...

– ...azaz sokkal inkább álom-bakók, ahogy a maga kedvence ADY ENDRE írta – net fel szárazon a TÁLTOS, miközben asztalomhoz lép, és egy kancsó mézes színű fehéret helyez az asztalra, harmatos, szürke csőrű szódásüveget állítva mellé. – Ezt igya, kedves uram, valódi fröccsöt a forradalom emlékére, ha már VÖRÖSMARTY MIHÁLY megtalálta nekünk ezt a nagyszerű szót, aki mint tudjuk szintén nagy barátja volt a fröccsnek és egyéb itókáknak, nem beszélve a maga készítette pezsgőről. A vendégünk ma, mégpedig abból a díjból, melyet Melinda nyert a MAMA kebelén, azaz a Magyar Művészeti Alkotóházban végzett kiváló könyvtárosi munkájáért, és akinek a nevében meghívok mindenkit eme forradalmi fröccsre – int át a maga szakállára magában vodkázgató SZTAREC és a jegyzeteibe mélyedő VÁNDORFILOZÓFUS felé.

– Gratulálok! Szívükből gratulálok, hiszen pályám kezdeti szakaszában magam is könyvtárosként tevékenykedtem, noha sosem voltam a Nemzet könyvtárosa. De hol marad NEMETSCHEK? Hol ez a *neugebackener Wiener Hausherr*? – kiáltom át SZABÓ ERVINNÉ felé, aki azonnal felüti fejét céges laptopjából, és máris jelent:

– Itt van! Wienből, azaz Bécsből jelentkezik Skype-on – azzal megnyom egy gombot, és a terem végén felállított nagyképernyőre vetíti NEMETSCHEK képét.

Mire a FIZETŐPINCÉR a fejéhez kap: – Tévé az én kocsmámban! „Borzalmas, rettenetes dolgok történnek ezen a földön!” Jeremiás, 5:30.

– Sose panaszkodjon, *Herr Ober* – mondja egészen világfiás hangon NEMETSCHEK, aki egy szál ingben valami kerthelyiségben ül, és akinek derült képe mögött világosan felismerem bécsi időszakom egyik törzshelye, vagyis a Café Rüdigerhof OTTO WAGNER egy tanítványa, a remek építész és cionista, OSCAR MARMOREK által tervezett félszecessziós épületét. – Sose panaszkodjon, mivel ilyen nobilis törzsközönsséggel egyetlen budapesti *Beisl* sem dicsekedhet, még itt, Wienben is raritás az ilyesfajta *Kneipe*. És vigaszul most még annyit, hogy hamarosan alkalmat keríték arra, hogy a társasággal együtt Önt is meghívjam a Bunkerei nemű mesés kerti vendéglőbe az Augartenbe, ahol vendégként és nem gazdaként kell majd helytállnia.

De hogy FILOLÓGUS uramnak is feleljek, azért nem mentem a székesfővárosba, mert – *ehrlich gesagt* – kicsit ijeszt és nyomaszt a magyar ünneplés március idusán. Ahol egy párt a következő, feltehetően komolynak szánt kérdést tette fel: Vajon PETŐFI és JÓKAI akart-e volna a paksi bővítést?!

Van egy nagy undorom, ahogy ADY ENDRE írta, egyszóval maradtam a *klingende-singende* Wienben, ahol már kacag az új tavasz, és ebből a kedélyes *Schanigarten*ből küldöm jókívánságaimat a *Stammtisch*nek, valamint SZABÓ ERVINNÉ-nek a díjához. És most engedjék meg, hogy egy hamisítatlan bécsi fröccsel igyak budapesti barátaim egészségére! Kocc!

Azzal egy *Weltmensch* kézmozdulatával dönti gallérja alá a gyöngyharmatos pohárban párálló italt.

– Vegyen róla példát – mondom a TÁLTOS felé –, és maga is gurítson le még egyet. És ha nagylöttyös sértettségében mindenáron valamilyen borsot akar törni a mai magyar kormányzat orra alá, javaslom, nézze meg azt a dolgot, amit kedves Melindájának tegnap küldtem át volt, azzal a meghagyással, hogy ma olvassa fel ebben a teremben. Annyit bevezetőül, hogy a körképes FESZTY ÁRPÁD fogalmazta, mégpedig 1897 októberében, javaslatként a forradalom közelgő, akkor 50-ik évfordulójára. Hallgassuk!

Azzal intek, és SZABÓ ERVINNÉ már olvassa is a céges laptopból:

„Márczius idusa

Felhívás író és művésztársaimhoz.

Ez a nap a gondolatszabadság, a népszabadság és a földszabadság napja.

E napnak fénykörén Petőfi Sándor alakja sugárzik felénk.

Petőfi Sándor az írók, művészek fejedelme.

Petőfi napját, a népszabadság napját nem ünnepelhetjük másként, mint magával a néppel.

Rendezzünk egy óriási ünnepélyt a Rákoson vagy Kelenföldön, hívjuk meg reá vendégül a magyar népet. Hívjuk meg nemzetiség- és valláskülönbség nélkül hazánk minden vidékét, gyűjtsük össze egy táborba. És vezessük végig a fővároson.

Vezesse őket Petőfi alakja.

Vonuljanak fel az ezüstgombos, sastollas komáromi szekeresgazdák, majdnem zordonan festői barna kunok rókátorkos mentéikben, a hortobágyi gulyások, deli csikósok ficzkádozó lovaikkal.

Lássuk hazánk sok tarka népét.

Lássuk a szép sudár, hajadon leányokat, gömbölyű magyar menyecskéket tarka viganóban, csipkés ingvállaikkal, jöjjenek aranypénzes nyakkal a szép oláh fáták ringó termetüikkel, ökrös, bivalyos szekéren, vagy férfimódon lóháton ülve, kísérve a havasi mőczok szálas alakjai által, a székelyek az ő mokány hegyi lovaikkal, Baranya cifra népe, a selyemviganós Dárda és Siklós, az Ormányság hófehér patyolatban, a kihímzett dolmányú, hasított pendelű sokaczkok, a szironnyal kivarrott ködmönű, hímzett ingvállú felvidék, a különböző vidékek érdekes járművei, paraszt fogatok, bivalyos szekerek. Kísérje minden csoportot az ő zenéje, az oláh pásztor fújja az ő bánatos havasi kürtjét, zengjen a svábok rézmuzsikája, keseregjen a tót duda és a magyarnak húzza a kesergőt a cigány.

Kövesse őket, mint a népszabadság legelső harczosa, a sajtószabadság szekere – utánuk jöjjön a 48-as honvédek csoportja, mint kik vérüket ontották érette, azután a művészetek, ipar, kereskedelem stb. díszszekerei.

Vonuljon végig az egész összegyűlt tábor a fővároson. Azután a Vérmezőn megállva, tartsunk ott állomást, ott fogjon kezét egymással úr és a nép, s minden nemzetiségű néppel együtt adjunk hálát az istennek.

Szolgáljon ott áldozatot az Úrnak minden vallás felkent papja, adjon hálát Istennek mindenki a maga vallása szerint, és zendüljön meg Isten szabad ege alatt és a tömjénfüsttel szálljon fel égig és ezerek ajkáról Kölcsey örökszép *Hymnusa*.

Fordítsuk le e dalt németre, oláhra, tótra, ráczra, hadd énekelhesse minden ajkú nép együtt velünk, az Isten minden nyelven megérti, s bizonyára lesz itt e földön fogamatja, ha kezét fog velünk a rácz, oláh, német, a tót, és a magyarral együtt dalolja: Isten áldd meg a magyart!

Azután táborba szállva, örüljön egymásnak az úr és a nép – végződjk az egész egy hatalmas népmulatsággal.

Vigye hírül az ország minden része felé, aki e menetben részt veendett, hogy nincs idegen egy sem ez országban, testvérül tekinti mindegyiket a magyar, s amint ők osztoztak velünk bánatunkban, úgy osztozunk mi velük örömeinkben.

Mutassunk be egy második népvándorlást, mint ahogy bevándorolt a nemzet hadseregei élén asszonyaival, gyermekeivel, hogy országot, helyet foglaljon magának e világrészben, egy ezredév után, megbékülve az itt lakó népekkel, most azokkal együtt jelenti be Európának, hogy országuk helyet akar foglalni a műveltség és előrehaladás világában.”

– Nemes szándékú terv, de annyi biztos, hogy megvalósíthatatlan, mivel a magyar sosem volt befogadó nép – dörmögi a SZTAREC, aki továbbra is ragaszkodik a maga vodkájához. – Még talán emlékeznek rá, hogy egy éve az úgynevezett szembeszomszéd bejelentése alapján engem mint migránskülsőjű egyént vittek be a rendőrszere, és hallgattak ott ki, és csak a *давая* Melinda közbenjárására engedtek szabadon, pedig már fenyegetett a kitoloncolás veszélye.

Nem véletlenül írja MIHAIL BAKUNYIN, hogy „akik ilyen terveket szőnek maguknak, és őszinte szándékuk azok megvalósítása, vitán felül behunyt szemmel cselekednek, hogy ne lássák teljes valójában a mi orosz valóságunkat”. Rakják az orosz helyébe a *magyar* szót, és értik mire gondolok.

– Ritkán értek egyet szembeasztal-szomszédommal, hacsak a *sweet* Melinda dicséretében nem, de ezúttal csak tapsolhatok az idézetnek – üti fel fejét jegyzetei halmából a VÁNDORFILOZÓFUS. – Maguk magyarok folyvást álmokat szőnek, és FESZTY nem véletlenül nyerte el a halálára írt versben a „magyar álmok színes álmodója” címet, és aki kitüntetett helyet foglal el régen tervezett előadás-sorozatomban, amely, mint az Önök is tudják, *A fej betegségeiről, KANT úr nézetei alapján, különös tekintettel a magyar seggfejre* címet visel.

De ekkor már NEMETSCHEK se bírja, hogy közbe ne kotyogjon: – Tudják, mire emlékeztet engem FESZTY úr tervezete? Arra a *Fesztzugra*, azaz ünnepi menetre melyet HANS MAKART, egyébként FESZTY ÁRPÁD félbarátja és festőkollégája rendezett az I. FERENC JÓZSEF és ERZSÉBET KIRÁLYNÉ házasságkötésének 25-ik évfordulójára 1879-ben. Ámde Herr MAKART terve meg is valósult, és április 27-ének verőfényes vasárnapján a számtalan történelmi kosztümbbe bújt művész- és bohémvilág, valamit az őket bámuló több tízezres tömeg estig hullámozott és mulatott a Prátertől egészen a frissen avatott Ringig.

– *Wirklich interessant*. De folytatnám, ha meg nem sértem Önöket, és a vérbeli Wiener Kerlt, azaz HERR NEMETSCHEK-et – mondja vérfagyhaló nyugalommal a VÁNDORFILOZÓFUS. – Bizonyára Önök is tudják, hogy a félőrrült, a még az anyagi türelmű DAVID HUME-mal is összeveszett JEAN-JACQUES ROUSSEAU készített 1772-ben egy alkotmánytervezetet Lengyelország számára. És ebben ilyesfélét olvashatni:

„A nevelésnek kell nemzeti erőt adnia a lelkeknek, s olyannyira irányítania kell az emberek gondolkodását és ízlését, hogy hajlamaik, szenvedélyeik révén legyenek hazafiak. A gyermeknek, amikor kinyitja szemét, hazáját kell megpillantania, s egészen halála napjáig nem függesztheti szemét másra, csakis a hazájára. Minden köztársasági az anyatejjel szívja magába a haza szeretetét, vagyis a törvények és a szabadság szeretetét. Húszéves korára egy lengyel már nem lehet ember, egészen lengyellé kell válnia.”

Mintha a mai Magyarország urai, akik éppenséggel nem bevezetni, hanem kivézetni próbálják e hont Európából, olvasták volna az eszelős francia esszéjét. Rakják a *lengyel* szó helyébe a *magyar* szót, és máris világos, miről beszélek.

– Szerintem a Prátertől a Ringig nincs meg negyvenkét kilométer. De a talán a Rákostól vagy Kelenföldtől a Vérmezőig megvan annyi, vagy nem?! Nos?!– kérdem most a TÁLTOS-t, aki azonnal szagot fog.

– Mire akar ezzel kilyukadni, maga liberális, valódi álom-bakó? Még nyolc fröccs után is érzem, hogy valami agyalágyult ötletébe akar belerángatni ismét...

– Áh, dehogy..., szó sincs róla – mondom, és azzal megnevésítem ajkaimat a remek fröccsel. – Mindössze arra gondoltam, hogy maga, aki kétségtelenül PETŐFI örököse rendezhetne a felvonulás helyett egy PETŐFI-MARATON-t. A Rákostól vagy Kelenföldtől a Vérmezőig. Kis maraton, kétségtelen, de az se tagadható, hogy a miénk, hiszen egyfajta ámokfutás ez, régi magyar vágta. A maga MAMA-kapcsolataival minden gond nélkül megrendezhető lenne a futam. Képzelve csak el, ahogy a jelöltek kokárdás trikóban vagy hajpánttal állnak rajthoz, kozmopolita reklámok helyett mellükön vagy hátukon egy-egy kalotaszegileg ráhímozott PETŐFI-idézetet viselnek, és...

De nem folytathatom, mert e pillanatban SZABÓ ERVINNÉ lép elő, és tőle szokatlan indulattal rivall rám:

– Azonnal hagyja abba ezt a nihilista hülyéskedést! Mert megcsináljuk! Persze nem úgy, ahogy a maga epés vére sugallja, hanem úgy, miként például a BARTÓK-MARATON-t

rendezték a Nemzeti Művelődési Házban! Egy adott napon, reggeltől estig csak és kizárólag PETŐFI műveket fognak felolvasni és szavalni a Ház egész területén! Vagy valahol máshol, ezt még el kell intéznem.

– No lám, szégyellhetjük magunkat – mondja a VÁNDORFILOZÓFUS, azzal feláll és meghajtja magát SZABÓ ERVINNÉ felé. – A szép hölgy kétségkívül a gyökerénél ragadja meg a dolgot, és ez az ötlet, noha nem nélkülözi a giccs elemeit, nem is teljesen rossz. Sőt.

– De remélem, a felolvasásból ezt az izzón magyarellenes PETŐFI-verset se felejtik ki, akinek a jelek szerint volt orosz temperamentuma – bög bele a SZTAREC a szálába. És már szavalja is:

Isten, küldd e helóta népre
Földed legszörnyűbb zsarnokát,
Hadd kapjon érdeme díjába'
Kezére bilincset, nyakába
Jármot, hátára kancsukát!

Mély csend lesz ettől a teremben. És miközben eltolom magamtól a fröccs keserű poharát, azt látom, hogy Bécsben NEMETSCHEK felkortyolja utolsó cseppjeit, a zsebébe nyúl, és kitűz a mellére egy kokárdát, aztán kikapcsolja a gépét, mi meg dermedten, magunkba süppedve ülünk, a képernyő mákosan zúg, nem iszik senki, a bor langyosan pang a poharakban, üveges szemekkel élőképpé fagyunk, de amúgy sincs mit tennünk, hiszen SZABÓ ERVINNÉ és a TÁLTOS már régen kiegyenlítette a 31-ik számlát. ■ ■ ■

Bán Zoltán András (1954): irodalmár. Csont András néven zenei írásokat is publikál. Korábban a Beszélő és a Magyar Narancs szerkesztője. Legutolsó kötete: *Giccs*, Kalligram, 2016.